STRIPSCHRIFT

VERSCHIJNT
MAANDELIJKS

NUMMER 153

PRIJS f 4,95

353 1/12/81

WILLIAM VANCE
BRUNO BRAZIL
BOB MORANE
KAPITEIN FLYNN-STRIP

Oude nummers Stripschrift

Deze zijn nog steeds verkrijgbaar tegen de oorspronkelijke prijs. Vul de antwoordkaart in het hart van het blad in.

19 (*f* 2,25): Kabouterstrips, Paulus de Boskabouter nr. 14
55/56 (*f* 3,75): Special Peter de Smet de oer-Generaal, Fulco en de Miesmannetjes (uit 't Kapoentje).
65 plus (*f* 2,25): Interview Tibet, Rik Ringers leidt de dans (1955); Chick Bill; Tina; Jay Linch door Evert Geradts; De wonderen van Mu.
66 (*f* 2,25): Interview Franquin, Guust Flater, The Spirit van Wil Eisner, Dick Matena (over de Macaroni's); De wonderen van Mu.
68/69 (*f* 3,75): Marten Toonder-story Tom Poes en de schoonschijners Akim en Tarzan-pulpuitgaven; De wonderen van Mu.
70 (*f* 2,25): Marten Toonder 2 (Panda, Toonder-studio's); Jan van Haasteren; De wonderen van Mu; Tom Poes en de Schoonschijers.
74 (*f* 2,95): Zuiptor, Uco Egmond, Raymond Macherot (Chlorophyl. Poezekat); Domien ten Berge, Marten Toonder; professor Pi...
75/76 (*f* 4,25): Peter O'Donnell, Modesty Blaise; Willy Lohmann, Kraaienhove persiflage...
77 (*f* 2,95) Special Gerrit Stapel, Mijn vriend Andries; Aart Clerkx.
78 (*f* 2,95): Daan Jippes, Intercity Incident; interview 'Forest Bud' Sagendorf Popeye; Modesty Blaise.
79 (*f* 2,95) Jules Feiffer; Moem; Piet Wijn De Moorse Tovenaar; Tintin et moi
80 (*f* 2,95): Robbedoes, Fournier, The Hulk; De Tovenaar van Fop; De Moorse Tovenaar van Piet Wijn...
81/82 (*f* 4,25): Special Peyo, Smurfen; Depuis tekenaars; Tillieux en een Felix-herdruk
83 (*f* 2,95): Sjors en Pep (nu Eppo); Loriot; Dick Bos reclamestrip Glashard.
85 (*f* 2,95): Professoren in het Europese beeldverhaal (Zonnebloem, Barabas Adhemar, Sickbock, Prilwytskofsky, Kalker, Lupardi): Patty Klein. stripscenario's; Dick Bos...
86 (*f* 2,95): inhoudsopgave van Stripschrift nr. 49/50 t/m 84; Eddy Paape, SDCN...
87 :(*f* 2,95) Bert Bus, herdruk Nitokris, kartoenrubriek Ong-gezien, Toni Ungerer, Simpelman, Lucky Luke, LL-persiflage.
88 (*f* 2,95): Ridderspecial; Prins Valiant, De Rode Ridder, Vlaamse Ridderschap, Bob de Moor. Prins Valiant-persiflage, Wood, Tarzoon.
89 (*f* 2,95): Uitgeverij Casterman, Jacques Martin, Jacques Tardi, in de voetsporen van Jules Verne, Tardi-oorlogsstrip, Kuifje en de Picaro's, de 4 Helden, Craenhals, Kresse.
90/91 (*f* 4,60): Disney-special met Art Babbit, Floyd Gottfredson, Barks index, Fantasia, Donald Duck weekblad, Mickey Mouse- Donald Duck, een Bill Elder-persiflage, MM als oorlogsvrijwilliger.
92 (*f* 2,95): De auto in de strip, Jean Graton's Michel Vaillant, Julie Wood, MV strip, Strip en werkelijkheid bij MV, en Van strijd tot strip, Wim van Wieringen.
93 (*f* 2,95): herdrukken Pogo, Walt Kelly, Paulus de boskabouter, Toonder's Magister Hocus Pas, Jan Gerhard Toonder: De stripkunst van Marten Toonder. Ongezien: kartoen Yrrah uit VN.
94/95 (*f* 3,60): 2000 nummers Robbedoes-weekblad, hoofdredakteur Karel Cavens, de geboorte van Robbedoes in herdruk... Robbedoes index t/m nr. 2000; de dertigste verjaardag van het weekblad Kuifje, Pogo.
96 (*f* 3,25): Jijé-special interview, Pogologie, Jan Gerhard Toonder en Lo Hartog van Banda, Frans nieuws: La France Oh la la.
97 (*f* 3,25): Keizerstrip Trigië tekenaar Don Lawrence, Verdwenen Kuifjes door Har Brok teruggevonden, Selby Kelly weduwe van Pogo-tekenaar Walt.
98 (*f* 3,25): documentatie-nummer, Strips in de dertiger jaren, Herman Pieter de Boer: De Toverwereld van Doe mee. Mr. van Veen: De relatie kinderpretstripverhaal., Tripje, Gerrit Theodoor Rotman, George van Raemdonck, Bulletje en Boonestaak Soete suikerbollen van W.G. van de Hulst en Zn, Thijs IJs, Toonder's eerste beer... Barend Servet over Gijsje Goochem GG.
101 (*f* 3.95): Scenaristen special, Greg, Jacques Lob, Jean Michel Charlier, Pierre Dionnet; Blueberry, Pogo-persiflage door Wallace Wood/Harvey Kurtzman 66-ste en laatste Eric de Noorman-verhaal: De eerloze krijg.
102/103 (*f* 3,95): Kuifje weekblad, E.P. Jacobs, Bob de Moor en Claude Auclair, Lombard uitgaven, Henk J. Meyer, Rik Ringers, Eric de Noorman: De eerloze krijg.
104 (*f* 3,95): Subliem omslag van Joost Swarte en interview door Herman Pieter de Boer, verslag Kartoenale, Hollandse Stripschool, Pogo-herdruk, De eerloze krijg.
105)(*f* 3,95): 'Duckman' Carl Barks herdruk van een van zijn eerste Donald Duck verhalen, Daan Jippes; tien jaar Het Stripschap Tante Leny, Pogo en Eric de Noorman.
106 (*f* 4,95): Hugo Prattnummer, Luck Star O'Hara, VNU-story III, jaarlijkse stripdoorsnede, Pogo, Eric de Noorman.
107/108 (*f* 4,95): kapitein Rob, Pieter Kuhn, kapitein Robmusical, Evert Werkman, Eric de Noorman en Smurfen...
109/110 (*f* 4,95): Eppo-special, Henk Kuijpers (Franka), Bert Bus, René Follet, Peer en Uco, De VNU-story IV, kritiek op vooroordelen strips, Kuifje in Zwitserland, Pogo en Eric de Noorman...
111 (4,95): Stripproduktienummer: ontstaan van strips, tekenwerk (door Matena) scenaria, lettering, inkten, inkleuring, merchandising en syndication. Kapitein Rob, Pogo en Eric de Noorman...
112/113/114 (*f* 5,95): detectivestrips, Eisner en zijn Spirit, The Shadow, Schlomo Raven, Jack Palmer (Pétillon), Loro, Jess Long, Detectivefilms, Eric de Noorman.
115 (*f* 4,25): Strips en politiek, Willem, Peter van Straaten, Behrendt, Crumb, Eric de Noorman.
116 (*f* 4,95) Centsprenten en strips, Ben van Voorn en Piet van Elk, Alain Saint-Ogan, Toonder en Piëts Bassie, Chantal Montellier, Martin Lodewijk en Eric de Noorman.
117/118 (*f* 6,50): Interview Blanc-Dumont, Jijé-polemiek, inhoudsopgave Stripschrift nrs. 85-117/118, redaktionele Top 20, 1978, een boekenspecial, Pogo afsluiting, Eric de Noorman.
119 (*f* 4,95): Lucky Luck, Morris en Goscinny, De Ballade van de Daltons, 50 jaar Kuifje, Marketing van Stripschriften op de Nederlandse markt...
120 (*f* 4,95): Science Fiction met Leloup, Arman en Ilva, Dick Matena en Enki Bilal.
121 (*f* 4,95): Berni Wrightson, de horrorstrip op zijn best. De striphandel. De Stripkatalogus.
122/123 (*f* 6,50): Willy Vandersteen, Jerom, De blauwe reeks, Suske en Wiske wegwijzer.
124 (*f* 4,95): Palacios, strips op z'n Spaans, Noel Sickles, Stichter v.d. Caniffschool.
125 (*f* 4,95): Cuvelier-nummer met artikelen en herdruk, Pogo etc.
126/127 (*f* 6,50): De strips van Claire Bretécher, Ralph Bakshi, de animatieman.
128 (*f* 4,95): Guido Crepax en Valentina.
129/130 (*f* 6,50): Al Capp (1909-1979), Li'l Abner, Vakbond voor striptekenaars, Jacues Tardi.
131 (*f* 4,95): Dick Tracy, The Studio, Jeff Jones, Mike Kaluta, Berni Wrightson.
132 (*f* 4,95): Engelse dagbladstrips: Andy Capp, Jeff Hawke, Garth, Jane, The Perishers, Romeo Brown.
133 (*f* 4,95): Joost Swarte, Droomprijsvraag, Rose, Enquête.
134 (4,95): Beeldverhaal in de oorlog, Het beest is dood, Striphelden trekken ten oorlog.
135/136 (*f* 6,50): Willy Vandersteen artikelen, Klassieke strips uit Sprint, Blueberry, Jordaan.
137 (*f* 4,95): De kleine uitgevers, Rijperman, Yendor en Espee, De Vrije Balloen 5 jaar, Uderzo drinkt toverdrank.
138 (*f* 4,95): De familiestrips: Familie Snoek, Blondie, familie Doorzon, Jan, Jans en de kinderen, Prins Valiant.
139/140 (*f* 6,50): Theo van den Boogaard, Martin Lodewijk, Zweedse Strips.
141 (*f* 4,95): Daan Jippes naar Disney Studio's, Rostrum, Minitoe, Kapitein Rob + Romeo Brown.
142 (*f* 4,95): Droomprijsvraag, Dick Matena's witte kerst, The Empire strikes back, Indeks, Top-twintig.
143 (*f* 4,95): Amsterdam in strips, Kuifje voor het Amsterdamse gerecht, Lucca 14 Del Castillo.
144 (*f* 4,95): 1984, Ravian, Stripalbumkopers onderzocht, Prikkebeen.
145 (*f* 4,95) Frank Frazetta's Fantastische Wereld, 25 jaar Yrrah, Enki Bilal, Mort Walker: Sam's Strip.
146/147 (*f* 6,50): Floc'h, Dominique Hé, Terug naar de Klare Lijn.

RUILADVERTENTIES

Te koop: Tibor/Eric/Panda/Kappie/Stripschrift/Kuifje in Zwitserland/Latexfig. H.J. Hardeman, tel. 03417-57385.

Gevr. Wereldkroniek 5325. M. De Bruijn, tel. 023-288220.

Gevraagd: Grote en kleine Liliput, zoals Akim Jezab, Robbie, Jan Stavast, Raka Siguro, Tarzan, Sherif Teo Blauwe Pijl. Ook Fred Penner onbekende Stille kit Carson, Robin Hood, De Athreeks van Tarzan nr. 15, 16, 16, 29, 54. De reeks 1959 nr. 1-4-30-42-50-55. Div. nrs. 8 t/m 12e jr. Heroïc. Ik heb van dit veel ruilwerk, + Blonda de Pantervrouw. Brieven naar Holly Hasenbos, Constant Erzeystr. 20^{II}. Na 18 uur, tel. 030-888731.

Gevr.: Panda e.d. Meesterkruidenier (met plaatjes), BIM in Lemurië v. P. van Elk, Boekjes v. G. Th. Rotman: J.F. Rook, Julianalaan 6, Vlaardingen, tel. 010-350033.

Te koop: Prinz Eisenherz, 60 dl. compl. *f* 150,— incl. porto. A.R. Kamphuis, Pauwenlaan 106, Den Haag, tel. 070-231411.

T.k. Jerry Spring 75% cat. prijs: meester v.d. Sierra; weg nr. Coronado; El Zopi; Jan Kordaat Het Boze oog, telefoon 010-664166.

Aangeb. Tom Poes verzam. o.a. 1e serie Blader Mee weekbl. Donald D. 1954 t/m 1957. Jerry Spring, tel. 035-233374.

Aangeb. KZV compleet. (Mooi ingebonden + banden 13, 20-22). André Passé, za-zo 070-982762 ma-vr 071-212857.

Te koop gevr.: Rikki en Wiske uit 1946. A. van Meijl, Heistraat 12, Valkenswaard, 04902-40970.

Te koop gevraagd: Batman Classics nr. 18+32, beloning *f* 15,— p. st. Tevens Super Batman-Batman class. van '67 t/m '69 de nrs. '67: 1, 5, 6, 11. '68: 3, 8, 9. '69: 12. Beloning *f* 7,50 p. st. Tevens andere items v. Batman. B. v. Noije, Corellistraat 311, Tilburg, tel. 013-552128.

Gevr. De Falangisten van de Zwarte Orde van Enki Bikal. (Te koop of te ruil). Tel. 010-666156.

STRIPSCHRIFT

nr. 153 – 15e jaargang, november 1981

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers B.V. voor Het Stripschap, Nederlands Centrum voor Belangstellenden in Strips, goedgekeurd bij K.B. 30 sept. 1968.

Redaktie: Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam.

Uitgever: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, Zeist, tel. 030-791496 (b.g.g. 03404-52292), telex 70042.
Advertenties: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, Zeist, tel. 03404-52292, tst. 24.

Klachten over bezorging, adreswijzigingen en inlichtingen over abonnementen uitsluitend via Postbus 420, Zeist.

Redaktie: Hans van den Boom, Kees de Bree, Har Brok, Jac Drewes, Rob van Eijck, Hans Frederiks.

Vaste medewerkers: Martijn Daalder, Wim van Helden, Henk J. Meier, Jean-Pierre Mercier, Rob Møhlmann, Nico Noordermeer, Ernst Pommerel, Jan Smet, Albert Tol, Hennie Wesseling.

Omslag: William Vance

Lay-out: Ad Vredenduin.

Stripschrift is verkrijgbaar:
- via een lidmaatschap/abonnement à *f* 53,—. Postgiro 1513000 of bankrekening 42.11.38.114, beide t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.
- via een abonnement (jan. t/m dec.) à *f* 42,50 (buitenland *f* 52,—)
- via een CJP-abonnement à *f* 38,—
- losse nummers (ook verkrijgbaar in de boekhandel) à *f* 4,95. Dubbele nummers *f* 6,50. Postgiro 209948 t.n.v. 'Stripschrift' te Zeist.

Houders van een CJP-paspoort dienen zich via hun CJP-buro op te geven.

Lopende (bestaande) abonnementen kunnen eerst worden omgezet in het komende kalenderjaar.

Abonnementen op Stripschrift, opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.

Distributie voor België: Standaard Uitgeverij, Postbus 212, Belgiëlei 147a, 2000 Antwerpen, tel. 031/39.59.00.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stripschrift en auteurs.

De verantwoordelijkheid voor de geplaatste artikelen berust bij de auteurs.

ISSN NR. 0165-845

Druk: Vonk Zeist.

Redaktioneel

Alle begin is moeilijk

Zoals het er nu naar uitziet, zal 1981 op stripgebied de geschiedenis ingaan, als het jaar waarin het plagiaat ontdekt werd. Al in het eerste nummer van dit jaar (nr. 143) berichtten wij over het plagiaatproces rond *Kuifje in Zwitserland*. Aangemoedigd door de gerechtelijke uitspraak, zijn er inmiddels al twee nieuwe uitgaven van dit omstreden werkje op de nederlandse markt verschenen. Binnenkort komt er zelfs een boek op de markt, dat uitsluitend aan deze kwestie gewijd is (van Frits Oppenoorth bij Drukwerk). Buiten de stripwereld veroorzaakte het echter nog weinig opwinding. Dat lag anders bij het verschijnen van het *zwartboek*, dat onze medewerker Rob Møhlmann het licht deed zien, over de wijze waarop Willy Vandersteen indertijd in de verhalen van Prince Valiant van de amerikaanse tekenaar Hal Foster heeft zitten kijken om inspiratie op te doen. Al eerder was ontdekt, en dat is in Stripschrift meerderemalen aan de orde geweest, dat Vandersteen en zijn studiomedewerkers regelmatig het werk van Foster en anderen raadplegen. Het systematisch vergelijken van Fosters en Vandersteens werk, zoals Møhlmann dat gedaan heeft, was vooral verrassend door de geweldige omvang van het plagiaat. Dat is ook voor de liefhebbers en de kenners nogal schokkend. Men was het immers roerend over eens, dat het huidige werk van de Vandersteen-studio's nog nauwelijks enig kwalitatief niveau haalt, maar dat dat min of meer vergeeflijk is, omdat Vandersteen in zijn beginjaren zulke leuke, originele en rechtstreeks aan de vlaamse volksaard ontsproten stripverhalen maakte. Wel in een technisch onvolmaakte stijl, maar met een frisheid en een eigenheid, die Suske en Wiske voor jaren onuitroeibaar maakte, hoe slecht het tegenwoordig ook getekend en verteld wordt. De bevindingen van Møhlmann ondergraven deze gevestigde gedachte in belangrijke mate. Pikant was natuurlijk, en daarom ook voor de landelijke pers interessant, dat het eerbetoon van Vandersteen net op dit moment een officiële bevestiging kreeg in de keuze van Suske en Wiske als helden en publiektrekkers van de tweede Strip-tweedaagse.
Hulde en verguizing in één adem, wat wil je nog meer!
We hoeven niet bang te zijn, dat striptekenaars in het vervolg voor met voorbedachte rade van elkaar stelende en overtekenende doortrapte schurken zullen doorgaan. Maar het plagiaat in de strip is wel een onontkoombare diskussie geworden. Daarom nog maar eens een bijdrage in dit nummer van Stripschrift: Studio Vandersteen heeft tegenwoordig ook Kuifje-albums in de kast staan, en onze Vlaamse columnist Jan Smet neemt de verdediging van Vandersteen op zich. Geen definitieve antwoorden, want stripmaken blijft nu eenmaal altijd een stuk moedwillige nabootsing van de werkelijkheid. Dat wordt een fotograaf niet kwalijk genomen, maar een tekenaar soms wel.
Realistische tekenaars blijven wat dat betreft vaak nog buiten schot, omdat zij hun nabootsing al bij voorbaat openlijk toegeven en er niets anders van hen verwacht wordt. In dit nummer uitgebreid aandacht voor realist-pur-sang *William Vance* in een aantal beschouwingen van Mat Schifferstein. Lex Ritman laat nog eens zien, hoe Pieter Kuhn de realiteit in zijn *Kapitein Rob*-strip in beeld bracht.
Vooral beginnende tekenaars hebben het in dit opzicht moeilijk. Er is al zoveel gezien en getekend, met iets nieuws komen is nauwelijks meer mogelijk. Gevestigde uitgeverijen zijn nagenoeg ontoegankelijk geworden voor debutanten. Vandersteen kon er misschien nog tien jaar over doen om zich aan de hand van anderen te ontwikkelen. Tegenwoordig krijg je daar de tijd niet meer voor. De stichting *Beeldspraak* wil daar iets aan doen.

Jac Drewes

In dit nummer:

William Vance	pagina 4
Bruno Brazil	pagina 6
Bob Morane	pagina 11
Een opdracht voor Kapitein Flynn –strip	pagina 14
Lezersoproep Toptwintig 1981	pagina 21
Stichting Uitgeverij Beeldspraak	pagina 22
Jerom in Tibet	pagina 24
Kapitein Rob...	pagina 26
Boeken in 't kort	pagina 28
Chantal Montellier	pagina 30
Romeo Brown–strip (slot)	pagina 31
Poststriptum	pagina 32
Nieuws	pagina 33
Vlaamse Frutjes van Jan Smet	pagina 36

Sommaire
Dans ce numero des articles sur William Vance et ses bandes dessinées Bruno Brazil et Bob Morane. Aussi attention pour des affaires de plagiat et pour une nouvelle initiative pour débutants. Une ancienne bande dessinée de Howard Flynn et la fin de Roméo Brown.

Summary
Is this issue articles about the belgian artist William Vance and his heroes Bruno Brazil and Bob Morane. Furthermore attention for some cases of plagiarism and for new initiatives to become a comicartist. A reprint of an old story of Howard Flynn and the end of Romeo Brown by Mazure.

Door Mat Schifferstein

William Vance twintig jaar avonturen op bestelling.

Als ik Bruno Brazil ontmoet, regent het in Sacramento. Brede, glanzende auto's schieten voort over het wegdek, waarvan het water opbruist onder hun wielen. Een niet al te donkere hemel in blauw en lila strekt zich boven de verlichte wolkenkrabbers uit. In één daarvan wordt een venijnig gesprek gevoerd, waarna een elegant geklede, knap uitziende man met zilverwitte haardos en rokend het appartement verlaat. Zijn naam is Bruno Brazil en als hij beneden, op straat, uit het hotel tevoorschijn komt, staat een rosekleurige Amerikaanse slee langs de stoeprand geparkeerd. Uit een achterraam wordt een machinegeweer gestoken en van twee meter afstand wordt Brazil neer geschoten. Hij blijft achter op de stoep, naast een waterpomp, terwijl de auto wegscheurt en het water van het wegdek tegen de stoeprand slaat.
Mijn eerste ontmoeting met Brazil, mijn eerste nummer van het stripblad Kuifje, dat ik sinds die dag jarenlang elke week zou lezen. Tevens opende ik de jacht op de Brazil-albums. Nu het duo William Vance en Louis Albert (Greg) de serie (en een groot deel van de hoofdpersonen) hebben laten doodbloeden, wordt het tijd de balans op te maken van zo'n tien jaar Bruno Brazil, en een aantal andere avonturiers van de hand van William Vance.

In den beginne
William Vance (pseudoniem van William van Cutsem) werd geboren op 8 september 1935 in de belgische stad Anderlecht. Sinds zijn jeugd wilde hij striptekenaar worden. Na militaire dienst en drie jaar akademie voor schone kunsten in Brussel werkte hij eerst zes jaar voor een reklamebureau voordat hij, in 1962, bij Kuifje begon met het maken van illustraties en komplete historische verhalen. 71 verhalen in totaal, van vier platen, meestal teksten van Yves Duval . Deze verhalen waren een uitstekende oefening voor Vance, die zo het stripmaken onder de knie kreeg door alles te leren tekenen, en zich tevens een dokumentatie opbouwde.
Vance hecht veel belang aan zijn dokumentatie; de verhalen van Bob Morane die zich in het verre buitenland afspelen baseert hij op materiaal over Chinatown, Powel Street, Tokio, enz. Vance wil, net zo als zijn vriend Hermann, de verhalen echt laten lijken, maar niet zo dat elk detail waarheid moet zijn; strips zijn een mogelijkheid

DE GEELOGIGE DUIVEL HOUDT ONS MET ZIJN TOVERNARIJ GEVANGEN!
WE ZIJN VERVLOEKT! MOGE DE HEILIGE MOEDER VAN DE HERE JEZUS ONS BESCHERMEN!
schittering

kitsch

tot ontsnapping, tot fantasie, het moet allemaal niet te dicht bij de werkelijkheid liggen.
In 1963 maakt Vance zijn eerste grote strip, *Howard Flynn*, op een scenario van voornoemde Duval. Hoewel de platen vol fouten zitten en de personages stijf en statisch overkomen, heeft Vance er zijn uiterste best op gedaan en is hij ook naar Groot-Brittannië gereisd om zich te dokumenteren. De strip is niet zo hard als zijn latere werk; ook niet als je ze vergelijkt met wat zich in die tijd werkelijk moet hebben afgespeeld bij de Britse marine.
Na deze verhalen, die dit jaar bij Paul Rijperman in een kostbare herdruk verschenen zijn, werkte Vance aan *Ringo* (1965).
Het eerste verhaal schreef hij zelf, voor het tweede en derde vroeg hij Jacques Acar om een scenario. Ringo ondervond teveel konkurrentie van *Blueberry* en *Jerry Spring* en werd, tot verdriet van Vance, al snel beëindigd; pas enige tijd geleden heeft Vance de avonturen van Ringo voortgezet.

B.M. en B.B.
In 1967 neemt Vance *Bob Morane* over van Forton, wiens uitbeelding van Bob en Bill hij in eerste instantie overneemt, waarna hij de helden een verjongingskuur laat ondergaan. De verhalen van Bob Morane verschenen in *Femme d'aujourdhui (Het rijk van de vrouw)*. In 1968 kreëren Vance en Greg voor Kuifje de avonturen van *Bruno Brazil*, die na vier korte verhalen al zo'n sukses blijken te hebben (7e plaats

bij de enquete), dat Vance snel kan beginnen met het eerste van een reeks vervolgverhalen op grondig uitgewerkte scenario's van Greg.
Enkele jaren geleden heeft Vance zijn belangstelling voor Bob Morane en Bruno Brazil verloren (zijn tekenwerk verslechtert zienderogen) en begint hij met *Roderik*, een ridderverhaal op een scenario van Lucien Meys, dat hij na twee delen laat vallen, gevolgd door *Ramiro*, op scenario's van Jacques Stocquart, eveneens een verhalenreeks die zich in de Middeleeuwen afspeelt. Dat Vance zich erg interesseert voor de Middeleeuwen blijkt niet alleen uit het feit, dat hij momenteel zich bezighoudt met het tekenen van verhalen uit die tijd, maar ook dat hij de avonturen van Roderik begeleidt met een soort getekende encyclopedie (iets waar Hans Kresse bij zijn eerste indianendelen ook nogal last van had) en dat de Middeleeuwen al herhaaldelijk opdoken in de avonturen van Bob Morane, als die held daar zijn schone jonkvrouwe ging bevrijden van de draak, in *De gevangene van de gele schaduw* en *Toverkunsten van de gele schaduw*, of slechts, indirekt, aanwezig waren in de vorm van een ridderbeeld in Bobs appartement (*Operatie zwarte ruiter*) of zijn kasteel, eigendom van Morane sinds *De gevangene van de gele schaduw*.

Stijl

Vance wordt voor zijn werk geïnspireerd door Amerikaanse illustratoren zoals Frank MacCarthy, Ken Riley, Tom Lovell en Bob Peak. Hij bewondert de Amerikaanse stripklassiekers Alex Raymond, Harold Foster en Burne Hogarth en onze Hans Kresse.
Vance werkt met pen, in een wat nerveus aandoende stijl, met veel kleine rechte lijntjes, waardoor je wat hoekige figuren krijgt, die nogal statisch aandoen. Door zijn experimenten met kleuren (in 'Ogen zonder gelaat' verwerkt hij zelfs een olieverfschilderij in een stripplaat, blz. 33) en zijn soms verrassende plaatindelingen kan hij de verhalen vaart en spanning geven, die ze anders zouden missen door de stijfheid van de personen in de tekeningen. Vance kan bijzonder fraai de schittering weergeven, bijv. op een mes. Goed geslaagd zijn ook zijn tekstballoons, die van het ene plaatje in het andere overlopen, met aan de ene kant de direkt weergegeven tekst en aan de andere kant de indirekte weergave (via een telefoon of luidspreker).
Wat ook opvalt in zijn tekeningen, is dat ze nogal modieus aandoen, soms op het kitsjerige af. Let maar eens op het uiterlijk van zijn helden en heldinnen, het zijn typische schoonheidsidealen van nu, ook wat betreft de kleren die ze dragen, de auto's waarin ze rijden, het hypermoderne interieur van hun appartement of fantastisch gebouwde villa. Waarschijnlijk is Vances modebewustheid nog en overblijfsel uit zijn reklametijd, bekijk ook eens zijn voorplaten, bijv. die voor Bob Morane: een spannende situatie, Bob en Bill en een mooie vrouw, meestal die vier elementen. Meestal beeldt hij niet één situatie uit, maar werkt hij met een voor- en een achtergrond. Vance zou goede filmaffiches kunnen maken, sterke mannen en mooie vrouwen. Ook kan hij hier natuurlijk weer van harte met kleuren experimenteren: Bob Morane in groen geel op *Het oog van de Samoerai* is heel geslaagd, de haardos van koningin Rapa Nui op *De reuzen van Mu* daarentegen is weerzinwekkend, en reklame voor haarshampoo die wat al te goed ontvet.

TWEE UUR LATER...
ZUL JE ME EINDELIJK ZEGGEN, COMMANDANT?...
WACHT... IK ZAL MUZIEK MAKEN OM ONZE STEMMEN TE DEKKEN. MEN WEET NOOIT, DE MUREN ZOUDEN OREN KUNNEN HEBBEN.
moderne interieurs

Produktie

Vances produktie, tenslotte, is aan de hoge kant; hij tekent zo'n vier platen per week en als hij wil vóórwerken, haalt hij zelfs zes platen per week (Ofwel, zeg maar, één per dag). Je moet er dan wel rekening mee houden dat hij alleen de personen tekent, voor de dekors heeft hij een assistent (gebouwen, wegen, auto's).
De voornaamste assistent is Felicisimo Coria, zijn schoonbroer. De samenwerking bij Bob Morane en Bruno Brazil verliep, naar hun zeggen, uitstekend. Als het dekor belangrijker was dan de personen, werd dat eerst getekend en daarna de personen, en het omgekeerde gebeurde als de personen de belangrijkste rol speelden. Sinds 'Operatie Wolf' tekent Coria de hele strip Bob Morane. ■

HALLO, COMMANDO 'KAAIMAN, IK GELOOF DAT HET APPARAAT, DAT DE STAD UITGESCHAKELD HEEFT, OP HET DAK STAAT. DIE POLITIE-JONGENS VERKEREN IN GEVAAR.
GAUCHO! TEXAS! WHIP! GA ER DIRECT OP AF!
WE GAAN!
typische balloon

Dossier Bruno Brazil

De eerste opdrachten

Bruno Brazil verschijnt voor het eerst in het weekblad Kuifje in 1968 met vijf korte verhalen. In vijf tot zeven platen lost dandy Brazil een aantal moeilijke klusjes op voor de Amerikaanse geheime dienst. Vanaf de eerste plaat valt de verzorgdheid *van Vances tekenwerk op, en ook het* postuur *van de mensen die hij tekent: alle medespelers zijn van een fragiele slankheid, wat niet alleen opvalt als je naar hun wat langgerekte gezichten kijkt, maar vooral naar hun benen en schoenen, die even afgeslankt zijn als bij de figuurtjes uit de eerste Kraaienhove-strips. Ze lijken wel te zweven. Wat Brazil zelf betreft, hij is de korrekt geklede, charmante, slanke en kortgeknipte veertiger en later, als het modebeeld verandert, ondergaat hij een verjongingskuur, wordt hij dertig, krijgt hij een dikke kuif zilverwit haar en een wat breder postuur. Zijn humor blijft innemend, en is vaak heel subtiel. Zo gebruikt hij in het verhaal 'Een bom in een sneeuwbal' de naam Phileas Foggarty, waarmee hij zich in de sneeuwballenfabriek introduceert, die afgeleid is van de naam van de hoofdpersoon van Jules Vernes 'Een reis om de wereld in tachtig dagen', Phileas Fogg.*

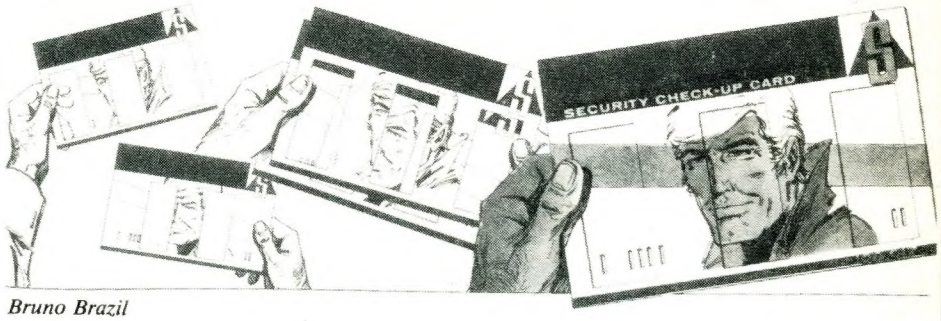

Bruno Brazil

De geheimde dienst

Wat in de eerste verhalen ook opvalt, is de manier waarop de geheime dienst geromantiseerd wordt. Vanaf 'Verraad in Zuid-Amerika', de zaak van het diamantnet, bereiken Brazil, zijn latere medewerkers en zijn superieuren, op de meest bizarre manieren hun hoofdkwartier en de plaats waar ze hun instrukties krijgen. Bruno Brazil past in de traditie van *geromantiseerde geheimagent-verhalen*, let ook maar eens op de aard van de opdrachten die Brazil en zijn Kaaimannen krijgen; bij voorkeur wordt het belang daarvan opgeblazen tot geheime wapens met wereldomstrekkende gevolgen. En denk maar eens aan wat die ondergrondse vertrekken van de geheime dienst allemaal zouden kosten... Voor degenen die nog niet inzien dat de verschillende manieren om het geheime hoofdkwartier te bereiken wat ongeloofwaardig zijn, verwijs ik naar de avonturen van Agent 327 waarin, grutjes nogantoe, dat gegeven fraai geparodieerd wordt.

CIA of WSIO

Bruno Brazil is geheimagent, later kapitein en leider van een kommando-voor-speciale-opdrachten, de Kaaimannen. Bruno Brazil is, zegt Greg (SS 101) een agent van de CIA, een goeie. In de strip wordt die naam nergens genoemd omdat Greg (en waarschijnlijk ook veel lezers) het niet zo op hebben met deze organisatie. Commando Kaaiman maakt in de latere boeken deel uit van de WSIO, World Security International Organisation, een neutrale naam die eenieder wel aangenaam in de oren zal klinken, en zo blijft Brazil symphathiek.

De haai

De lijn van optreden van speciaal agent Bruno Brazil – in zijn dagelijks leven is hij polokampioen, wat ons beeld van hem als held versterkt, geen kleinigheid zo'n dekmantel – wordt na de korte verhalen voortgezet in het eerste vervolgverhaal, 'De haai die tweemaal stierf', over een ex-nazi, Kurt Schellenburg, en zijn oorlogsbuit van vijftien miljard dollar. Het bestaan van de schat is uitgelekt en de geheime diensten staan elkaar naar het leven, een avontuur vol aktie en achtervolgingen. Het einde is nogal sterk: de schat blijkt niet te bestaan en Brazil, die dat weet, draagt Schellenburg over aan diens gewetenloze kompagnon, die nog in het bestaan van de schat gelooft. Nu is het wel onwaarschijnlijk dat de niet-scrupuleuze Rafaël – een engelenaam voor een schurk – geen achterdocht krijgt als ze Von Schellenburg bij hem achterlaten, terwijl kolonel 'L' op het kritieke moment met zijn kavalerie uit de lucht is komen vallen, en deze ex-nazi, als hij inderdaad een fortuin waard was geweest, gemakkelijk had kunnen meenemen.

Onwaarschijnlijkheden

Er zitten overigens nog wel meer onwaarschijnlijkheden in dit verhaal. Zo is de ontmoeting met beide kontaktpersonen als de situatie zeer kritiek is, wel heel toevallig (bij de eerste gelegenheid wordt dat ook toegegeven (blz. 22), bij de tweede wordt de vraag naar

rotsen, water, moderne flats

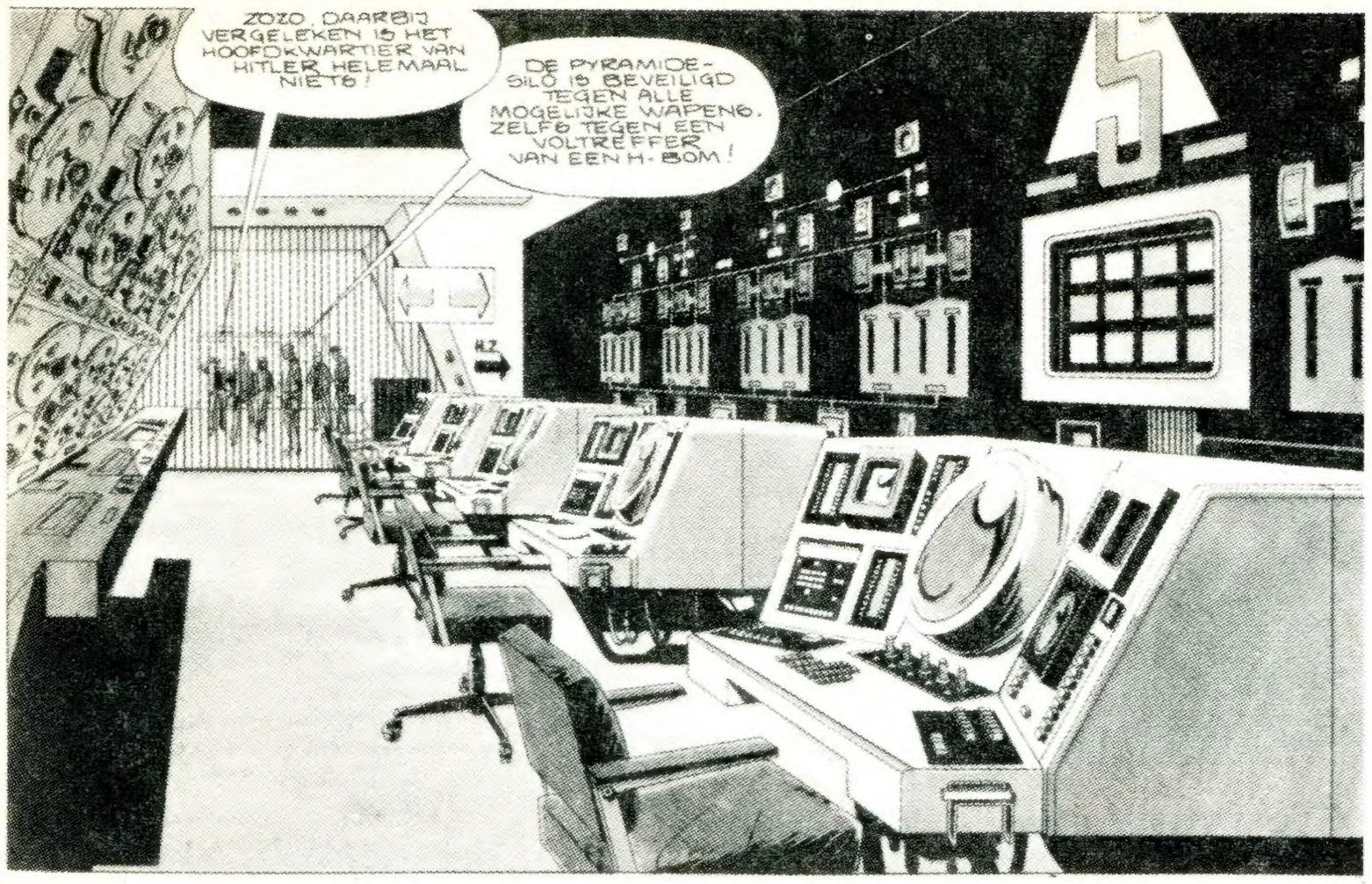
ZOZO, DAARBIJ VERGELEKEN IS HET HOOFDKWARTIER VAN HITLER HELEMAAL NIETS!
DE PYRAMIDE-SILO IS BEVEILIGD TEGEN ALLE MOGELIJKE WAPENS. ZELFS TEGEN EEN VOLTREFFER VAN EEN H-BOM!

indrukwekkend interieur

het verschijnen van de deus ex machina afgedaan met een 'Het is mijn plicht alles te weten' (blz. 35), maar het houdt in ieder geval de vaart in het verhaal.

Hawks

Wat wel irritant is, is de manier waarop de persoon van Hawks uitgewerkt is. In het begin van het avontuur, als Brazil en hij in het vliegtuig naar hun bestemming zitten, gedraagt hij zich als een kind, heeft hij een kaart opengeslagen op zijn knieën en zit vrijuit te vertellen over de plaats waar de onderzeeër met de schat zich moet bevinden, waar iedereen bij is (blz. 8). Hij gedraagt zich zo naïef, dat elke lezer van spionageromannetjes hem dezelfde berisping als Bruno had gegeven. Wat later wordt Hawks uitgeschakeld en als deze dan uit het ziekenhuis ontsnapt is, blijkt hij een volleerd agent met goede ideeën en snelle reakties (vanaf blz. 29). Het verhaal, dat goed moet lopen, is duidelijk belangrijker dan de uitwerking van de personen.

De verschrikkelijke kaaiman

In 'Cõmmando Kaaiman' beginnen de avonturen van Bruno Brazil pas echt dankzij het door hem samengestelde team van helpers. De onverwachte verschijning van een verschrikkelijke kaaiman op het televisiescherm luid de nieuwe opdracht in. Een onbekende organisatie in het Braziliaanse oerwoud bezit een zender die zo krachtig is dat ze via een satelliet de andere beelden van het scherm kunnen dringen. Als ze een beeld uitzenden in een tijdsduur die te kort is voor het verstandelijk verwerken, maar niet voor subliminale waarneming (onder de bewustzijnsdrempel) kunnen ze mensen laten doen wat ze willen. In werkelijkheid loopt dat zo'n vaart niet, de invloed ervan is nog niet bewezen, zelfs niet dat het kort vertoonde beeld van een ijsje de bioskoopzoeker zou verleiden tot het kopen van ijsjes in de pauze. Maar het idee is aardig. Bruno Brazil krijgt de vrije hand en stelt en team van medewerkers samen, dat bij deze gelegenheid tot commandogroep 'Kaaiman' wordt genoemd. Zonder dit commando zou de Brazil-serie nooit zo'n sukses zijn geweest. In de meeste series staan één tot drie personen centraal, maar het optreden van zo'n omvangrijk team als dat van de Kaaimannen komt zo goed als nooit voor. Deze zes mensen, vijf mannen en een vrouw, hebben van Vance en Greg een eigen profiel gekregen. Zowel uiterlijk als wat karakter beteft verschillen ze van elkaar, hoewel bepaalde personen (Bruno, Gaucho, Whip) meer uitgewerkt worden dan andere. Nu eerst de wat minder scherp geprofileerde leden van het team.

Big Boy Lafayette

Big Boy is inderdaad een kleine grote jongen, wat driftig van temperament en met een rosse kop. Hij speelt met een jojo die van staal gemaakt is om zijn tegenstanders uit te schakelen. Hem valt de eer te beurt als eerste van het team te sneuvelen in de strijd.

Billy Brazil

Billy is de jongere broer van Bruno en hij lijkt sterk op hem, soms zozeer dat

ontzetting

Whip

je je zou vergissen als je niet beter wist: kijk maar eens naar de blauwe tekeningen aan het begin van 'Dossier Bruno Brazil', dat lijkt *Billy* Brazil met kolonel 'L' op de achtergrond. Billy is in het begin even naïef als Hawks en kletst gelijk rond dat hij in dienst van de regering is genomen voor een moeilijke opdracht. Ook deze 'beginneling' wordt gelijk op zijn vingers getikt.

Texas Bronco
Met een voor-en een achternaam die aan het wilde westen doen denken, houdt Texas Bronco met lasso en revolver de cowboytraditie in ere.

Bruno Brazil
Bruno komt goed uit de verf, hij is de leider van de groep en we kennen hem al van eerdere avonturen. Hij is zeer menselijk (en deze eigenschap is het, die ook zo aanspreekt in Gaucho en Whip), hij treedt zelfs in het huwelijk met de Charmante Gina Loudeac na 'Kaaimannen in het rijstveld' en hij is ook degene die het meest lijdt onder het verlies van zijn Kaaimannen. Zijn vriend Gaucho zal hem er weer bovenop moeten helpen.

Gaucho Marales
Gaucho Morales is een buitenbeentje: bij zijn eerste verschijning ('Commando Kaaiman') als de training voor de grote operatie plaatsvindt kan hij niet goed mee; hij besluit dan op eigen initiatief mee te gaan en redt Bruno, onmiddelijk na de dropping in de jungle, het leven. In 'De nacht der jakhalzen' begint het avontuur bij Gaucho thuis en in de eerste helft van het boek speelt hij de hoofdrol. Later, als de Kaaimangroep ontbonden is, zijn het Gaucho en Bruno die er levend en gezond vanaf hebben gebracht en samen verder werken.
Gaucho, de donkerharige tegenhanger van de witkuif Bruno, is de doortastende, impulsieve, trotse en snel geraakte zuiderling die zijn taal doorspekt met 'caramba' en 'carai', wat zo mooi kontrasteert met de spitsvondige, onderkoelde humor van Bruno. Hij is vanaf zijn eerste optreden niet meer weg te denken; op de oorspronkelijke voorplaat van 'Commando Kaaiman' zien we de twee team-oudsten in de jungle: Bruno baant de weg vooruit (naar ons toe) en Gaucho dekt hem van achteren en opzij.

Whip Rafale
De derde van het team die wat beter uit de verf is gekomen, is de mooie Whip.

Gaucho in aktie

Dat komt op de eerste plaats doordat zij de enige vrouw van de groep is, temidden van vijf mannen. De harde akties van de kaaimannen zijn over het algemeen mannenwerk, maar in bepaalde situaties kunnen ze goed gebruik maken van Whips bijzondere vaardigheden. Net als Big Boy werkte ze met een bizar wapen, een zweep: wat naast haar agressie tevens haar erotische aantrekkelijkheid onderstreept. (Als dit wapen in handen van een man was geweest, zou dat vulgair en sadistisch zijn overgekomen, maar een vrouw met een zweep is een sexy tante, zoals hun overdadig voorkomen in erotische strips wel bewijst).
Zonder Whip in het team zouden we een gemis voelen, niet alleen omdat ze mooi is en haar eigen, humorvolle trekjes heeft (bijv. haar lippen stiften na een kort overrompelingsgevecht), maar ook omdat ze de gevoelens van de lezer kan verwoorden, als die een weerzin ondervindt tegen het soms gewelddadige optreden van de Kaaimannen. Zo dreigt Gaucho in 'Commando Kaaiman' een indiaan te folteren en Whip vraagt zich dan af, of hij een harde commando is of een doodgewone schoft. (Overigens valt die indiaan flauw als hij Gaucho's bedreigingen ziet, wat nogal ongeloofwaardig is, tenzij die indiaan al te zeer geciviliseerd geworden was). In 'De versteende stad' moet Whip een onverwacht gevaar bedwingen en slaat iemand, die op het punt stond hen neer te schieten, met haar zweep over het gezicht. Daarna huilt ze en heeft een opkikkertje nodig. (Het ironische is dat de scène waarin de man die zweep over zijn gezicht krijgt, waarschijnlijk de meest gewelddadige van de hele reeks is – Vance heeft hierover zelfs een opmerking gehad van de zoon van de uitgever; de enige 'berisping' die hij ooit kreeg).

Whip in aktie, de gewraakte tekening

De vijand – Rebelle
Er is nog een reden waarom we Whip niet kunnen missen: Whip, met het kort geknipte donkere haar, vormt een goed kontrast met Rebelle, met het lange, blonde haar, tegenstandster van de Brazilgroep in hun eerste drie avonturen. Whip en Rebelle kunnen elkaar niet verdragen en vliegen elkaar in de haren op zo'n manier dat zelfs de mannen er niet goed van worden, – waarmee Vance/Greg erop wijzen dat het niet alleen de mannen zijn, die zo nodig hun toevlucht nemen tot geweld, dat vrouwen, al blijven ze in politiek en oorlog vaak op de achtergrond, beslist geen zachtaardige wezens zonder agressie zijn.
Rebelle, de blonde vamp, met de ironische bijnaam 'Gelaat' (want het is háár gezicht dat verminkt wordt in 'Ogen zonder gelaat'), is in 'Commando Kaaiman' nog de kompagnon van de baas en in de volgende delen het misdadige brein achter fantastische uitvindingen (een stripkliché bij uitstek); ze lijkt de 'eeuwige vijand' van de groep te worden, maar na 'De versteende stad' is ze verdwenen: Vance en Greg hebben gekozen voor een hardere en meer realistische aanpak van de serie.

Rebelle

Konfrontatie met de maffia
Met 'De nacht der jakhalzen' heeft de nietsvermoedende taartjeseter opeens een stuk droog brood in z'n mond. Als Greg en Vance een verhaal hebben willen maken dat binnen de serie zo dicht mogelijk bij de realiteit ligt, zijn ze hierin goed geslaagd.
De praktijken van de maffia zijn duivels; hun organisatie is nooit in haar totaliteit op te rollen, doordat er overal verraders zijn: onder journalisten en politici, in ondernemingen en bij de politie. De mensen die zij afpersen leven in een voortdurende angst, omdat ze moeten blijven betalen en weten dat ze van de politie geen hulp kunnen verwachten. Als ze zich tegen de praktijken van de misdadigers zouden verzetten, stellen ze zich bloot om mishandeld of vermoord te worden. Gaucho Morales verklaart de oorlog aan de maffia en wordt inderdaad in de val gelokt en half dood geknuppeld. Dankzij enkele betrouwbare mensen – een reporter en een geestelijke – en een heel commando beroepmensen kunnen de 'straatjongens' van de maffia ingerekend worden. Een uitstekend verhaal van Greg; jammer dat Vance er na de eerste acht platen geen zin meer in heeft fatsoenlijk tekenwerk af te leveren. Daar staat tegenover dat zijn tekeningen voor het kaft toch wel een van de meest bijzondere is. Let maar eens op dat spektakelaire, surrealistisch aandoende kleurgebruik. Vance experimenteert graag, hij probeert met kleuren emoties en stemmingen weer te geven. Bekijk maar eens wat de Kaaimannen zien als zij uit de onderaardse silo te voorschijn komen ('De versteende stad', blz 1), de tekeneningen zonder achtergrond (blz. 7,8 in 'Nacht der jakhalzen') of (in dat zelfde deel, blz. 24) de scene waarin tegen een bloedrode achtergrond een vrachtwagen op Bruno Brazil komt afgestoven, of het groenige gezicht van de zieke Scampa (blz. 16, 'Dodendans in Sacremento').

Detailwerk
'Dodendans in Sacremento' is een terugkeer naar de geromantiseerde Brazilverhalen. De commando's schakelen de maffia in Sacremento uit en sturen de leiders met pensioen. Niet zo geloofwaardig dus, maar zeker een hoogtepunt in de reeks, want Vance heeft nog nooit zo'n fraai gedetailleerd tekenwerk afgeleverd als in dit deel, waaraan de hulp van twee assistenten, Jaradin en Coria, natuurlijk ook niet vreemd zal zijn. Magnifieke interieurs, die de weelde en rijkdom van één van de maffiabazen, Adosimo, benadrukken en die een schril en wat merkwaardig kontrast vormen met de soberheid (en somberheid) waarin de zieke Scampa leeft.

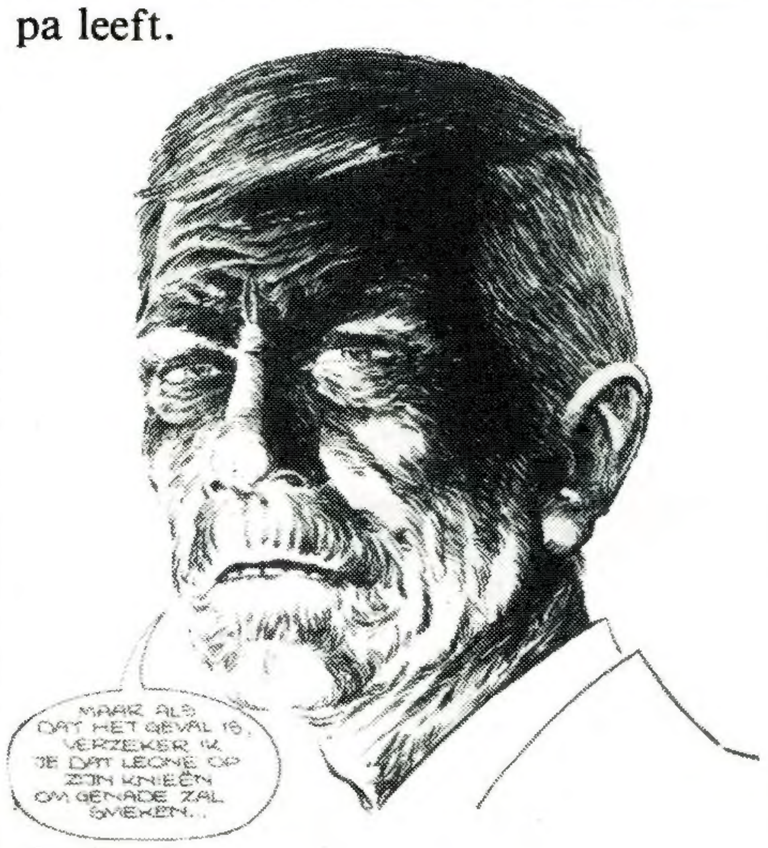

detailwerk

Niet alleen wat detail, maar ook wat plaatkompositie betreft is dit boek een juweel: ritsen kleine plaatjes, die los lijken te liggen op de grotere tekeningen. Vance en co schijnen voor dit album dan ook op een groter formaat getekend te hebben dat twee keer zo groot is, en dat is er aan af te zien.
De introduktie van het verhaal is ook prachtig: je ziet eerst de grote lampen die aan een onzichtbaar plafond bevestigd zijn. Dan, daar links onder, serie en titel van het boek en een kamerabeeld van een interviewer op de achtergrond met een kameraportret van Bruno op de voorgrond, een beeld dat wordt opgenomen op een televisiescherm in een luxueus interieur van maffialeider Adosimo. Zo introduceert Brazil en public zijn plan om de maffia te bestrijden, wat deel uitmaakt van zijn aanpak.

Verhaalopbouw
Als ik aan 'Kaaimannen in het rijstveld' begin, valt me pas goed op, wat een afwisseling Vance en Greg in de verhaalopbouw van elk Brazildeel hebben aangebracht. Aangezien het om een serie gaat, verwacht je niet anders dat steeds een zelfde soort verhaal rond een bepaald thema te krijgen. Bij deze serie merk je nauwelijks dat het altijd om hetzelfde soort aktie gaat, doordat de strijd op verschillende lokaties plaatsvindt en vooral de inleiding van het verhaal telkens weer heel anders is. Bij 'Kaaimannen in het rijstveld' maken we eerst kennis met Gina Loudeac, een europese toeriste in Bangkok, en de snuggere, kleine Maï die haar wel als gids wil dienen. We maken een schietpartij mee, die door 'miss tourist' gefilmd wordt en een stervende geeft haar een aansteker voor Bruno Brazil. Maï blijkt Bruno al te kennen, zodat ze deze kunnen bellen. Terwijl Gina opbelt, wil een onbekende haar camera stelen, wat Maï verhindert. Gina krijgt Gaucho aan de lijn, wat de verwarring nog vergroot, dan hoort Gina dat Bruno in Bangkok is en tegelijkertijd verschijnt hij achter haar, uit de lift. Maï stelt ze aan elkaar voor en Bruno draait de dia's die in de aansteker verborgen hebben gezeten. Voorwaar een stukje wervelende aktie.

Het onzichtbare gevaar
Wat ook sterk is in deze intro, is de aanwezigheid van een nog onzichtbare dreiging. Zo bijvoorbeeld de gangster, die Gina's kamera wil stelen; als je terugbladert, zie je dat die man aanwezig was op de plaats van het misdrijf als de

politie vertrekt, waarna hij Maï en Gina volgt. Een ander, nog beter, voorbeeld is de onmerkbare opkomst van zo'n persoon aan het einde van 'De nacht der jakhalzen', de man die het bompakket in het zwembad deponeert. Alleen als je scherp observeert en oog hebt voor meer details dat wat de hoofdzaak lijkt, zie je aankomen wat er gebeuren gaat.

Huwelijk en dood

Nog twee pluspunten voor dit deel: er gebeuren twee uitzonderlijke zaken. Op de eerste plaats worden Bruno en Gina verliefd op elkaar en, volgens een binnengekomen bericht aan het einde van het verhaal, zijn ze van plan te trouwen.

Op de tweede plaats komt een lid van de commandogroep om het leven, Big Boy Lafayette, wellicht de onsympathiekste van de groep. Het subtiele is, dat dit alles als nieuws binnenkomt op een krant, zodat je je afvaagt of dat nu werkelijk waar is, of alleen maar (valse) geruchten zijn. (Die spanning was natuurlijk voornamelijk voelbaar toen het verhaal in Kuifje verschenen was en je je afvroeg of er nu nog wel nieuwe delen zouden verschijnen.)

Het zwakste van het boek is de omslagtekening die nogal snel, zonder veel details, op papier is gezet, met op de achtergrond *drie onherkenbare silhouetten*: een soort militairen, die in het hele boek nergens voorkomen (!). Wel heel goed is het uitbeelden van Big Boy, die (geraakt) achterover wankelt, van wie je het gezicht niet kunt zien door het opspattende water.

Het einde der kaaimannen

Het Brazilcommando komt nog terug, maar niet meer voor lang. De verhalen zijn niet meer erg geïnspireerd en het nieuwe lid, Tony Nomade, is niet zo'n interessante persoon als Big Boy dat was, het is een hippie met een mitrailleur in zijn gitaar. Vance heeft er ook niet veel zin meer in, alleen het kaft voor 'Storm op de Aleoeten' (met weer alleen Bruno en Gaucho) en het begin van 'Quitte of dubbel voor Alak 6' zijn geslaagd. In dat laatste deel besluiten

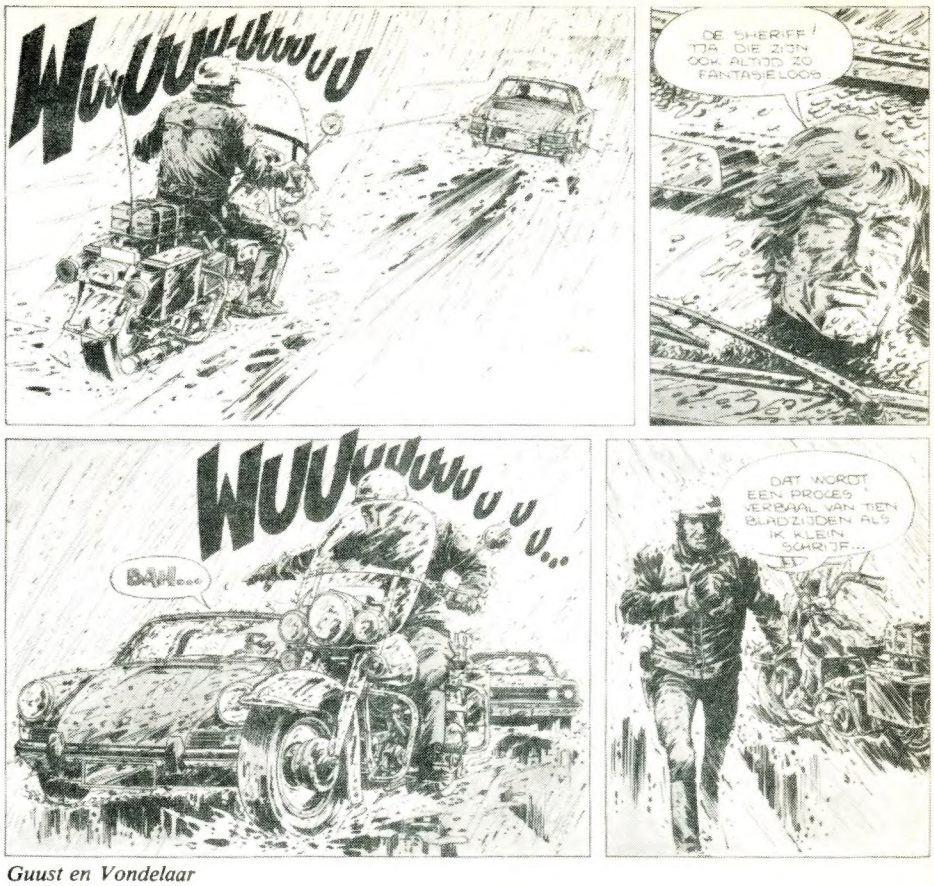
WUUUUUUUUU
DE SHERIFF! TJA, DIE ZIJN OOK ALTIJD ZO FANTASIELOOS
WUUUUUUUUU...
BAM...
DAT WORDT EEN PROCES VERBAAL VAN TIEN BLADZIJDEN ALS IK KLEIN SCHRIJF...

Guust en Vondelaar

Vance en Greg een punt te zetten achter het Kaaimangebeuren. Als ze dat wat eerder hadden gedaan, hadden ze ons twee missers bespaard, maar daar staat tegenover dat het einde van een serie op een hoogtepunt niet verteerbaar is voor de lezers. Na twee avonturen, waren de kundigheid van de Kaaimannen ook door hun superieuren in twijfel wordt getrokken, behalve door de sympathieke kolonel 'L' (Lazerus D. Walsh), vinden zij een – roemloos? eervol? – einde in de volbrenging van een opdracht. Dat voorkomt gelukkig een nog langere doodsstrijd met een hele rits schrijvers en tekenaars die vanwege het commerciële succes een serie eindeloos voortzetten.

Bruno en Gaucho

'Dossier Bruno Brazil' is de moeite waard vanwege de oude verhalen maar het nieuwe tekenwerk van Vance is zo slecht, ook in het korte verhaal 'Op een haartje na', dat ik blij ben dat hij ermee gestopt is. Wat mij betreft, ik zie met verlangen tegemoet naar nieuwe avonturen van Gaucho en Bruno, deze samenwerking kan de reeks goede nieuwe impulsen geven, mede doordat die kan bouwen op het unieke optreden van de Kaaimangroep, maar ik hoop dat Coria of iemand anders, die er zin in heeft de serie tot nieuwe hoogtepunten te brengen, dan Vances tekenwerk overneemt.

Konkluderend

Wat Greg Betreft (die zijn pseudoniem Louis Albert waarschijnlijk heeft gebruikt, omdat in die tijd bijna de hele Kuifje-inhoud op zijn scenario's verscheen) kunnen we zeggen dat hij een *origineel gegeven,* een commando-voor-speciale-opdrachten gevonden heeft, dat zijn *verhaalopbouw* steeds verrassend *verschillend* is, dat hij de strip vernieuwd heeft met *helden die huwen en sterven*, zonder dat de verhalen daaronder lijden, integendeel.

Wat Vance betreft valt op dat hij in geen strip zo experimenteel en vernieuwend te werk is gegaan, met *kleureffecten* en *plaatindeling*, dan in zijn Bruno Brazilstrip.

Deze serie heeft ook een evenwichtig verloop, met zwakkere delen aan het begin en eind en een reeks hoogtepunten daartussen, van 'Ogen zonder gelaat' tot en met 'Kaaimannen in het rijstveld'. ■

BRUNO BRAZIL ZINKT WEG IN EEN DROOM. TONY NOMADE VOELT HOE ZIJN BENEN HET BEGEVEN EN WHIP SKIET HAAR LAATSTE SALVO AF IN EEN RODE OCEAAN WAARIN ZE VERDRINKT...
TAKKA-TA

einde der Kaaimannen

Bob Morane
De avonturen van een ridder en zijn schildknaap

Henri Vernes (Charles Henri Dewisme) is de auteur van de oorspronkelijke Bob Morane-reeks. Zeker honderd avonturen van deze held en zijn onafscheidelijke vriend en whiskydrinker Bill Ballantine zijn in Frankrijk op de pocketmarkt gebracht. In ons land zijn er zo'n twintig delen verschenen, waarvan het grootste deel in Maraboereeks aan het eind van de zestiger jaren. De held heeft ook zijn eigen TV-serie, speelfilms, hoorspelen, gramofoonplaten gehad en is tot stripfiguur verwerkt door Dino Attanasio (5 delen), Gerald Forton (9 delen), William Vance (19 delen) en Coria, die de serie voortzet.
De tot strip verwerkte avonturen zijn bewerkingen van de oorspronkelijke romans van Vernes. Vernes geeft Vance de dialogen en een paar regels aanwijzingen, wat Vance veel vrijheid geeft. Het resultaat is een hele serie magere verhaaltjes met veel knokpartijen en achtervolgingen, twee irritante hoofdpersonen en een rits mooie vrouwen.

Bob en Bill

De twee onafscheidelijke vrienden, Robert (Bob) Morane en Bill Ballantine, vormen het centrale duo in de avonturenreeks 'Bob Morane' van Vernes en Vance. Goedgebouwde dertigers, intelligent, onversaagd en (over)moedig, avontuurlijk en vechtlustig. Ze kennen elkaar nog uit hun diensttijd (paracommando's) en beheersen verschillende vechttechnieken (judo, karate), waarmee ze hele hordes geoefende vechters te lijf kunnen gaan. Ze besturen vliegtuigen, boten en auto's en schieten met geweren, revolvers en mitrailleurs alsof ze nooit anders doen; hun vijanden die meestal zelf erbarmelijke schutters zijn, vallen bij bosjes. En, natuurlijk, als ze met zo'n Middeleeuwer slaags mochten raken, weten ze hem te pareren met zijn eigen wapens. Het zijn oude strijdmakkers, zoals gezegd, want zelfs als ze even niet op de vuist zijn, spreekt Bill Bob aan met 'commandant' (wat in 'Het oog van de Samoerai' abusievelijk vertaald is met 'baas').

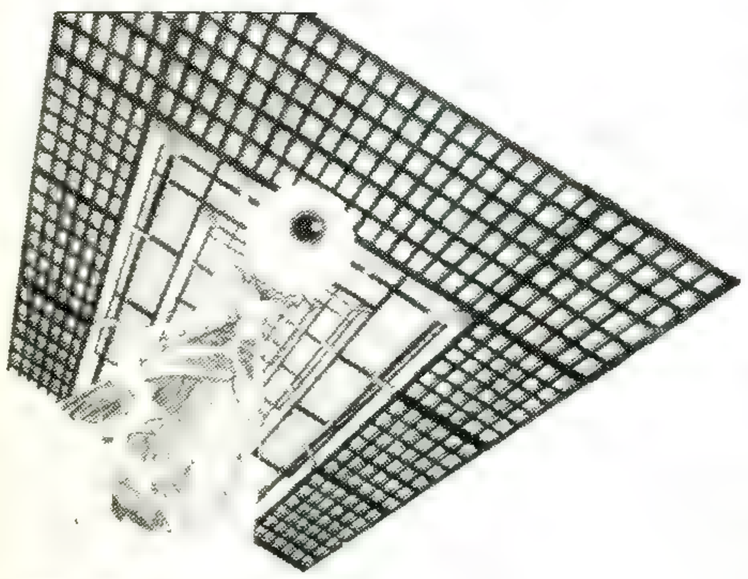

fraai perspektief

Bob is meer dan Bill

Bill Ballantine is een Schot, een roodharige Schot nog wel. En hij heeft één vervelende eigenschap: *hij drinkt*. En dat drinken, dat komt doordat Bill een *minderwaardigheidscomplex* heeft. Ik zal dat uitleggen. Bill Ballantine is sterker dan Bob Morane, maar zijn kracht is het enige punt in zijn voordeel als hij zich zou willen meten met zijn vriend, de onovertrefbare Bob Morane.
Als de twee samen zijn, is Bob de *leider*. Bill spreekt hem aan met *'Commandant'* en als ze voor een raadsel staan, vraagt Bill: 'Maar kunt u dan een verklaring geven voor dit alles, commandant?' (Reuzen van Mu, blz. 23) en Bob denkt er dan het zijne van. Als ze samen zijn wil Bill altijd advies, maar als hij alleen is, weet hij de zaakjes heel goed op te lossen; hij is niet de bijrolspeler die altijd alles verkeerd doet of zich steeds in de nesten werkt. Het is dan ook niet zozeer Bob zelf, die Bill in de schaduw stelt, maar het zijn de andere personen in de strip die Bill links laten liggen.
Op de eerste plaats de *vrouwen*. Bob Morane is meer standaard 'good looking' dan Bill. Hij heeft donker haar, regelmatige gelaatstrekken en een slank figuur. Bill heeft rood haar, wat grovere gelaatstrekken en een wat forsere gestalte. De keuze van de dames is dan ook iedere keer weer snel bepaald; alles voor Bob en niets voor Bill.
Bob is de held van zijn strip, daar is geen twijfel aan. Als Bob en Bill *thuis* zijn, is dat in Bobs appartement (*Afspraak in het verleden, Operatie zwarte ridder*), in Bobs huis in Londen (*De ogen van de mist*) of in zijn kapitaal kasteel in Dordogne (*De gevangene van de gele schaduw, Toverkunsten van de gele schaduw*). Als de vrienden hun gezamelijke bijdrage aan een hachelijk avontuur geleverd heben, is het steeds Bob die uitvoerig voor zijn moedige hulp *bedankt* wordt, 'en jij natuurlijk ook, Bill!' In *noodlanding te Serado* wordt Bill helemaal vergeten. Waar ter wereld ze ook komen, Bob heeft overal *vrienden* (Bill nauwelijks, en dan zijn het nog gemeenschappelijke). En het zijn niet de eersten de besten, die vrienden van Morane: de Yard (*Zonen draak, Ogen Mist*), de hoofdcommissaris van Rio de Janeiro (*Afspraak verleden*), de president van een Zuidamerikaanse republiek (*Guerilla Tumbaga*), Fidel Castro (maar dat zal wel een grapje van de auteurs zijn, om de aanwezigheid van al die beroemde vrienden van Morane te relativeren (*Guerilla*), Kolonel Graigh van de Tijdspatrouille (*Gevangene, Toverkunsten, Rijk gele schaduw*) en hoge pieten van de Amerikaanse contraspionage (*Gele schaduw*). Ook de *vijanden* van ons vrolijke duo richten zich meestal tot Bob en vertellen hem dan dat ze nog nooit zo'n gevaarlijke tegenstander ontmoet hebben.
Bob is, dat mag nu wel duidelijk zijn, de onbetwiste held van zijn serie en Bills enige troost is zijn vaderlandse heilsdrank, Zat 77 (afgeleid van het bestaande merk 'Vat 69'), onder het voorwendsel dat de wisky zijn chronische bronchitis bestrijdt.

Middeleeuwse avonturen

In het inleidende artikel over William Vance ben ik al stil blijven staan bij diens grote belangstelling voor de Middeleeuwen. Vances enthousiasme voor de Bob Morane-reeks neem ik grotendeels af te kunnen leiden uit de *aard* van de verhalen; het zijn in wezen namelijk *geromantiseerde ridderverhalen*, waarin de onversaagde ridder, tenzijde gestaan door zijn schildknaap, de schone redt van de draak. De ridder en

irritante dialogen

zijn schildknaap kennen we al enigszins, laten we 'de schone' en haar 'draak' eens wat nader bekijken.

De schone

In elk deel van de avonturen van Bob Morane (het laatste uitgezonderd) speelt een mooie vrouw een belangrijke rol. 'Mooi', dat is voor Vance de stereotype schoonheid van het fotomodel; Vance heeft modepoppetjes zoals Esteban Maroto die ook heeft. Meestal zijn het vriendinnen van Bob, of worden ze het zodra ze de knapperd zien. Allemaal worden ze verliefd op hem, wat voor Bob tot gevolg heeft dat hij een handdruk krijgt, een kus (*Noodlanding*), dat er een arm om hem heen geslagen wordt (*Gele schaduw*), of dat er god-weet-wat allemaal gebeurt terwijl wij er niet bij zijn (tussen de delen *Toverkunsten* en *Rijk gele schaduw* in), (de bofferd). Voor Bill heeft het tot gevolg dat hij grapjes kan maken over het zoveelste vriendinnetje van Bob (*Toverkunsten* en *Rijk gele schaduw*) of over Bobs dilemma: wie van de *twee*? (*Noodlanding Serado*); het uiteindelijke gevolg is, zoals gezegd, de troost en vergetelheid van de drank. Voor het geval dat dames niet tot de vriendinnen van Bob behoren, zij dus aan de kant van de vijand staan, is het natuurlijk niet zo dat zij niet gecharmeerd van don juan Bob zouden zijn, ook miss Ylang Ylang van de Smog (*Atoomsmokkelaars, Operatie zwarte ruiter, Ogen mist*) en de piraat Lei Pin Tsing (*Loden kruisen*) kunnen niet anders dan bewondering opbrengen voor deze knappe en doortastende held.

De draak

Afgezien van de bijna echte draak, van wiens slechte adem ridder Bob een schone moet redden (*Toverkunsten*), heeft Bob heel wat vijanden om de strijd mee aan te binden: piraten, drugs- of wapensmokkelaars, schattenjagers, spionnen en geniale geleerden met een misdadige inslag, en hun tientallen ondergeschikten die zij op Bob en Bill afsturen om korte metten met het te maken, wat belachtelijk is, want deze machtsconcentratie wordt door onze helden meestal op lichte wijze onder de voet gelopen.

De gele schaduw

Bobs eerste ontmoeting met de verschikkelijke meneer Ming, de verpersoonlijking van het gevreesde Gele Gevaar (zie ook, bijvoorbeeld, Flash Gordon) vond plaats in Colombo, een havenplaats aan de Ganges in India. Bob veinst dat hij stomdronken is en luistert en gesprek af, in een kroeg in de ongure havenbuurt.

Zich plat uitstrekkend op een vloer vol uitwerpselen van muizen, schoof hij zich geruisloos naar het gordijn en even later keek hij er onderdoor.

Hij zag een laag vertrek met wit gekalkte muren waarop brede vochtige strepen te zien waren. In het midden zaten drie mannen onder een lichtkoker waardoor de zonnestralen het vertrek binnen vielen. Twee van hen waren Hubert Janson en zijn medepassagier. De derde, die voor driekwart te zien was, was een onbekende voor Bob, maar hij had onmiddellijk het sterke gevoel dat hij de man nooit meer zou kunnen vergeten.

Het was een Aziaat – een Chinees of, waarschijnlijker nog, een Mongool – lang en mager – hij mat zeker twee meter – gekleed in zwart kostuum met de boord van een priester, zijn armen die abnormaal lang waren en bovendien gespierd, te oordelen naar de wijze waarop ze zijn mouwen vulden, waren door hun lengte in vreemde disharmonie met de rest van zijn lichaam, vooral met de goed gevormde handen waaraan nagels als roofdiertanden blonken. Maar het was vooral het gezicht van de man dat opviel, een gezicht dat geelachtig was en tegelijkertijd vaal. Het deed denken aan een onrijpe citroen. De schedel was glad geschoren en het gezicht leek daardoor op een eivormige maan, waarvan de punt gevormd werd door een merkwaardige scherpe kin. Tussen de vooruitstekende jukbeenderen viel de lange, scherpe neus op, de mond was fijn getekend, maar als de man de lippe opende, zag je tanden die niets menselijks hadden, maar eerder deden denken aan die van een roofdier. De ogen waren al evenmin menselijk. Onder lange wimpers verscholen leken het twee goudstuken of, beter uitgedrukt nog, twee topazen. Het waren mineraalachtige ogen in dat levenloze gezicht, ogen die dood schenen en leeg, maar waarvan tegelijkertijd een vreemde, hypnotische kracht uitging.

Monsieur Ming – Bob twijfelde geen moment aan de identiteit van de man met de geelbruine ogen – sprak voortreffelijk Engels en zijn stem had een vreemde zachte klank – iets honingzoets zou je bijna zeggen, maar het was zoetheid vermengd met gif – en ook een stem die een gebrek aan oprechtheid verried.

Aldus Henri Vernes in zijn boek 'Bob Morane en het geheim van Golconda' (Vermoedelijke uitgever is Bruna, Utrecht, 1967).

Het falen van de onoverwinnelijke

In de pocketreeks komt meneer Ming voor het eerst voor in 'Het geheim van Golconda'; dit deel en de daarop volgende in het Nederlands verschenen Gele Schaduwdelen zijn de spannendste boeken van Bob Morane. De grootste kracht van Ming van de hypnotiserende kracht van zijn ogen, wat we ook nog zien in 'De gevangene van de Gele Schaduw', maar niet meer in de volgende delen: waarom ook? De Gele Schaduw is *onoverwinnelijk* geworden. Of hij ontsnapt aan het einde van een avontuur (*Gevangene gele schaduw*), of de verslagen tegenstander is een robot (*Gele schaduw, Rijk GS*). De Gele Schaduw was voor Vernes een te geslaagde vondst om zomaar te laten omkomen aan het einde van een boek.

PRECIES OP DIT PUNT IS HUN TOESTEL GELAND. HIER MOET ZICH DE SCHUILPLAATS VAN DE HYPERBOREËNEN BEVINDEN.
MOBILISEER ONZE KOMMANDO'S DIE MOETEN DIE SCHUILPLAATS ONTDEKKEN. ER ZIJN BELANGRIJKE GEHEIMEN

Miss Ylang Ylang

Een bij voorbaat onoverwinnelijke tegenstander neemt wel een groot deel van de spanning van de strip weg. Bob en Bill zijn gedwongen een strijd zonder einde aan te gaan tegen een spook. Een gevecht met een zeer sterke tegenstander, die echter ook zijn zwakke plekken heeft, waarop Bob en Bill hun overwinning zullen behalen, zou veel interessanter zijn. De enige zwakke plek van Ming is Tania Orloff, zijn mooie nicht, die altijd van zijn plannen op de hoogte is. Voor de rest is Ming niet te verslaan, want hij blijkt altijd een robot. De enige manier om die robot uit te schakelen zou zijn: niet vernietigen, want dan ontstaat er automatisch een nieuwe kopie (dit systeem is door Ming uitgevonden om zijn onsterfelijkheid veilig te stellen), maar 'Leven gevangen te houden, zonder kans op ontsnapping. Dat wordt dan ook een keer gedaan in *Toverkunsten*, maar in het begin van het volgende deel verzint Vernes de meest fantastische onzin bij elkaar om hem weer te bevrijden en zelfs nog sterker te maken. Als je je als schrijver zoiets gaat permitteren, geen beperkingen meer stellen aan je fantasie, ontneem je de kracht aan je vertelling, want *alles* is gewoon mogelijk. Als Vernes op het einde van *Rijk GS* Ming toch wil laten verliezen van Morane, terwijl dat in de gegeven situatie onmogelijk is, moet hij weer een andere kunstgreep toepassen, waardoor Mings extra kracht verdwijnt in een roos, een deus ex machina die niemand verwachtte, waarin dus ook geen enkele spanning zit.

Tijdspatrouille

Een andere vondst van Vernes, de tijdspatrouille van kolonel Craigh, kan ook snel verworden tot een dooddoener, als hij zich geen beperkingen stelt. Het is natuurlijk leuk, dat Bob en Bill ook af en toe de Middeleeuwse ridder-en-schildknaap kunnen uithangen, maar als je dat tijdreizen een ongelimiteerd gebruik gaat maken, krijg je een tweede Suske en Wiske-reeks en ik kan me niet voorstellen dat daar iemand gelukkig mee is. Vernes héeft zijn patrouille beperkingen opgelegd – zij mogen niet interveniëren in een andere tijd –, maar hij ontkracht die noninterventiewet gelijk, doordat er wel speciale agenten uit een andere eeuw het werk mogen opknappen (hier: Bob, Bill en Sophia Paramount), die dan ook nog allerlei wapens en zendapparatuur toegespeeld krijgen als dat nodig is. De noninterventiewet is dan ook alleen maar een truc van Vernes, zodat Bob en Bill weer in aktie kunnen komen, in plaats van de Times Patrol.

Avonturenstrip

De Bob Moraneserie is een karakteristieke avonturenstrip. De verhalen zijn eenvoudig, bijna stereotiep; met enkele elementen stomen Vance en Vernes een album klaar: er is *iets* waar het geheel om draait, onze *helden*, een *vrouw* en *vijanden*. De karakters van de personen die meespelen worden nauwelijks uitgewerkt, onze helden bijvoorbeeld bezitten wel een paar karakteristieken waardoor ze zich van elkaar en anderen onderscheiden, maar meer dan een schetsmatige indruk krijgen we van hen niet. Het gaat dan ook niet om de *mensen*, maar om de *aktie*: een groot deel van het album bestaat uit bladzijdenlange achtervolgingen en/of vechtpartijen. Wat nog niet zo erg was, als Bob en Bill hun mond hielden. Maar deze *helden* moeten zo nodig onoverschrokken zijn en een totale verachting hebben voor elk hen bedreigend doodsgevaar, terwijl wij bij het zien alleen al hysterisch gillend op de vlucht zouden slaan. Nee, Bob en Bill beschouwen hun knokpartijen als kegelspelen en vermaken zich met de voor hen karakteristieke dialogen. (Bijv. in *Het oog van de Samoerai* ontwaken zij uit een verdoving in een afgesloten vertrek, acht (pl. 27) volleerde vechtersbazen komen binnen)

'Kijk, een processie!'
'Iets anders konden we niet verwachten...'
'Wanneer begint de aanbidding?'
'Vergis je niet. Ze denken heus niet dat we goden zijn.'
'En nog beleefd ook! Echte aristokraten!'
'Als jij aristokraten ziet, mag je je

Ming

ogen wel eens na laten kijken.'
'Daar heb je het al! Je ziet 'n aardige jongen. Leuke kerel denk je. En dan, hop, zie je zijn ware aard.'
'Misschien vraagt hij je wel ten dans...'

Ontsnappingslektuur

De verhalen zijn niet zo realistisch; dat blijkt bijvoorbeeld uit de gebezigde dialogen, uit de lokaties waar de verhalen zich afspelen (in het verre oosten, in de oerwouden van Zuid-Amerika, in de Middeleeuwen of in de toekomst), uit het ontbreken van geldproblemen (Bob is multimiljonair, aan zijn woningen te zien en de vakanties die ze zich steeds permitteren, met eigen jacht of vliegtuig; ook de tegenstanders zwemmen in het geld, zoals het spionagenet van Smog of de kostbare projekten die de Gele Schaduw, – en dan hebben we het nog niet eens over de *tijd* die Ming nodig zou hebben om zijn vindingen te bouwen), maar daar trekken we ons allemaal niet zoveel van aan.
Storender is, dat de avonturen van Bob Morane mank gaan aan goeie plots en wat beter uitgewerkte personen. We moeten het dan ook voornamelijk hebben van Vances tekenwerk en af en toe houden we een hele mooie strip over, zoals *De gevangene van de gele schaduw* en *De reuzen van Mu*, die bewijzen dat Vance en Vernes het best wel kunnen, als ze maar geïnspireerd zijn. ■

Geraadpleegde literatuur:
Buck 11 (1973), over William Vance.
Ran Tan Plan 23 (1972 of 73), interview met William Vance.

(ADVERTENTIE)

EEN OPDRACHT VOOR

KAPITEIN FLYNN

HUM... AHUM...
HÈ? WAT? JEETJE, IK BEN IN SLAAP GESUKKELD...
IK ZIT HIER NOU AL TWEE UUR TE WACHTEN...
DE HEREN VAN DE ADMIRALITEIT HEBBEN KENNELIJK ZEER BELANGRIJKE ZAKEN TE BESPREKEN.
AHA, MISTER FLYNN. WE HEBBEN OP UW KOMST GEWACHT OM DE VERGADERING TE BESLUITEN.
HET SPIJT ME, DAT IK U HEB LATEN "WACHTEN", ADMIRAAL...
HOOR HEM, VERDORIE!
MOHAMMED ALI, DIT IS KAPITEIN HAROLD FLYNN. IK HEB U GESPROKEN OVER ZIJN GRENZELOZE MOED.
ZIJN GELAAT IS HET BESTE BEWIJS VOOR UW WOORDEN, MIJN VRIEND.
MOHAMMED ALI, IS NAAR LONDEN GEKOMEN OM BIJ ONS VOOR DE ZAAK VAN ZIJN MEESTER TE PLEITEN. ONS LAND HEEFT BESLOTEN DE NODIGE HULP TE GEVEN OM DE OPSTAND DIE IN ZIJN LAND DREIGT, TE ONDERDRUKKEN.
HELAAS IS HET ONDER DE HUIDIGE INTERNATIONALE OMSTANDIGHEDEN ONMOGELIJK VOOR ONS DEZE HULP OPENLIJK TE VERLENEN.
MAAR WE ZULLEN TOCH WEL IETS MOETEN DOEN OM ONZE HANDELSPOSTEN DAARGINDS TE BESCHERMEN.
EEN SCHIP MET ONBEKENDE BEMANNING ZAL OP EEN BEPAALD PUNT VAN DE AFRIKAANSE KUST WAPENS EN MUNITIE AAN LAND ZETTEN. DIT IS DE GIFT VAN DE REGERING AAN DE SULTAN. WE HEBBEN NU EEN MOEDIGE KAPITEIN NODIG ALS GEZAGVOERDER VOOR DAT SCHIP.

EN ALS FLYNN ALLE BIJZONDERHEDEN VAN ZIJN OPDRACHT VERNOMEN HEEFT...

IK NEEM AAN, DAT ALS ER IETS MISGAAT DE ADMIRALITEIT MIJ VOLLEDIG IN DE STEEK ZAL LATEN.

INDERDAAD. ALS U OVER DEZE DREMPEL HEEN BENT, BENT U NIET MEER DAN EEN GEWOON "BURGER".

GUT, ZEG, DAAR KOMT JE VRACHTJE EINDELIJK TERUG.

NOU, HET BEGON TIJD TE WORDEN. IK BEN HELEMAAL VERKLEUMD.

HELA, JIJ DAAR... KOM HIER! DAN KUN JE JE WAT WARMEN.

RRRGH!

RARE SNUITER. HIJ STAAT DAAR AL UREN ZONDER EEN VIN TE VERROEREN. HIJ ZAL ONDERTUSSEN WEL VAN MARMER ZIJN.

NAAR HUIS EN SNEL!

EEN UUR LATER KEERT HOWARD FLYNN, DITMAAL GEKLEED IN BURGERKLEREN, NAAR DE HAVEN VAN LONDEN TERUG...

DAAR KOMT HIJ!

AAAAAH!

EVEN IS FLYNN VERRAST DOOR DEZE PLOTSELINGE AANVAL, MAAR HIJ HERSTELT ZICH SNEL...

TWEE ANDERE AANVALLERS DUIKEN NU UIT HET DUISTER OP...
ZOZO, DUS DE SNEEUWMAN WAS NIET ALLEEN.
HET SPIJT ME, HEREN, MAAR IK HEB NOGAL HAAST, DUS...
MET BILJARTBALLEN GAAT DIT OOK HEEL AARDIG.
ROMPH
HELAAS NEEMT DE ZAAK EEN NOGAL ONAANGENAME WENDING VOOR ONZE VRIEND FLYNN...
HOND, IK ZAL JE KRIJGEN.
HELA, OGENBLIKJE, RARE SNUITER
DIT IS OOK EEN NIET TE VERWAARLOZEN KLAP...
MAAR FLYNN KAN NIET TEGEN DE OVERMACHT OP. ONDANKS ZIJN MOED EN ZIJN RAZENDSNELLE UITVALLEN GRIJPEN DE MANNEN HEM EN...
NEE! NIET DAT!

BEEF NIET, STOMMELING! IK WIL JE ALLEEN MAAR EVEN UITSCHAKELEN.

DRAAG HEM NAAR BINNEN.

ENKELE OGENBLIKKEN LATER...

UW BEVELEN ZIJN UITGEVOERD, MEESTER.

IK WIST, DAT IK OP JE KON REKENEN, VRIEND RADHAM.

WE MOETEN HET BEVEL VAN DE ADMIRAAL HEBBEN WAARIN STAAT HOE HIJ HET SCHIP EN DE BEMANNING KAN HERKENNEN...

NEEM DIT, CARTER. VANAF DIT OGENBLIK BEN JIJ KAPITEIN FLYNN.

VOOR 500 POND BEN IK ZELFS BEREID OM VOOR DE KONING VAN ENGELAND DOOR TE GAAN

BRENG HEM NAAR DE KELDER. "ZORG" VOOR HEM ALS IK WEG BEN.

JAWEL MEESTER.

HET IS MOEILIJK GEWEEST OM DIE STOMME ENGELSEN ZO VER TE KRIJGEN, MAAR TENSLOTTE IS HET TOCH GELUKT. ZE MOESTEN EENS WETEN, DAT IK VAN PLAN BEN DIE WAPENS VOOR MIJN EIGEN BELANGEN TE GEBRUIKEN

ALS JIJ DE BAAS BENT IN HET LAND KUNNEN WE SAMEN MOOI ZAKEN DOEN. RUIM DE SULTAN ZO SNEL MOGELIJK UIT DE WEG DAN KUNNEN WE ONZE GANG GAAN..

SMERIGE VERRADER. IK MOET HIER WEG...

EN TERWIJL RADHAM FLYNN NAAR DE KELDER DRAAGT...

WE MOETEN OPSCHIETEN. IK BEN MOE. EEN COMFORTABELE HUT AAN BOORD VAN DE GLENMORE ZAL ME GOED DOEN.
WEL, OFFICIER, DIT IS HET EINDE VAN JE LOOPBAAN
MAAR...
JIJ WIL ALLES VEEL TE GEMAKKELIJK HEBBEN... DAT IS VERKEERD, VRIEND.
FLYNN HAAST ZICH ENKELE OGENBLIKKEN LATER DOOR DE DONKERE STRATEN NAAR DE HAVEN...
PSST, BENT U DE MAN, DIE IK NAAR DE GLENMORE MOET BRENGEN AAN DE ANDERE KANT VAN DE THEEMS?
WAT? JA, JA, DAT BEN IK...
DE ANDEREN ZIJN ALVAST MET DE GROTE SLOEP GEGAAN. ZE HEBBEN ME GEVRAAGD HIER OP U TE WACHTEN... HET SCHIP VAART MORGENVROEG UIT...
DAAR LIGT DE GLENMORE
ROEI DE BOOT NAAR DE ANKERKETTING...
IK ZAL AAN BOORD KLIMMEN EN ZORGEN, DAT DE KWARTIERMEESTER ME VOORLOPIG NIET TE ZIEN KRIJGT... DAT IS EEN STUK BETER...
DIE JEUGD! TWINTIG JAAR GELEDEN HEB IK DAT OOK GEDAAN...

DE VOLMAAKTE OCHTEND

WE BEREIKEN DIRECT DE VAARGEUL, KAPITEIN.

ZORG, DAT IEDEREEN OP ZIJN POST STAAT. IK KOM ZO.

HET VERBAAST ME, DAT RADHAM NOG NIET TERUG IS.

ZIT MAAR NIET OVER HEM IN. HIJ VINDT ALTIJD WEL EEN MOGELIJKHEID OM ZICH BIJ ONS TE VOEGEN.

IK VREES, DAT U NOG BEHOORLIJK LANG ZULT MOETEN WACHTEN. HIJ LIGT AAN HANDEN EN VOETEN GEBONDEN IN DE KELDER DIE MIJN GRAF HAD MOETEN WORDEN.

?!

DEZE MAN IS EEN BEDRIEGER. IK BEN DE DOOR SIR CHARLES BENOEMDE KAPITEIN.

BEWIJS DAT DAN MAAR EENS, MENEER... JA, MENEER WIE EIGENLIJK?

AANGEZIEN DEZE ZAAK TOPGEHEIM IS BEN IK VERPLICHT U UIT DE WEG TE RUIMEN.

VERZET U MAAR NIET. U ZULT DIT VERTREK NIET LEVEND VERLATEN.

U BENT DUS EEN VAN DIE MENSEN, DIE ERG VEEL MOED HEBBEN ALS ZE TEGENOVER EEN ONGEWAPENDE TEGENSTANDER STAAN, HÉ...

IK WEET NIET WIE VAN U GELIJK HEEFT. IN ELK GEVAL ZAL IK DIT NIET TOESTAAN. HIER, NEEM MIJN DEGEN MAAR!

CARTER BLIJKT HEEL WAT MINDER HANDIG EN VLUG TE ZIJN TEGENOVER EEN MAN, DIE MET EEN DEGEN WEET OM TE GAAN...

EN VERTEL NU MAAR EERST DE WAARHEID. LUISTER GOED, BOSCO.
GENADE... HIJ SPREEKT DE WAARHEID. IK...
Kijk uit!
AHHH!
HIJ VLUCHT!
HELA, OGENBLIKJE. NIET ZO'N HAAST, ALSJEBLIEFT!
HOND!
RUSTIG, OLD CHAP, JE SPEL IS UIT!
RRRR
EN WAT LATER OP DE ADMIRALITEIT...
WAT HEEFT DIT TE BETEKENEN, FLYNN? IK HEB JE TOCH DUIDELIJK VERBODEN HIER TE KOMEN VOOR JE JE OPDRACHT UITGEVOERD HAD?
WEL, SIR, STA MIJ TOE U EEN EN ANDER TE VERTELLEN...
EN ALS HOWARD FLYNN MET ZIJN VERSLAG KLAAR IS...
OEF, ALS MOHAMMED ALI DAARIN GESLAAGD WAS, ZOUDEN ZE OP HET FOREIGN OFFICE RAZEND GEWEEST ZIJN...
EINDE
WILLIAM VANCE - TEKST: YVES DUVAL
7

Lezersoproep Toptwintig 1981

In het komende januarinummer geeft de redaktie zich weer eens bloot middels de inmiddels bekende en beruchte Striptoptwintig over het voorafgaande jaar. In het verleden volgde enkele maanden later als mosterd na de maaltijd de lezerstoptwintig. Dit jaar zullen we beiden gelijktijdig en dus onafhankelijker van elkaar publiceren. We roepen u dus op uw lijstje te sturen naar het redaktiesekretariaat van *Stripschrift*, Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam onder vermelding van 'Striptoptwintig' en wel *uiterlijk op 15 december aanstaande*.

Waar gaat het om?

1. 20 beste Nederlandstalige stripalbums;
2. 10 beste anderstalige stripalbums;
3. 5 beste nog niet gebundelde strips uit stripbladen, fanzines, kranten, familiebladen, enz;
4. 3 beste kartoenbundels;
5. 3 beste tekenfilms;
6. 5 beste items in de kategorie diversen, dat wil zeggen: speciale uitgaven, portfolio's, posters, kuriosa, boeken of bladen over het beeldverhaal, themanummers, enz.

Op onze vorige lijsten is steeds kritiek geweest en terecht, omdat er ook binnen de redaktie verschillen van inzicht over de opzet heersten. Daarom een dringend verzoek: houdt het simpel, overschrijdt de aantallen niet, beperk 1981 tot 1981 en hooguit het staatje van 1980, noem geen titels die al in de in nr. 142 en 145 gepubliceerde lijsten voorkwamen, vlucht niet in ex equo's, weeg herdrukken af tegen nieuw werk, noem geen reeksen maar losse albums, kortom houdt het simpel.

Gezien het grote aantal lijstjes dat we binnenkrijgen vallen de van dit patroon afwijkende en ongetwijfeld originele inzendingen toch weg, terwijl het uw redaktie alleen maar hoofdbrekens kost. Vanwege het uiteenlopende karakter van de kategorieën 'meest overschatte, resp. meest onderschatte tekenaar/scenarist/reeks' hebben we besloten uw oordeel daarover niet te vragen, maar dat wil niet zeggen dat we er niet benieuwd naar zijn. U ziet maar, maar wel vóór 15 december...

Har Brok

(Advertentie)

DUPUIS NAJAARS KOLLEKTIE

Uitgeverij Dupuis N.V., Industriestraat 13 — 6136 KE Sittard - Tel. 04490-19744

REEDS VERSCHENEN:

HET BESTE UIT ROBBEDOES NR. 6
CHOCOLARIE

DE BLAUWBLOEZEN NR. 18
HOE HET BEGON

FLIP FLINK NR. 10
DE VLIEGENDE SLAVENHANDELAARS

GERMAN EN WIJ NR. 2
IS 'T BIJNA UIT MET DIE STILTE?

ISABEL NR. 6
DE BEHEKSTE VIJVER

JUIST VERSCHENEN:

TIMOLR NR. 5
DE GEVANGENE IN CARTHAGO

HERMANN NR. 1
HEE, NICK! DROOM JE?

GESCHIEDENIS IN BEELDVERHALEN NR. 11
KONING DER KAPERS: SURCOUF

DEBUUT NR. 2
BOLLEMAAR & KOLEKRAM

DE MINIMENSJES NR. 12
DE WESP

BEATRIJS EN COEN NR. 2
YGLINGA

ROBBEDOESALBUM 159

VERSCHIJNT 26 NOVEMBER:

FROMMELTJE EN VIOLA NR. 1
DE EERSTE WOORDEN

PREMOLAAR NR 4
GEEN RUST, MAAR ROEST VOOR PREMOLAAR

DE KA.AMAROM NR 10
PRINS DER MELKWEGERS

BRAM JAGER NR. 1
ALLEGRO FORD T

SOPHIE NR. 5
SOPHIE EN DE KA-STRAAL

Door Jac Drewes

Nieuwe kans voor striptalenten

Op de Striptweedaagse in Breda was ook een stand van een nieuw initiatief in het stripwereld, de Stichting Uitgeverij Beeldspraak. Aankomende en reeds gevestigde talenten wisselden elkaar af op een soort hoogwerker, om hun kunsten aan het publiek te tonen. Over de achtergronden en bedoelingen van de stichting vertelt een sympathisant hieronder meer. Een kort gesprek met medeoprichter en scenarioschrijver in de dop van de stichting, de journalist Hans Kuitert, leerde, dat het initiatief van Beeldspraak tot nu toe veel weerklank krijgt. In verschillende regionale kranten is er uitgebreid aandacht aan besteed. Ook de nieuwe talenten melden zich aan, en een eerste album staat al op stapel van de hand van Frank Bierkens. Van Berend-Jan Vonk, die tekent in een aan Tardi doen denkende stijl, zal het verhaal Pastorale 83 verschijnen. De jonge Arthur Martens gaat mogelijk humoristische krantenstrips maken, en ook met René de Veen is een principeovereenkomst getekend. Min of meer gevestigde tekenaars houden zich bezig met een stuk begeleiding, zoals Hendrik J. Vos, Hans Pieko en, tot voor kort, Dick Matena. Ook de gevestigde uitgevers hebben al belangstelling getoond voor hun jongste broertje. Toch bang dat er iets aan hun neus voorbij gaat?
Het adres is: Lange Hezelstraat 113a, 6511 CG Nijmegen.

Jong striptekentalent komt in Nederland moeilijk aan de slag. Toen Toonderstudio's nog als kweekvijver voor mensen met striptekenaspiraties dienden, was de Nederlandse bodem misschien vruchtbaarder terrein voor jong tekentalent. Hoe het ook zij: vijf mensen uit de stripwereld willen beginnende striptekenaars en -schrijvers een beetje op weg helpen.
Erik Steffens, Hans Kuitert, Erik Zegveld, Rik Meier en Frans Wentholt hebben de Stichting Uitgeverij Beeldspraak opgericht.

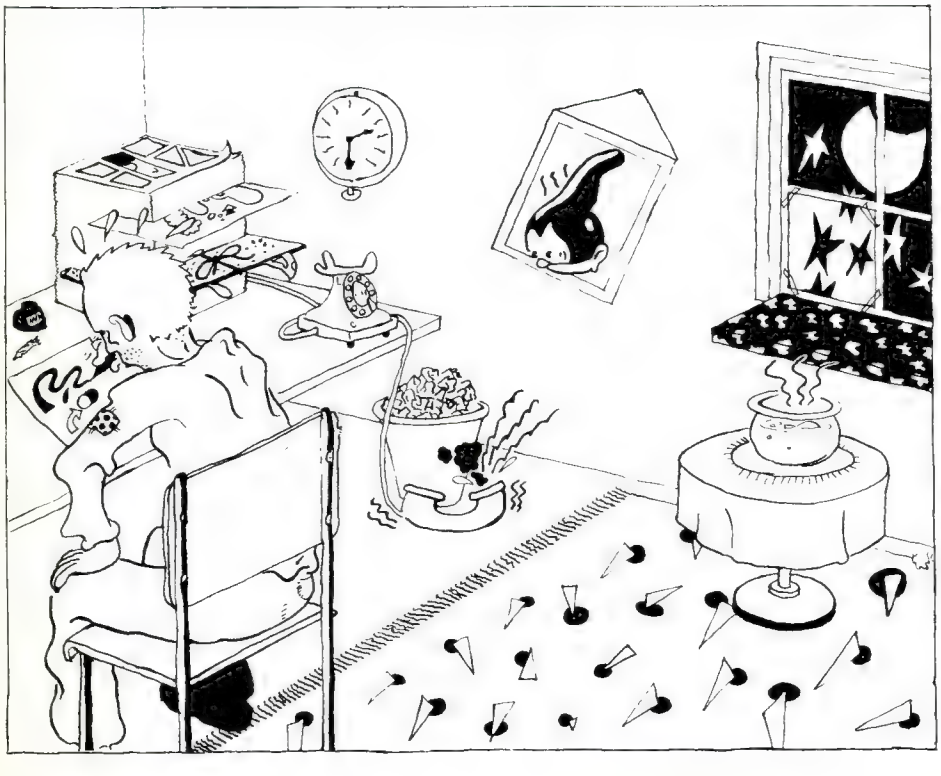

Zij noemen zich met de ondertitel *ideële uitgevers van stripdebuten*. De stichting is inmiddels erkend door de Vereniging tot Behartiging van de Belangen des Boekhandels. Die erkenning maakt het mogelijk dat ook albums van debuterende schrijver/tekenaars via de verspreidingskanalen van het Centraal Boekhuis in alle boekhandels terecht komen. Voorheen waren striptekenaars, zeker als ze nog geen naam en faam hadden, aangewezen op de ongeveer veertig stripboekhandels in ons land. Je zou ze het alternatieve circuit kunnen noemen.
De grote uitgeverijen hebben niet zoveel belang bij debuten op dit gebied. Het is voor hen veel goedkoper om vertalingen van bekende buitenlandse auteurs op de Nederlandse markt te brengen. De produktiekosten van vertaald werk zijn beduidend lager dan die van nieuw werk van eigen bodem. En kleine Nederlandse uitgevers wagen zich ook al niet gauw aan debuten, omdat ze er geen geld voor hebben. De groten hebben het geld misschien wel, maar wensen het in die richting niet te besteden.
Uitgeverij Beeldspraak wil zich juist op die debuten richten. Wil ze zelfs in een duidelijk herkenbaar jasje steken, zodat ze als categorie 'beginners' tussen de gevestigden zullen opvallen. Dat is misschien als nadeel uit te leggen, maar het kan ook positief worden gezien als een eerlijke en openlijke manifestatie van nieuw talent.
De initiatiefnemers van de Stichting Uitgeverij Beeldspraak zullen in elk geval proberen met garanties voor artistieke vrijheid, zekere maatstaven van kwaliteit te hanteren bij het publiceren van eerstelingen.
Er wordt gewerkt aan een echte huisstijl. Dat is het werk van grafisch ontwerper Henk Recour.
Uitgeverij Beeldspraak is niet de eerste die zich met de begeleiding van aankomende striptekenaars bezighoudt. Zoals hierboven al vermeld hebben de Marten Toonderstudio's ook veel op dat gebied teweeg gebracht en het Stripschap heeft in zijn doelstellingen ook de ontwikkeling en begeleiding van nieuw talent staan. Aan dat deel van de doelstellingen is het schap alleen niet zo toegekomen. En het

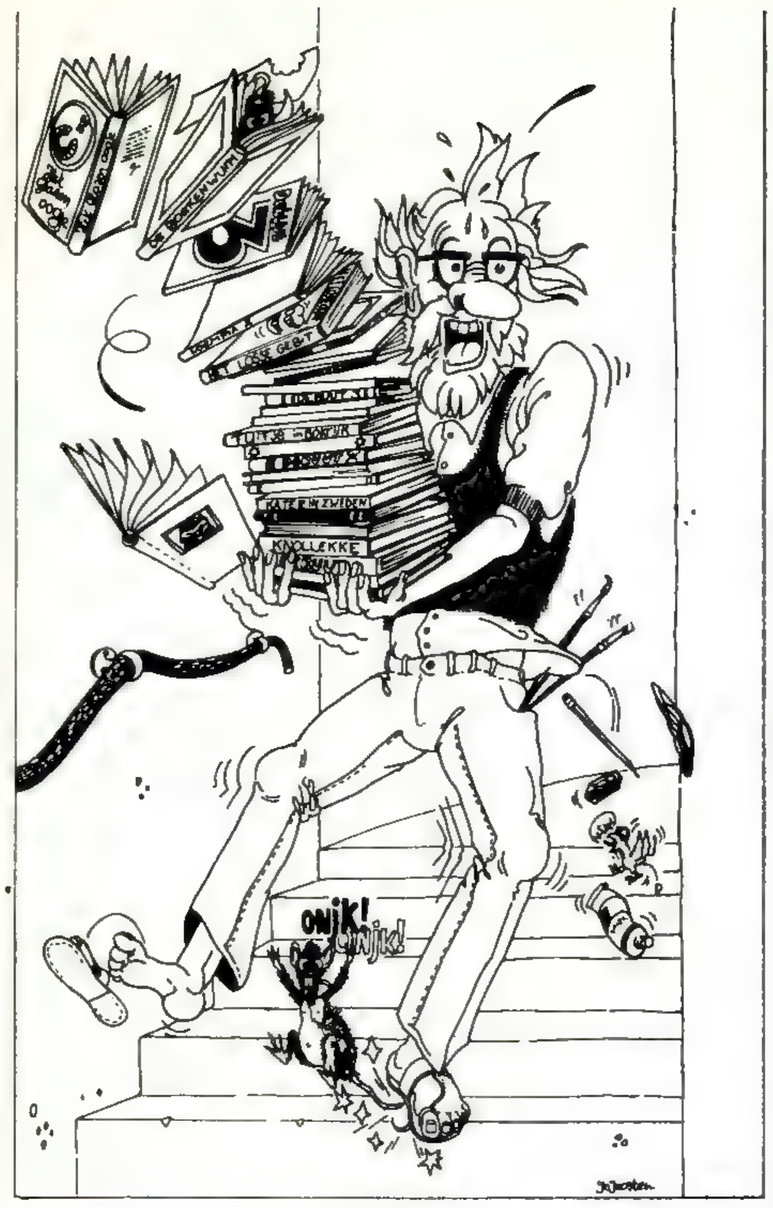

schap is eigenlijk blij met het genomen initiatief van de nieuwe stichting.
In de uitgeverijwereld wordt Beeldspraak met enige reserve bezien. Maar de stichting is van plan met het Stripschap en uitgeverijen een goede samenwerking op te zetten.
Ook is er al een goed contact met de Arnhemse kunstacademie. In samenwerking met Hendrikjan Vos zal gewerkt worden aan soort cursus. Beeldspraak wil ook gevestigde striptekenaars en tekenleraren op academies en middelbare scholen proberen aan te zetten tot medewerking aan het uitdragen van ideeën van de Stichting Uitgeverij Beeldspraak.
Volgens de initiatiefnemers is er weinig aandacht voor jonge mensen die uit eigen initiatief met striptekenen en schrijven beginnen. Op scholen wordt zulk werk soms toch met reserve, onbegrip en soms zelfs geringschatting afgedaan. Op die manier kan talent verloren gaan.
Het is volgens Beeldspraak vooral belangrijk te werken aan goede scenariobedenkers. Want er wordt best wel goed getekend door beginners, maar met een verhaal in een strip is het vaak minder goed gesteld. Patty Klein is een goed scenarioschrijfster, maar ze is dan ook wel zowat de enige in ons land.
Beeldspraak verwacht veel van 'tandems'. Koppels dus van een tekenaar èn een schrijver die samen het beeldverhaal maken. Het is aan te tonen dat zulke duo's beter werk leveren dan producenten waarbij tekenaar en schrijver in één persoon verenigd zijn.
De nieuwe stichting stelt zich ook op tegen de vervlakkende invloed die uitgaat van bijvoorbeel de Oberonschool. Oberon strips (vroeger Spaarnestad) zijn doorgaans tamelijk oppervlakkig, meestal zonder boodschap, niet te moeilijk en gericht op een groot publiek. Uit Frankrijk komt wat dat betreft beter werk.
Wat Nederland betreft zijn eigenlijk alleen Tom Poes en Heer Bommel met hun grote kringen van getekende vrienden en vijanden actuele en maatschappijkritische stripfiguren. En dat al vele jaren lang.
CRM heeft niet ongunstig gereageerd op een voorlopig verzoek om subsidie van de nieuwe stichting. Het verzoek was in elk geval aanleiding voor CRM om een onderzoekje in striptekenend Nederland te verrichten. Over de uitkomsten is nog niet veel bekend.

Gark

(Advertentie)

NEDERLANDSE STRIPVERZAMELAARS GEVRAAGD!

Belgische Stripruilbeursagenda

1981

Zaal Samson
Pelikaanstraat 18—A'pen
(aan 't Centraal Station)

Stripdag: van 10 tot 17 u
Stripbeurs: van 14 tot 17 u

Zat. 14 november 1981	77e R.B.
Zat. 12 december 1981	78e R.B.

1982

Zat. 9 januari 1982	79e R.B.
Zat. 13 februari 1982	80e R.B.
11e BELGISCHE STRIPDAG	
Zat. 13 maart 1982	81e R.B.
Zat. 10 april 1982	82e R.B.
Zat. 8 mei 1982	83e R.B.
Zat. 12 juni 1982	84e R.B.
Zat. 11 september 1982	85e R.B.
12e BELGISCHE STRIPDAG	
Zat. 9 oktober 1982	86e R.B.
Zat. 13 november 1982	87e R.B.
Zat. 11 december 1982	88e R.B.

Organisatie: "De Belgische Stripclub"
Schrijven: t.a.v. de Hr. K. Driesen (voorz.)
Postbus 32
2030 Antwerpen

Door Har Brok

Jerom in Tibet of wie met Vandersteen omgaat wordt ermee besmet

'Een uit de hand gelopen, slechte Belgenmop' is de ondertitel én konklusie van het artikel over de reeks Jerom door Kees de Bree in Stripschrift **nr. 122/123 (1979): afdoende genoeg om althans in dit blad nooit meer aandacht aan dit wanprodukt te besteden. Maar wie zwijgt stemt toe en dat is nu ook weer niet de bedoeling. Toch weer de pen op papier dus, want het gaat eigenlijk niet eens meer om Jerom. Het gaat hier om een uit de hand gelopen bedrog, om diefstal in georganiseerd (studio-)verband. Het wordt onderhand tijd dat de aanklacht geformuleerd wordt tegen de Vandersteenziekte, want 'Dit is niet meer leuk', aldus Hans Stoovelaar, voorzitter van Het Stripschap, die ons als laatste volwassen Jerom-lezer nieuwe feiten aandroeg.**

Vandersteen

In het verleden gekarakteriseerd als de Breughel van het beeldverhaal, maar inmiddels door Møhlmann ontmaskerd, voor wat betreft zijn realistische stripwerk, als de Van Meegeren van Harold Foster en Gustave Doré[1] heeft Willy Vandersteen zolang hijzelf verantwoordelijk was voor zijn eigen strips gretig het karbon gebruikt om zelfs de bij Foster minst geslaagde anatomische hoogstandjes tot in vijfvoud te plagiëren. Het voorzichtige begin van Van Eijck uit *Stripschrift* nr. 122/123[2], weinig hardhandig hernomen in de deels onder zijn verantwoordelijkheid verschenen Stripschiftspecial over Vandersteens Suske en Wiske[3] werd door Møhlmanns detailstudie, die binnenkort bij uitg. Drukwerk officieel het licht ziet, dermate onderbouwd dat slechts de konklusie resteert dat Vandersteen ordinair gepikt heeft. Møhlmanns argumenten laten geen ander konklusie toe, de bewijzen zijn beschamend en terecht zeer vernederend.

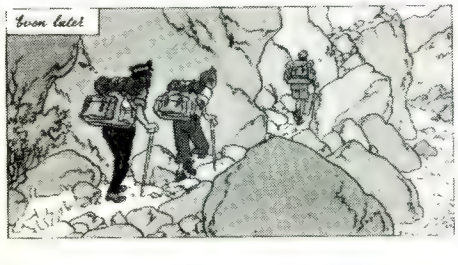

Verschuere

Als een van de oudste medewerkers en ijverig leerling van Vandersteen moet in dit verband genoemd worden Karel Verschuere, bij zijn tragische dood door mij gekarakteriseerd als 'een technisch bekwaam, maar vooral visueel tekenaar die het veelvuldig moest hebben van beelddokumentatie, wat meer dan eens resulteerde in der verwerking van ideeën die hem in het werk van anderen troffen'[4]. Dit op dat moment passende oordeel, het ging om een In Memoriam, was buiten eigen observatie gebaseerd op een uitvoerig interview van J. Smet van Verschuere[5] waarin plagiaat van Hergé en E.-P. Jacobs aangetoond werd en plagiaat van H. G. Kresse als bekend verondersteld. Als belangrijkste promotor van het Vlaamse beeldverhaal introduceerde Smet voor dit plagiaat de term 'visueel tekenaar', een tekenaar die iets moet gezien hebben of gaan bekijken om het te kunnen tekenen.

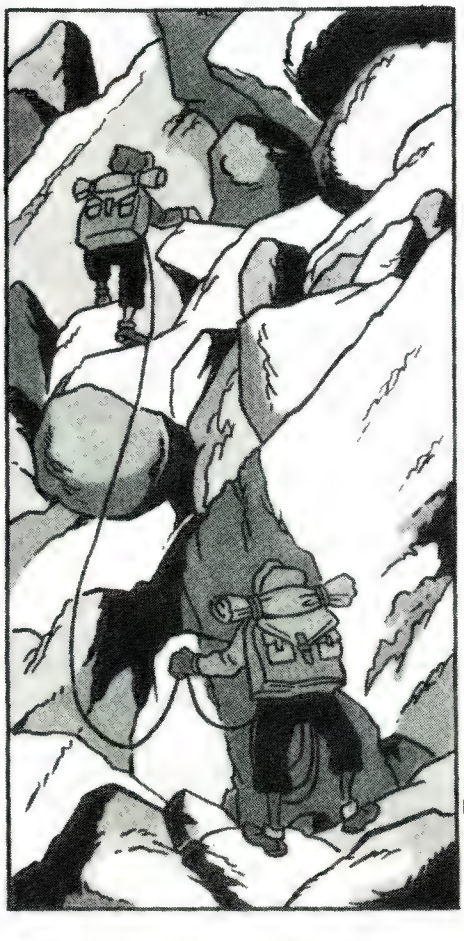

Karel Biddeloo

Een minstens even ijverige leerling en bovendien heel wat volgzamer is Van-

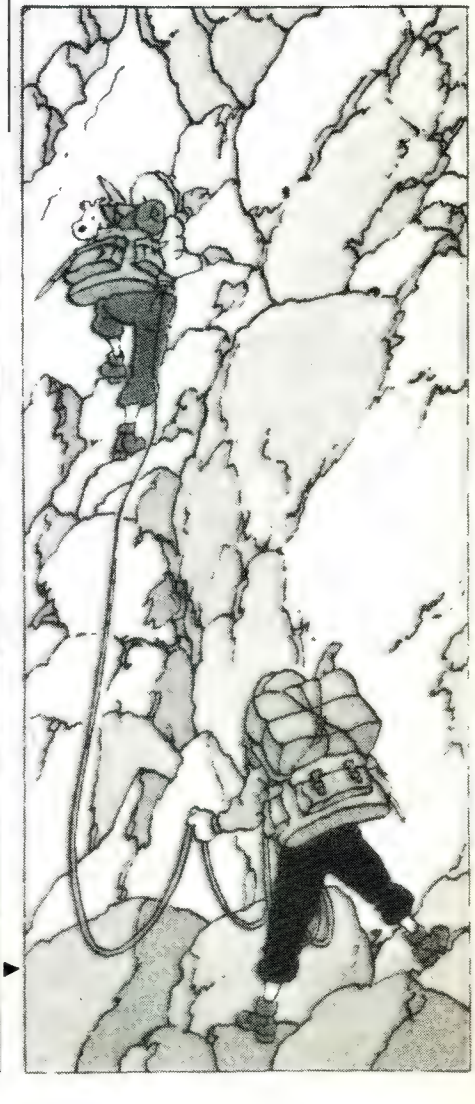

dersteens Rode Ridder-auteur Karel Biddeloo, door *Strip* toebedacht met een Stripgidsprijs. Auctor intellectualis van deze onderscheiding is J. Smet, die in zijn artikel 'Karel Biddeloo: een ridder met het penseel'[6] een en ander motiveert. Ook in deze bijdrage van zijn hand signaleert Smet onder de noemer 'visueel tekenaar' plagiaatachtige verplichtingen van Biddeloo aan Rip Kirby, Sword & Sorcery, Conan, horrorstrip (Creepy, Eery, Vampirella), bizarre strips, Epoxy, enz. Wat Smet hieronder verstond werd eerst precies duidelijk door de opmerkzaamheid van H. van Adrichem, die vorig jaar[7] in *Stripschrift* Biddeloo's knetterende plagiaat van Frank Frazetta blootlegde. Een pijnlijke aangelegenheid,omdat dit plagiaat vooral een weerwolf betrof (die nog nooit door iemand gezien is/kan zijn en dus niet 'visueel' te verantwoorden is).

Studio Vandersteen

Van Biddeloo stappen we over op de reeks Jerom, in de aanhef van deze bijdrage reeds gekarakteriseerd. Aangezien Vandersteen zelf nauwelijks meer tekent moet deze reeks op het kredit staan van een van zijn medewerkers, maar de onbenulligheid van dit wanprodukt maakt het vinden van de ware auteur moeilijk. Waar het om gaat is dat ook deze ijverige leerling van Vandersteen als ware auteur wegkruipt achter Hergé in het recente album *De Vreselijke Bergreus* (Jerom nr. 89). Men moet daar niet al te veel woorden aan vuil maken, bijgevoegde illustraties inklusief het verschil in klasse spreken boekdelen en de fanaat die bereid is dit soort onbenullig plagiaat te checken staat vast nog meer te wachten. Feit is dat Studio Vandersteen, de goeden niet tenagesproken, door dit nieuwe geval van plagiaat tekentechnisch de kinderschoenen weer heeft aangetrokken. Willy Vandersteen kan zijn levenswerk met een gerust hart aan zijn medewerkers overlaten...

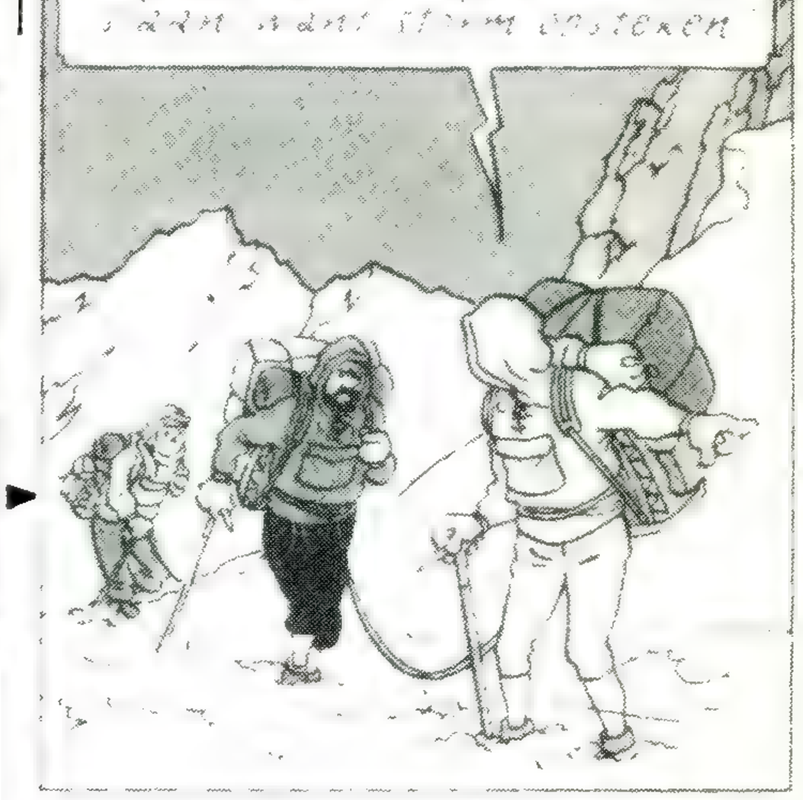

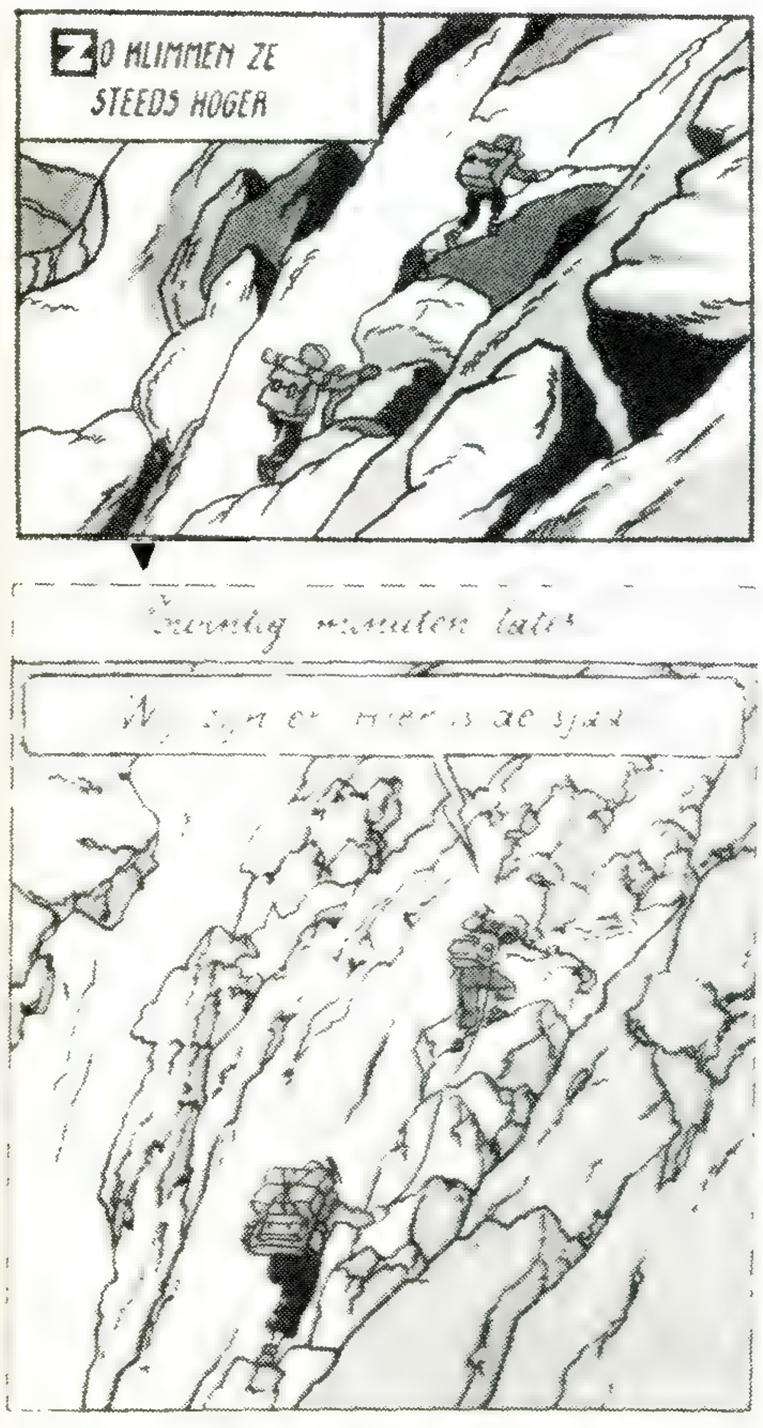

Noten:

1 R. Møhlmann: *Prins Valiant verovert de Lage Landen. Een zwartboek over plagiaat*. Amsterdam 1981.
2 R. van Eijck: 'Het Spaanse Spook en Prince Valiant', in *Stripschrift* nr. 122/123 (1979), blz. 48.
3 H. Brok/R. van Eijck: *Stripschriftspecial Suske en Wiske*. Zeist 1981.
4 H. Brok: 'In memoriam Karel Verschuere', in *Stripschrift* nr. 139/140 (1980), blz. 50.
5 J. Smet: 'Kent u Karel Verschuere?', in *CISO-Stripgids* nr. 81 (1975), blz. 1-7.
6 Verschenen in *CISO-Stripgids* nr. 14 (1977), blz. 1-5.
7 H. van Adrichem: 'Eerbetoon of gebrek aan fantasie?', in *stripschrift* nr. 133 (1980), blz. 12-13.

Door Lex Ritman

Kapitein Rob... fictie en geografische werkelijkheid

Hoewel de tekenaar en geestelijke vader van Kapitein Rob over een ruime fantasie beschikte, schuwde hij de realiteit bepaald niet. In heel wat avonturen geeft gedegen studie die Pieter Kuhn van de geografische achtergrond maakte, een extra cachet aan deze realistische strip.

Naast bestaande namen uit de atlas gebruikte hij semi-fantasie namen als *Hellewick* (kennelijk de stad Wick in Noord-schotland) en fantasienamen als *Porto Fidelio* (zogenaamd een haven bij Napels).

Doorgaans zijn alle streken en steden wel terug te vinden met behulp van zeestromen, windrichtingen, klimaten en bepaalde interpretaties daarvan. Kapitein Rob is al op zijn tochten, zij het soms met moeite, te volgen.

Pieter Kuhn tekende zijn situaties vaak naar de werkelijkheid, zoals hij dat ook gedaan heeft met personen die aan de realiteit zijn ontleend. In *Het stormachtige leven van Kapitein Rob* geeft bladzijde 72 hierover uitsluitsel. Een grappig detail is, dat in *Het geheim van de Bosplaat* op QN 461 Adolf Hitler, in gezelschap van lugubere figuren als Goering en Goebbels, als bacterie ten tonele gevoerd wordt. Een karikaturale vertekening in een realistische strip!

De volgende voorbeelden geven een goede indruk van de vele momenten waarop Kuhn gebruik gemaakt heeft van originele lokaties in zijn Kapitein Rob-verhalen. Ze zijn met zeer velen uit te breiden.

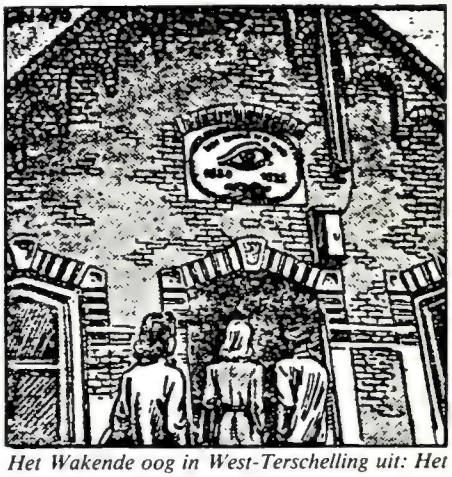

Het Wakende oog in West-Terschelling uit: Het geheim van de Bosplaat – QN 476-l.

Beursgebouw te Amsterdam, uit: Het mysterie van het Zevengesternte – QN 738-r.

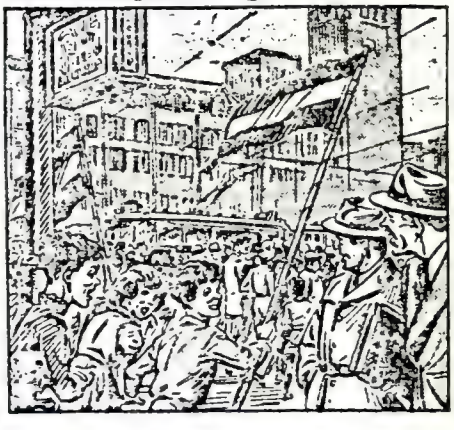

Paleis op de Dam en Nieuwe Kerk, uit: Het mysterie van het Zevengesternte – QN 792-l.

Muiderslot met de haven van Muiden, uit: Avontuur op Pampus – QN 2682-r.

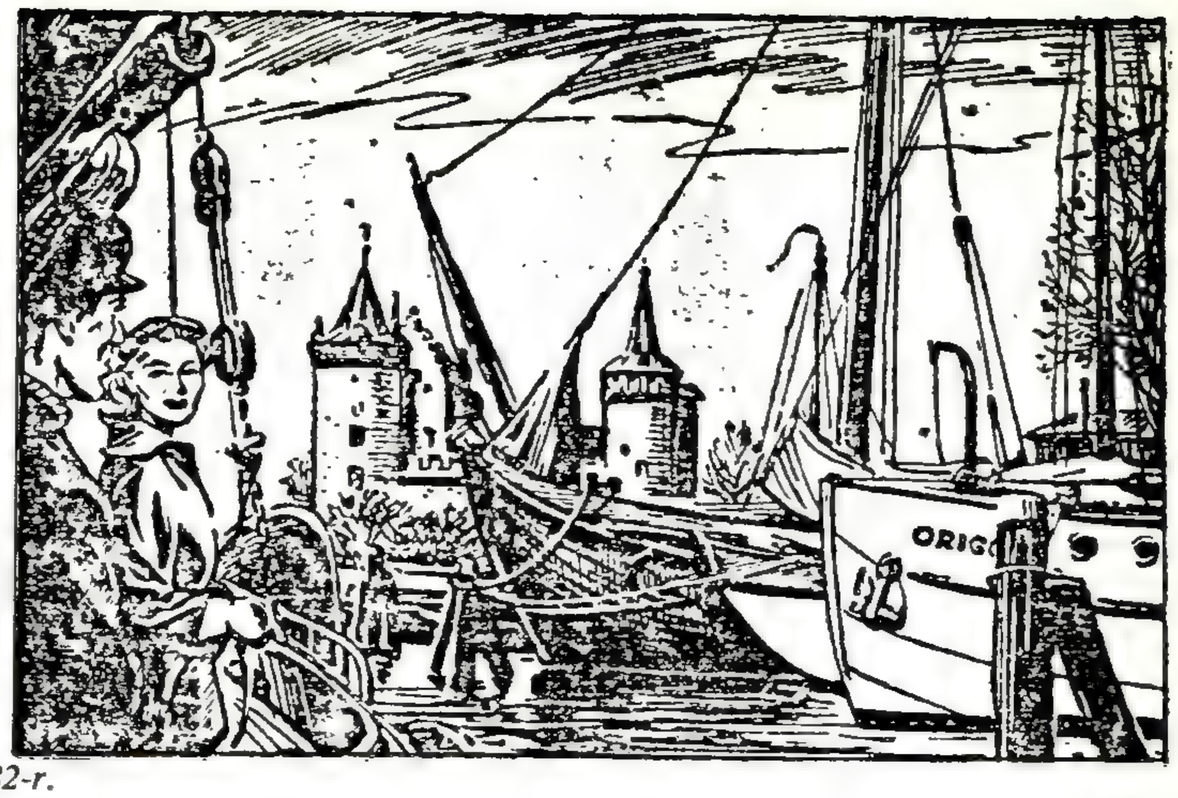

Rots van Gibraltar, uit: Het geheim van de tunnel – QN 673-l.

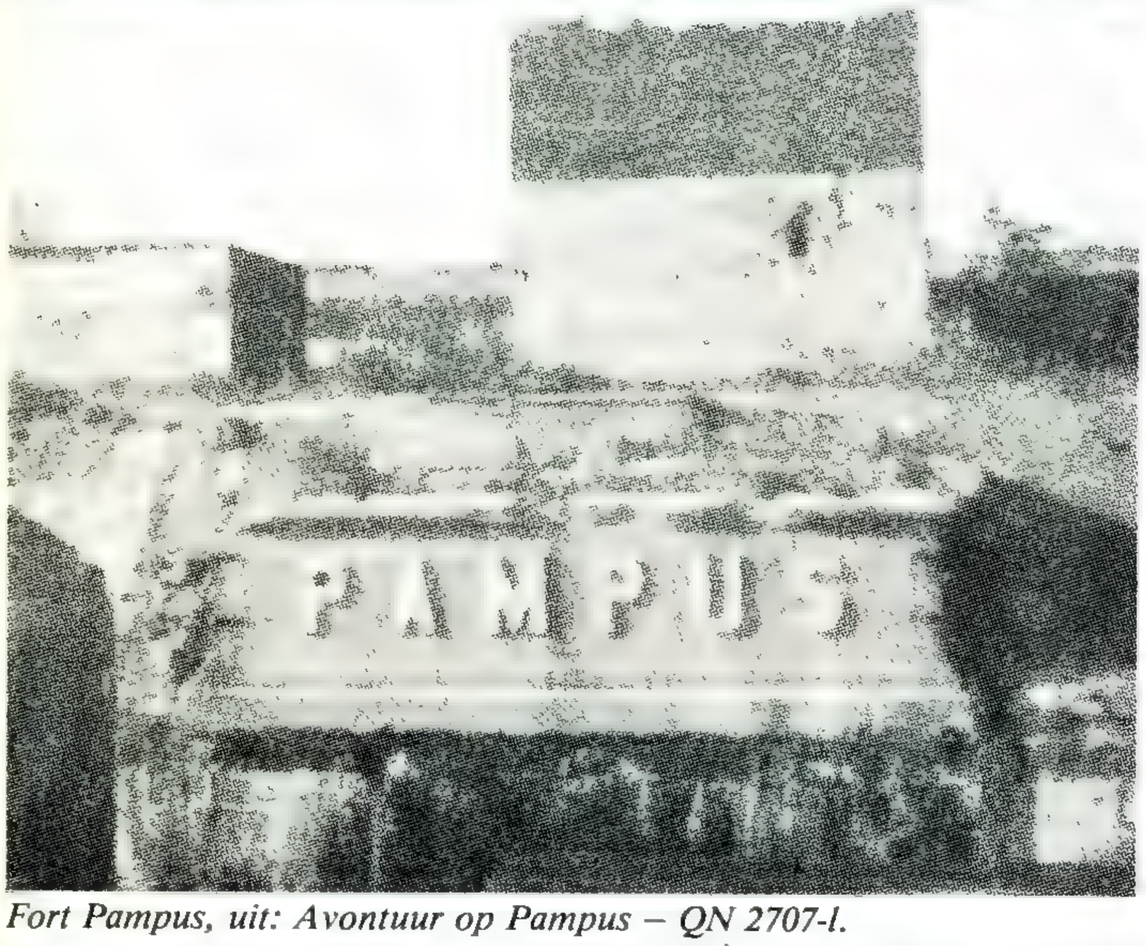

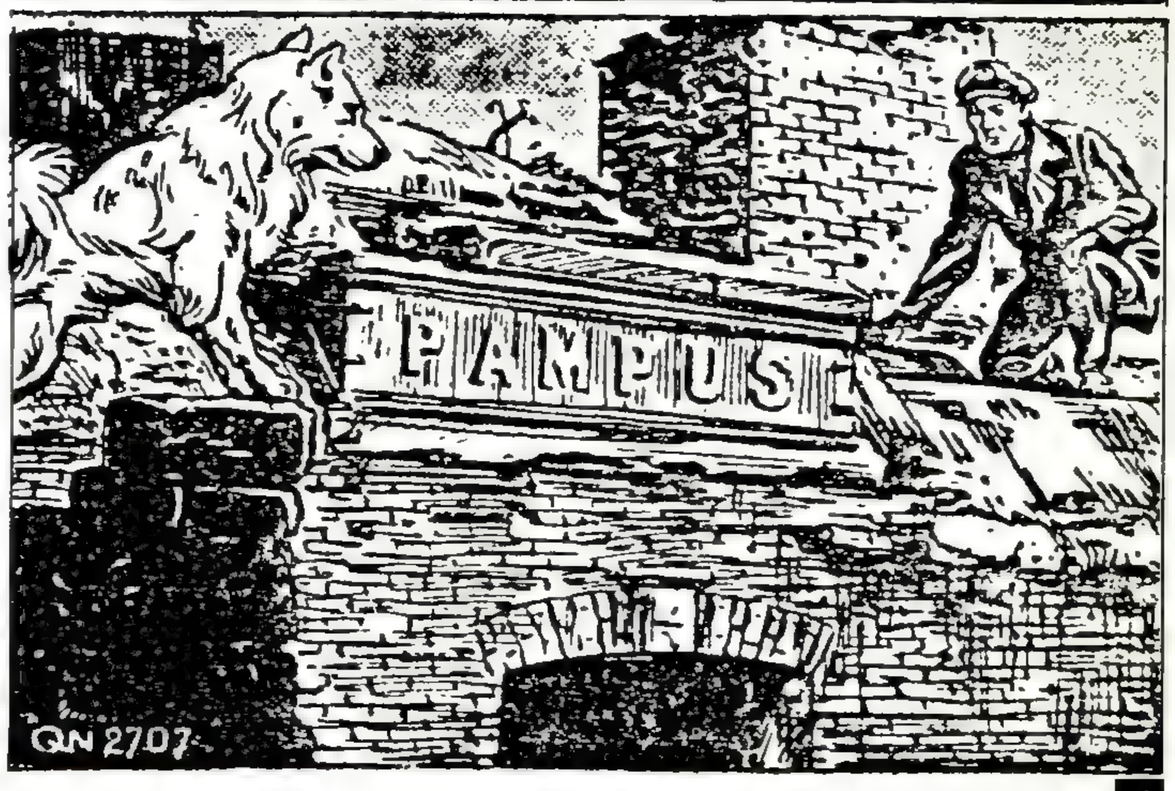

Fort Pampus, uit: Avontuur op Pampus – QN 2707-l.

(Advertentie)

(Advertentie)

STRIPWINKEL 'OMBROSIUS' AMSTERDAM

Oostenburgergracht 69 – Tel. 020-224680

Gesp. in stripweekbladen

Molukkenstraat 86 – Tel. 020-945969

Gesp. in Ned. en Eng. Comics

Ook een uitgebreid Antiquariaat.

Boeken in het kort

Dick Briel: *Het mysterie van de tachoplant* (De avonturen van Professor Palmboom, deel 1). Haarlem, Oberon BV, 1981. *f* 6,25

Hoe verleidelijk ook, in het kader van deze recensierubriek is het niet mogelijk op grond van Briels eerste stripalbum nader in te gaan op zijn (*Striprofiel* nr. 36) en mijn (*Stripschrift* nr. 146/147) opvattingen over de Klare Lijn. Er zijn genoeg aanleidingen, zelfs buiten die diskussie, om bij lezing van dit spannende en goed vertelde verhaal parallellen te trekken met Hergé, dat is klaar. Briel voert zijn lezers van een intro in het Zuid-Amerikaanse Guatamo naar het Londen van E.-P. Jacobs en Floc'h. De ongelukkige Rafaël Satini raakt na konsumptie van een tachoplant geestelijk en lichamelijk daardoor overwoekerd en valt in die konditie in handen van de misdadige Markies Goodburry. De hoofpersonen Professor Palmboom en zijn assistent Thomas Dibbet in tegen- en/of samenwerking met inspekteur Stacpoole komen deze louche zaak op het spoor en lossen hem bevredigend op. Hoe men over Briels stijl denkt, het stempel Klare Lijn werkt zowel allergisch als verslavend, zijn tekentrant is beheerst en helder met als zwakke plek soms wat al te karikaturaal uitgevallen types. Briel weet in elk geval de detaillering beter te doseren dan Floc'h. Het verhaal zit zoals gezegd ijzersterk in elkaar en de fraai geletterde dialogen bevatten stijlbloempjes uit de beste traditie met uitbarstingen als 'Sakkerloot, Ellendeling, Verdorie, Bravo en Beste man'. Ter karakterisering van dit album kies ik uit dit reeksje onomwonden voor 'Bravo'!

(H.B.)

***Otto Veenhoven/Redondo: Eduard en Emily* (Tina Topstrip nr. 30). Haarlem Oberon BV, 1981.**

Dit dertigste deel uit de reeks Tina Topstrip met hoogtepunten uit het meisjesstripblad *Tina* bevat 42 afleveringen van de gagstrip *Eduard en Emily*. Eduard is om met Emily te spreken een 'Typische jongen, maar wel aardig altijd'. Wat mij betreft véél te aardig, want de gags van Veenhoven komen erop neer dat deze wat dromerige en hartstochtelijk verliefde gymnasiast (?) op de meest walgelijke en frustrerende manieren door MAVO(?)-stér Emily in de maling genomen wordt. Hij moet het daarbij afleggen tegen playboys als Peter en Ed en andere naamloze vrienden en vriendinnen, terwijl zijn handicap eigenlijk nauwelijks meer omvat dan het dragen van een bril, gevoel voor romantiek en een eerlijke verliefdheid. Een duidelijk geval van leedvermaak dus en in die zin bevestigend én verwerpelijk voor de kennelijke doelgroep. Voor stripliefhebbers resteert een beslist aardig getekende strip, best afwisselend getekend en om de stijl te karakteriseren: Roel Dijkstra, maar dan honderd keer beter.

(H.B.)

Jacques Devos: *Lui van een andere wereld.* Uitg. Dupuis, Sittard/Brussel, 1981. Prijs *f* 5,95.

Dit album vormt het vijfde deel uit de serie *Het beste uit Robbedoes,* en vormt een bundeling van korte SF-verhalen, die vanaf 1974 in Robbedoes zijn verschenen. Devos is geen grote naam in de stripwereld, hoewel hij al geruime tijd tekent en sinds een aantal jaren succes heeft met zijn serie *Geniale Olivier,* waarvan inmiddels 9 grote delen zijn verschenen. Van veel hogere kwaliteit zijn echter zijn boeken over wapens, en die behalve van een haast griezelige voorliefde voor oorlogstuig, ook van een grote technische belangstelling en van een flinke dosis humor getuigen. Ook in dit album met SF-verhalen komen deze twee dingen goed uit de verf. Grondthema van de verhalen is het bezoek dat buitenaardsen aan onze en andere planeten brengen, waarbij ze vaak toevallig in zeer mallotige situaties terechtkomen ofwel op zeer ongelegen momenten arriveren. Meestal kiezen ze dan ook onmiddelijk weer het hazepad, vol met onjuiste konklusies over de nieuw ontdekte planeet, als ze tenminste al niet het loodje gelegd hebben. Qua verhaalstijl doet een en ander sterk denken aan de SF-verhalen van EC: *Weird Science* en *Weird Fantasy*. Het tekenwerk is duidelijk zorgvuldiger dan bij de andere stripverhalen, die we van Devos kennen, al blijven problemen met het vinden van de juiste gezichtshoek hier en daar merkbaar. Maar zeker waardig in de rijen van het beste uit Robbedoes.

(J.D.)

A.P. Duchâteau en D. Hulet: *Farao.* Uitg. NOVEDI, Montfoort, 1981. Prijs *f* 6,25

Farao vormt een nieuwe loot aan de inmiddels in Nederland afgestorven Wham-stam, en laat ons kennismaken met een nieuwe tekenaar en een nieuwe stripheld. Dat betekent niet dat het boek iets nieuws te bieden heeft. Het verhaal van Duchâteau (Rik Ringers, Chick Bill, etc.) is volgens de bij stripverhalen steeds vaker voorkomende instantmethode: een geheim agent, Farao dus, krijgt een onduidelijke opdracht in de braziliaanse binnenlanden, waarbij hij voortdurend wordt dwarsgezeten en naar het leven gestaan door niet nader voorgestelde tegenstanders, die steevast niet nader omschreven slechte dingen voor hebben. Voeg daarbij een flinke scheut erkende spannende dingen, zoals onderaardse grotten, giftige pijltjes, zenuwgas een exploderend rouletteballetje, een anaconda, pirana's, een mechanische vlinder, een bosbrand en duikende helicopters, en je hebt alle elementen voor een spannend stripboek in de traditie van James Bond. Het lijkt er wel eens op, dat veel mensen denken dat de kracht van Flemings 007 gelegen is in het aanbrengen van zo weinig mogelijk duidelijkheid over wat er nu werkelijk aan de hand is. Ongetwijfeld kon Fleming met summiere gegevens een uitstekende sfeer in zijn boeken opbouwen, maar dat betekent nog niet dat elk onduidelijk geschreven verhaal kan bogen op de zelfde mate van spanning. De tekeningen van Daniël Hulet lijken nogal geïnspireerd op Hermann, maar bezitten zeker de nodige kwaliteit. Daardoor oogt het album in eerste instantie goed, maar bij lezing wordt deze belofte niet ingelost. Iets voor een verloren uurtje of voor de verstokte liefhebber van het genre.

(J.D.)

Hugo Pratt: *De man zonder geweten,* Uitg. CentriPress, Bussum, 1981. Prijs *f* 14,90.

Het aantal Prattuitgevers in Nederland is weer met één uitgebreid nu Centripress de hand heeft weten te legen op het album *Jesuite Joë* uit de Collection Pilote. Het verhaal, door Pratt neergezet met veel techniek, speelt in Canada en gaat over een indiaan, die zich hult in het uniform van de Royal Canadian

Mounted Police. In die rol brengt hij naar eigen inzicht zowel een groot aantal mensen om zeep, als in veiligheid. Gesuggereerd wordt dat achter dit gedrag een diepere, voor ons niet te begrijpen achtergrond zit. Alleen de Mountie, van wie Joe het uniform heeft gepikt, Sergeant Fox lijkt aan het eind er iets van te snappen en geeft hem dan ook de vrijheid. Daarmee krijgt de nederlandse titel van het boek een wat onduidelijke betekenis. Het lijkt erop dat Pratt iets meer heeft willen vertellen dan een simpel verhaaltje over een gewetenloze schurk, maar wat is voorlopig alleen helder voor Sergeant Fox.

(J.D.)

P.C. Wijn, *Gloria van Goes deel 2, De ondergang van de Eenhoorn (Het valse vuur* en *De erfgename), f* 13,50. F. Kloezeman, *De avonturen van SS Anne deel 1, f* 9.90. Uitgeverij De Lijn, Baijum.

Bij Uitgeverij *De Lijn* van Nico Noordermeer zijn twee nieuwe delen verschenen van de Bibliotheek van het Nederlandse beeldverhaal. Als nummer 7 verscheen *De avonturen van het stoomschip Anne,* dat in 1962-63 door Frits Kloezeman als krantestrip is getekend. Het is een vlot verteld en goed getekend ouderwets smokkelavontuur, met als hoofdpersoon stuurman Rolf Blake, die van een moderne oceaanstomer per toeval op de *Anne,* de oude schuit van kapitein O'Neill belandt. Met dat schip komt hij terecht in wilde avonturen met gesmokkelde wapens en een piratenjonk.

De andere nieuweling is het tweede deel van *Gloria van Goes,* de 17e eeuwse redersdochter (deel 1 is overigens bijna uitverkocht). *Het valse vuur* en *De erfgename* zijn oerhollandse scheepvaartverhalen, waarin de intriges van de onbetrouwbare oude Smoetzendraayer om Gloria tot een voor hem lukratief huwelijk te dwingen met zijn puisterig zoontje Berend met moeite worden verijdeld. Prachtige zwart-wit tekeningen van Piet Wijn, die met dit boek opnieuw bewijst helemaal geen kleur nodig te hebben.

Op het programma van De Lijn staan voor de rest van dit jaar een speciale Luxe-uitgave van *Verowin* van Piet Wijn (uit Tom Poes Weekblad, 1950-51) en de voorzetting van de series *Piloot Storm* (2 delen) en *Frank de vliegende Hollander,* waarvan deel 6 van Piet Wijn zal verschijnen, na deel 1 van Martin Lodewijk en deel 7 van Piet Wijn. Dat klinkt ingewikkelder dan het is, omdat Nico Noordermeer zijn *Frank*-uitgave gestart is op het moment dat Martin Lodewijk de serie van Piet Wijn overnam. De eerste 7 verhalen van *Frank* zijn van Piet Wijn en de daarop volgende 5 van Martin Lodewijk. Uitgeverij De Lijn heeft nu het laatste verhaal van Wijn (deel PW 7) en het eerste van Lodewijk (deel ML 1) gepubliceerd, waarna bij de PW-reeks teruggewerkt zal worden tot 1 en bij de ML-reeks opgewerkt naar 5. U ziet, er zit een logische Lijn in de uitgaven van Nico Noordermeer, die zich voorlopig zal blijven inspannen om de verzamelaars aan onvindbare strips van hoge kwaliteit te helpen.

(RvE)

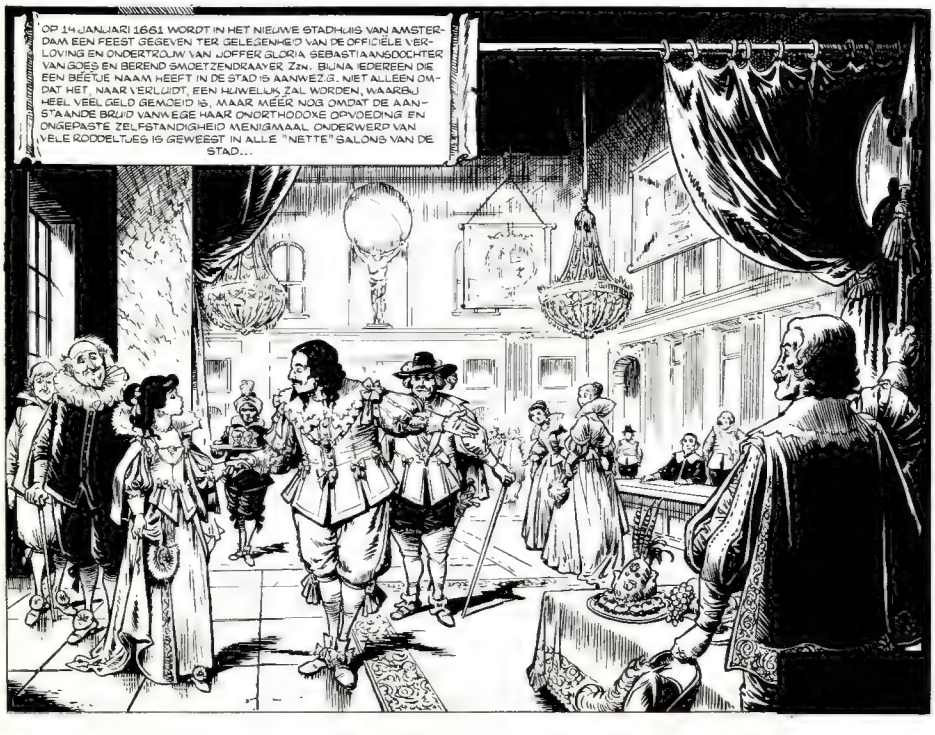
OP 14 JANUARI 1661 WORDT IN HET NIEUWE STADHUIS VAN AMSTERDAM EEN FEEST GEGEVEN TER GELEGENHEID VAN DE OFFICIËLE VERLOVING EN ONDERTROUW VAN JOFFER GLORIA SEBASTIAANSDOCHTER VAN GOES EN BEREND SMOETZENDRAAYER ZZN. BIJNA IEDEREEN DIE EEN BEETJE NAAM HEEFT IN DE STAD IS AANWEZIG. NIET ALLEEN OMDAT HET, NAAR VERLUIDT, EEN HUWELIJK ZAL WORDEN, WAARBIJ HEEL VEEL GELD GEMOEID IS, MAAR MEER NOG OMDAT DE AANSTAANDE BRUID VANWEGE HAAR ONORTHODOXE OPVOEDING EN ONGEPASTE ZELFSTANDIGHEID MENIGMAAL ONDERWERP VAN VELE RODDELTJES IS GEWEEST IN ALLE "NETTE" SALONS VAN DE STAD...

Ruggero Giovannini, *Olac de Gladiator deel 5, De Slavenopstand;* Uitgeverij Oberon, *f* 6,25.

Het vijfde deel alweer van de in hoog tempo verschijnende serie Romeinse avonturen van Olac. Deze Keizerlijk gladiator – die dus een gedegen vechtopleiding achter de rug heeft– komt ditmaal in de problemen omdat hij de geweldloze christen Comus helpt, die hem meeneemt naar een vergadering van geloofsgenoten. Maar zoals bekend waren de Romeinen een tijdlang niet zo dol op het christendom, en dus belandt de hele vergadering in de arena. Voor een getrainde gladiator als Olac heeft dat natuurlijk weinig om het lijf, maar ondanks hun overwinning belanden Olac en Comus door een smerige streek als slaven in een kopermijn op een eiland. Maar daar weten zij een slavenopstand te organiseren, zodat alles nog prima in orde komt.

Christen Comus heeft een eed gezworen dat hij nooit geweld zal gebruiken, maar hij breekt die eed met grote regelmaat. Olac weet dat echter goed te praten door de stelling te verkondigen dat geweld in dienst van een Goede Zaak mag en zelfs moet, en dat lijkt dan ook de strekking van dit verhaal te zijn.

Als toegift is er nog een kort verhaaltje over de standaard van het 8e Legioen die heroverd moet worden op de Carthaagse vijand. Het is een raar verhaaltje, dat zich in een soort spookstad afspeelt waar een mechanische schertsdraak huist: het is heel anders van stijl en toon dan de andere Olac-verhalen, en daardoor een regelrechte mislukking.

De tekeningen, nu niet meer van Don Lawrence en Ruggero Giovannini samen maar alleen nog van laastgenoemde, zijn vakbekwaam gemaakt, maar voldoen niet best aan de eisen van een stripverhaal. De pagina als geheel is over het algemeen een chaos, wat deels veroorzaakt wordt door het feit dat de tekeningen veel te druk zijn: alle beschikbare ruimte wordt zoveel mogelijk volgetekend, waardoor het geheel een vermoeiende aanblik krijgt. Als er wat details zouden worden weggelaten en de handelingen zich meer in de vrije ruimte zouden afspelen, zou dat deze historische strip – die vanuit historisch oogpunt overigens een lachertje is – heel wat leesbaarder maken.

(RvE)

Door Hans Frederiks

Chantal Montellier: naargeestig maar verschrikkelijk mooi

'Ik word er niet vrolijk van' en 'Die pagina's stralen somberheid uit' zijn opmerkingen die ik regelmatig hoor als het werk van Chantal Montellier ter sprake komt. Ze wordt door een aantal mensen overschat genoemd, terwijl anderen bijna ongezien alles van haar kopen. Waarom is deze tekenares zo omstreden?

De strip voor volwassenen staat nog in de kinderschoenen. Hoewel de stripwinkels uitpuilen, verschijnt er maar weinig dat de moeite van het lezen echt waard is. Het begin van strips voor een wat volwassener publiek dat gemaakt werd met Echo des Savanes heeft tot nu toe een hele hoop narigheid opgeleverd. Goed, eerst moesten de tekenaars hun frustraties kwijt: grote pikken, reuze tieten; het zij ze vergeven. Maar het is toch wel om in tranen uit te barsten dat je dit soort ongein nog steeds in De Vrije Balloen tegenkomt. Na de piemels en borsten kwam de stroom vage stripverhalen over ons heen: verhalen zonder kop of staart, die veel suggereerden, maar in houdelijk niets voorstelden. Crespin met 'Amalite 16' is hier het duidelijkste voorbeeld van: Een verhaal (?) dat bol staat van de pretentie, maar nergens over gaat.

Weinig tekenaars slagen erin werkelijk vernieuwend met het medium bezig te zijn. Bilal en Christin met hun Falangisten van de Zwarte Orde, Pratt met Corte Maltese, Tardi met Manhatten, dat zijn de tekenaars en scenaristen die boven het niveau van de kinderstrip weten uit te komen. Bij dit soort strips heb je na lezing tenminste het gevoel dat er iets met je is gebeurd, dat het verhaal iets bij je heeft losgemaakt. Kortom: hetzelfde effect dat een aangrijpend boek of ontroerende film op je heeft.

Bij 'Les rèves du fou' van Chantal Montellier is dat ook het geval. Een naakte man staat op het dak te schreeuwen dat er naar hem geluisterd moet worden. In deze inrichting volgen we de nachtmerries van de 'gek'.

Hij droomt over zijn strenge moeder, zijn hoerige zusje en zijn weggelopen vader. Hij zit onder de pillen en wordt in isolatiecellen gegooid en onder spanlakens gestopt. Allemaal even naargeestig, en vrolijk word je er inderdaad niet van.

Zojuist las ik het boek 'De glazen stolp' van Silvia Plath. Ook een boek waarover je zou kunnen zeggen dat je er niet vrolijk van wordt. Het gaat over een meisje dat aan de afgrond van de waanzin staat te wankelen. Na diverse zelfmoordpogingen wordt ze opgesloten in een inrichting, waar men haar met electro shockterapie weer 'normaal' probeert te krijgen. Silvia Plath beschrijft in dit boek op een uiterst fascinerend manier de denkwereld van iemand die de greep op de haar omringende wereld dreigt kwijt te raken en die zich afvraagt wat ze er nog te zoeken heeft.

Waarom lees je zoiets inplaats van ontspannen met een borrel voor de t.v. plaats te nemen? Het boek geeft je een blik in een wereld waar je weinig vanaf weet: de wereld van de waanzin. Bij het lezen van 'Les rèves du fou' overkomt je hetzelfde. Het maakt beklemming en somberheid bij je los.

Ik vraag me trouwens af waarom mensen Montellier overschat vinden. Overschat door wie dan? De boeken verkopen niet bijzonder goed. Ze zal in ieder geval nooit iemand worden die een groot publiek zal aan spreken. Daarvoor zijn haar onderwerpen waarschijnlijk extreem, daarvoor wijken haar meningen teveel af van de grootste gemene deler. De verkochte oplage van Suske en Wiske is omgekeerd evenredig met de kwaliteit van de strip. Bij Montellier gaat deze redenering ook op. Er zijn maar weinig mensen die zich voor dit soort lees- en kijkervaringen open willen stellen. Men *vlucht* liever voor de realiteit. ■

'Les rèves du fou' verscheen bij uitgeverij FUTUROPOLIS in de serie 30/40. Het is een hertekende en uitgebreide versie van een verhaal met dezelfde titel, dat in afleveringen in A SUIVRE is verschenen. Het is o.a. geïmporteerd door Stripantiquariaat Lambiek en kost daar *f* 37,50.

MIRROR FEATURES present ROMEO BROWN

World rights reserved — Daily Mirror Newspapers, Ltd.

VERTALING: HENNIE WESSELING
LETTERING: ERNST POMMEREL

MEVROUW BRAIN, LUISTER EENS!
SORRY SCHATJE, GEEN TIJD!
IK WIL U ALLEEN HET TESTAMENT LATEN ZIEN! IK HEB HET GEVONDEN! U KRIJGT GEEN STUIVER. ALLES GAAT NAAR DE SCHOOL!
WAT?
DAT WAS EENS EEN ALIBI!
IK GELOOF NIET DAT JE HET TESTAMENT HEBT GEVONDEN!
KIJK HIER MAAR EENS GOED NAAR! VAN EEN AFSTAND... IK VERTROUW U NIETS!
IK HEB 1000 POND UITGEGEVEN OM HET TE LATEN VERNIETIGEN!
WEET IK, LIEFJE. EN WE WETEN OOK WIE HET GELD HEEFT!
WIE?
JANICE, DE WERKSTER!
JANICE?... HEEFT ZIJ MIJN GELD? IK ZAL D'R KRIJGEN! WAAR ZIT ZE?
DAT ZAL IK U ZEGGEN..
IK DENK DAT ZE AL OP HET STATION IS... ALS U OPSCHIET, KUNT U HAAR MISSCHIEN NOG NET TE PAKKEN...
...KRIJGEN!
JAMMER DAT WE DE ONTMOETING VAN DIE TWEE OPLICHTSTERS NIET MEEMAKEN!
HET ZAL ER WEL STORMACHTIG TOEGAAN...

EINDE

Postriptum

Beste Stripschrifters,

Van vakantie terug lees ik jullie dreigement in 149: volledigheid inruilen voor aktualiteit. Voor iemand als ik die vrijwel zijn hele contact met de stripwereld via het blad laat verlopen zou dat een ramp betekenen. Immers: verschijningen die jullie overslaan zal ik alleen per toeval ontdekken tijdens mijn (sporadische) bezoeken aan stripwinkels. Waar het zó vol ligt dat die kans minimaal is. Tot nu toe verkeerde ik uit Stripschrift wat ik wilde kopen. Dat zou dan niet weer lukken.

Overigens zou ik maar nu als oud-redacteur van Stripschrift hieraan willen toevoegen, dat ruimtegebrek natuurlijk geen argument is: dan neem je gewoon 2 pagina's extra. Het nieuws is immers de enige rubriek die door *alle* lezers wordt gevreten. Voor alle andere rubrieken geldt, dat die voor *sommige* lezers belangrijk zijn. En gebrek aan aktualiteit is een organisatiefout: de nieuwsrubriek hoort op het nippertje te worden aangeleverd! Sterkte.

P. Hans Frankfurther
Amsterdam

Nieuws

Nieuwsredaktie: Har Brok en Hans van den Boom.

Bijdragen voor deze rubriek in de vorm van folders, knipsels, recensie-exemplaren, fondslijsten, brieven enzovoorts graag naar het **redaktiesekretariaat, Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam.**
De bijdragen in de Nieuwsrubriek zijn, voor zover niet door anderen ondertekend, samengesteld door de nieuwsredaktie.

ALGEMEEN

Ex libris
Voor familieleden, vrienden en kennissen ontwierp Joost Swarte 25 ex libris- en zegelontwerpen, uitgevoerd in kleur in een oplage van 1500 stuks. Omdat 'nadruk, ook van gedeelten, verboden' is, moeten we het bij deze mededeling laten. Geïnteresseerden kunnen proberen bij een van de opdrachtgevers inzage of losse ex librissen te krijgen. Probeert u het eens bij stripantiquariaat Lambiek, Simon Vinkenoog, Olaf Stoop of schrijf naar Breestraat 6, Haarlem.

Vandersteen
Niet getekend door Vandersteen of zijn studio en dus zelfs voor Møhlmann onaantastbaar zijn twee recente Suske en Wiske-parafrases. Het betreft hier *De sexbom* door Silly Vanderween (8 blzz., *f* 1,—), dat na lezing voorgoed een andere kijk geeft op het knipoogje dat Wiske aan het eind van elk album aan de lezers geeft, en *De woelige werkeloosheid,* een sociaal geëngageerde opblonguitgave. Van dit oorspronkelijk idealistische uitgaafje verscheen inmiddels alweer een piratendruk, waardoor de prijs varieert tussen *f* 3,— en ca *f* 6,—.

Fantastic Visions
Zoals al eerder gesignaleerd: stripspeciaalzaken wedijveren om het rekord korteafstandverhuizen. Fantastic Visions in Rotterdam komt nu uit de voorselektie met 'slechts een paar honderd meter' die nodig zijn om de oude winkel op de Slaak te overbruggen naar het nieuwe adres: Goudsesingel 44a. Het telefoonnummer blijft 010-331710.

Afbraakprijzen
Voor slechts *f* 6,90 per album biedt Yendor te koop aan *Roland Donges* (Hé), *Duivelse dreiging* (Sire), *Amen* (Matena), *Andy Gang* (Montellier), *Ziekenhuis* (Benoit) en *Armalite 16* (Crespin). Triest voor wie oorspronkelijk meer betaald heeft, triest voor Yendor, maar nieuws voor mensen met een smalle beurs.

Stripsociëteit
In Amsterdam is opgericht de Amsterdamse Stripsociëteit met als doel ééns per maand op zondagmiddag van 16.00 tot 18.00 uur te praten over strips. Op die bijeenkomsten kunnen eventueel tekenaars uitgenodigd worden, maar het gaat er in elk geval om dat gelijkgezinden vrijblijvend met elkaar van gedachten kunnen wisselen over nieuwe uitgaven, verzamelingen, enzovoorts. Belangstellenden kunnen zich per post wenden tot het adres: p/a Haarlemmerstraat 89, 1013 EL Amsterdam.

Asterix-fanclub
Na de Lucky Luke-fanclub nu ook de Asterix-fanclub met als orgaan het *Asterix fanclub journaal* (4 blzz., *f* 1,—). Voor volledige in lichtingen: Paul van den Berg, Thorbeckestraat 28, 5707 JJ Helmond. Sinds 21 maart van dit jaar verschenen tot nu toe 5 nrs. van het Journaal.

Personalia
Oberon meldt dat per 1 oktober de bladmanager van *Eppo* en *Tina* besloten heeft van start te gaan met eigen uitgeversaktiviteiten. Het werk wordt voorlopig overgenomen door Oberons Rob Harren en Tanja Lukkien (ass.), terwijl de doorverkoop van strips naar het buitenland behartigd gaat worden door Marijke Driessen. Drs. H. van den Boom zal zijn uitgeversaktiviteiten voeren onder de naam Dendros.

Wipstrinkel
Wipstrinkel is het stripjournaal van de stripwinkel Gobelijn, tweemaandelijks verschijnend en boordevol stripnieuws (24 blzz., gratis). Geïnteresseerden zullen voor die prijs het blad wel zelf moeten afhalen bij Gobelijn; dat kan op alle werkdagen van 9.30 tot 12.30 en van 13.30 tot 18.30 uur op het adres: Leuvense Oude Markt 39 te Leuven (België).

Oenbehagen
M.E.-er Adolf, Teodoor Tetanus en Bertus Baal zijn onder meer de hoofdfiguren van het boekje *Oenbehagen,* dat voor slechts *f* 2,— aangeboden wordt door Atheneum Nieuwscentrum te Amsterdam. Niet al te best getekend stripwerk van Leeflang van een oprecht subversieve kwaliteit en nog geestig ook. Nadere gegevens ontbreken, alhoewel duidelijk is dat het uitgaafje uit Nijmegen afkomstig is.

Altijd wat
In het album *Het is altijd wat* beleven Jasper en Willem-Hein uit Delft Zuid 'relatieslapsticks, forse eronie, ongein en stekeligheden rond het anders-zijn op deze seksistiese en van hetero's vergeven planeet'. Dat klinkt uiterst zwaar-

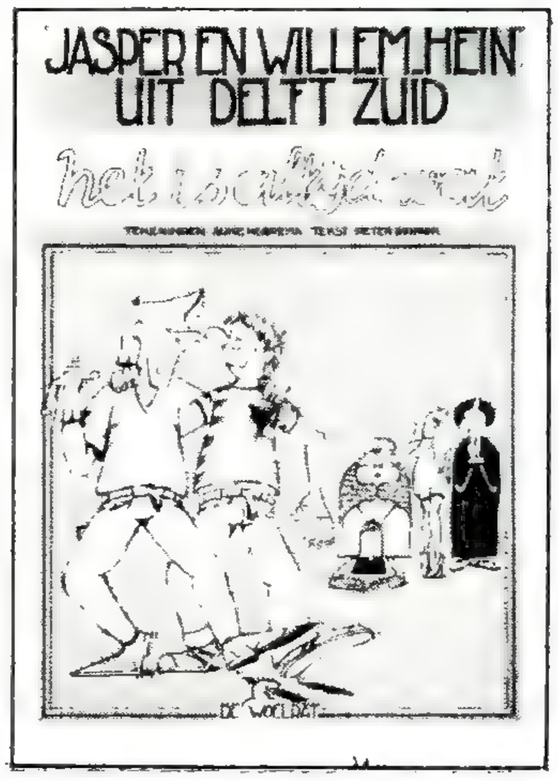

wichtig, maar een gezonde dosis zelfsport is ook aanwezig. Het is een uitgave van Uitg. De Woelrat (Postbus 141, 2770 AC Boskoop), telt 38 blzz. en kost *f* 12,75 (via postgiro 2738166). De gags verschenen eerder in *De Maandbrief, Sek* en *Ook zo* op tekst van Peter Schook met tekeningen van Auke Herrema. Van de verkoopsprijs gaat *f* 1,— naar de Stichting Homomonument Te Amsterdam.

Rariora Hermusiana
In het driedubbelnummer 2 tot en met 4 als voorproef van een 90-tal literaire citaten uit de meest uiteenlopende beeldverhalen. Hermus kombineert in deze kollektie zijn voorliefde voor de literatuur én het beeldverhaal. Aanvullingen en suggesties (ook over literatuur waarin over strips gesproken wordt) zijn zeer welkom op het adres Postbus 19017 te 3501 DA Hoog Catharijne, Utrecht.

Stripbibliotheek
Alweer enige tijd geleden werd in Groningen De Stripbibliotheek feestelijk heropend. Een en ander betekende de opheffing van Valensy stripwinkel. Inlichtingen: Zuidwillemsvaart 108.

Fandom Directory
Fandom Directory is een jaarlijks (ca. maart) verschijnende uitgave bestaande uit duizenden namen en adressen mét voorkeuren van liefhebbers van strips, zowel verzamelaars, fans, handelaren, uitgevers, auteurs, verenigingen, musea enzovoorts. De uitgave van 1981 omvat nog vooral Amerika (kostprijs 43 Noorse kronen), maar het is de opzet dat in 1982 ook Europa in dit verband zal zijn opgenomen. Opname is gratis, dus waarom niet een opgaveformulier aangevraagd op het adres: A. Frukt, Postal Sales Dept., Alundamvn. 51, N-1090 Oslo 9, Norway. De voertaal is Engels.

Wintersport
Er is voorlopig nog geen einde aan *Kuifje in Zwitserland.* Onmiddellijk na het door Hergé in Nederland verloren proces verscheen in Amsterdam een 'piratenuitgave' (wat heet) en nu is er dan de officiële uitgave. Die weer dichter komt bij het origineel. Een uitgave van Caramba publicaties (*f* 9,90). Interessant is de vermelding onder het kolofon: 'Op last van de Belgische wetgever mag dit verhaal niet in België verkocht worden'. De uitgave geschiedt in samenwerking met Charles Gallico. Naar verluidt zijn er nu ook in Frankrijk initiatieven te verwachten om ook daar een editie uit te brengen.

UITGEVERIJEN

Dendros Uitgevers
Het nieuwe fonds bij deze nieuwe stripuitgeverij wordt in eerste instantie gevormd door het werk van de Spanjaard Fransisco Ibanez tot nu toe bekend van Paling en Ko, maar nu op de markt met de reeksen *Dolgedraaid* en *Tom Tiger en Co.* In week 40 brengt Dendros de in eerstgenoemde reeks het album *Tom Tiger zet er vaart achter!,* beide full-color voor *f* 5,95 (52 blzz.). Van de reeks Dolgedraaid is de jaarlijkse frekwentie voorlopig vastgesteld op 2 titels, terwijl Tom Tiger met het dubbele van start gaat. Verspreiding: Betapress.

De Harmonie
Een nieuwe bundel van Kamagurka met uitsluitend ongepubliceerd werk is *De Rimpelclub* (64 blzz., *f* 12,50). Bij De Harmonie verschijnt ook *Overleven? Doe het zelf!* van de kartoenist Stefan Verwey, een persiflage op de recentelijk door het Ministerie van Buitenlandse Zaken uitgegeven richtlijnen voor het overleven van een atoomoorlog (48 blzz., in enveloppe, *f* 9,90).

Lotus
Nieuw bij Lotus de bundel *Fantask!* door Reiser en van dezelfde *Jungle Fox Trot* (eerder verscheen onder de titel *Tamtam*). Respektievelijk 110 en 72 blzz. voor *f* 19,90 en *f* 14,90. De nieuwe Wolinski heet *Krisis, hoezo krisis?* (*f* 16,90), terwijl reeds verschenen is *Brief aan*

mijn vrouw (160 blzz., *f* 19,90). Geen strip! Tenslotte brengt Lotus nog *Moeilijkheden, hoezo?* door Pichon (64 blzz., *f* 13,90).

Dupuis
Nieuw bij Dupuis het pakket: *Opnamen voor Caltech* door E. Borgers (scen), Walthéry en Jidéhem (dekors) (reeks Natasja nr. 8), *De 7 steden van Cibola* door Charlier en Paape (Flip Flink nr. 8), *S.O.S. Jungle* door Cauvin en Mazel (Ramtamtam en Kierikieli nr. 4), *Listen en lagen* door Blesteau (nieuwe reeks Woefie nr. 1), *De Kattenplaneet* door Wasterlain (Dokter Zwitser nr. 4), *De Blauwvoeten op oorlogspad/De bende van Jos Jamon/De neven Dalton* door Morris in de Lucky Luke-verzamelband nr. 4, *Het geheim van de Donkerburcht* door Charlier en Paape (Jan Kordaat nr. 3), *Het kleine circus* door Macherot (Snoesje nr. 4), *De vergeten tempel* door Desberg en Will (Baard en Kale nr. 29), *Pancho, de bandiet* door Jijé (Jerry Spring nr. 13) en *Het geval van de juwelen* door Tillieux, een Felixavontuur in de reeks Jeugdzonden nr. 12. Per album *f* 5,95. Toch blijf ik erbij dat de reekstitel 'Jeugdzonden' onmogelijk is: in zijn aanbiedingsfolder schrijft de uitgever zelf o.a. 'nog steeds hypermodern en even overtuigend als dertig jaar geleden. Een niet geringe prestatie!'. Hoe kan diezelfde uitgeverij dan spreken van een 'jeugdzonde'? Is dan de *Mathildecyclus* van Jacques Perk ook een jeugdzonde, *De avonden* van Van het Reve, *De Metsiers* van Claus? Laat u niet misleiden, de meeste albums onder de noemer 'Jeugdzonden' zijn ijzersterke hoogtepunten van het beeldverhaal!

Van Gennep
De nieuwe Vader en Zoon van Peter van Straaten heet *Vader en Zoon leveren in;* een recente keus uit de dagstrips aangevuld met enkele speciaal voor dit boek gemaakte afleveringen over de ekonomische krisis. Prijs *f* 7,75.

Semic Press
In november en wel in week 47 komt het derde deel van Richard Corben uit, getiteld: *Negen Fantastische vertellingen* (oorspronkelijke titel *The Odd Comic World of Richard Corben*). 80 Pagina's horror en SF. Prijs nog niet bekend. Twee weken later brengt Semic *Swamp Thing* van Berni Wrightson onder de titel *Het Moerasmonster* (128 blzz., *f* 19,90).

Blues
Het albumprogramma van deze Gentse uitgeverij ziet er voor 1981 nog als volgt uit:
september: *De nieuwe ark* door Got (ps. Gommaar Timmermans) (44 blzz.); *Katrien* door Cabu (72 blzz.); *Justine* (naar De Sade) door Guido Crépax (168 blzz., ook in gebonden versie) en *Slot Barr 1* door Solano Lopez (48 blzz.);

oktober: *Jaunes* door Tito en Bucquoy (48 blzz., ook gebonden);
november: *Lone Sloane* door Druillet (52 blzz., ook gebonden);
december: *De ontbrekende schakel* door Picha (60 blzz., ook gebonden). Behalve de 3 eerstgenoemde zijn al deze albums in kleur uitgevoerd. Het formaat is 30/22, behalve Crepax 32/22.

De Standaard
Recentelijk verschenen bij De Standaard *Jerom contra diabolus* (Jerom nr. 91), *De demon van Paracelse* (Robert en Bertrand nr. 42), *De ongewenste spoorlijn* (Bessy nr. 145) en *Het spook van Zoetendaal* (Nero nr. 73) per album *f* 3,95; *Calamaty Trezebees* (Tits nr. 15) *f* 2,75 en *De getuige* (Karl May nr. 69) *f* 2,50. Nog ernstig vertraagd is het vierde deel van de Klassiekreeks *De sprietatoom.* Bijzonder verrassend is de fraaie gebonden bundel met goudopdruk *Nero in Afrika* (*f* 19,90; 128 blzz.) bevattende *Mama Kali, De zweefbonbons, De verdwenen Nero* en *De P.P. safari.*

Oberon
Afzonderlijke vermelding waard is natuurlijk het verschijnen van Uderzo's *De Odyssee van Asterix, Circus Santekraam* van Henk Kuijpers (Franka 5) waarin opgenomen het korte Franka-verhaal *Dierendag* en van Moebius het album:

Brabantia Nostra
Bij deze uitgeverij vondert gestaag de reeks Arman en Ilva. Het recente deel 6 bevat de verhalen 14 en 15 en kost *f* 29,50 (68 blzz., harde kaft).

Lombard/Albracht
In het eerste kwartaal van 1982 moeten verschijnen: *Het avontuur van een strip* door Derib en Pernin (Colletie Kaleidoscoop nr. 3, *f* 15,95). *De witte demon* door Derib (Buddy Longway nr. 10), *Meester der mammoets* door Aidans (Toenga nr. 11), *Corentin en de vloek van de cobra* door Cuvelier (Corintin nr. 4), *Mijn vriend Jan* door Godard (Maarten Milaan nr. 6), *Op weg naar Kasjmier* door Renoy (Barbara nr. 3), *Dommel, vertel me 'ns* door Dupa (Dommel nr. 7), *Aas, heer, dame en boer* door Dany/Van Hamme (Harlekijn nr. 2), *Een panter voor de Kolonel!* door Turk/De Groot (Clifton nr. 6), *De blauwe terreur* door Tibet/Greg (Chick Bill nr. 53), *De ondergang van de wereld* door Gimenez/Mora (Dani Futuro nr. 4) en *De nacht der vampiers* door Tibet/Duchâteau (Rik Ringers nr. 33). Prijs voor zover niet vermeld *f* 6,25 per album.

VAKBLADEN

Visions
In de op *Stripschrift* na meest in beweging zijnde branche van het stripwezen, de vakbladen, sneuvelt nu weer het blad *Visions,* verzorgd en uitgegeven door Fantastic Visions/Yendor. Fantastic Visions wil zijn (potentiële) klanten toch nog op de hoogte houden door een 2-maandelijks nieuwsbulletin voor de postorderklanten (gratis). Inlichtingen: Goudsesingel 44a Rotterdam.

Comixene
In nr. 41, dat gaat snel sinds Comixene maandelijks verschijnt, een interview met Gilbert Shelton en met Paul Maurides (die samen met Dave Sheridan) de scenario's van Shelton uittekent, een interview met Volker Ernsting, met een aantal *Mad*-tekenaars, een beschouwing over Roy Crane, recensies, nieuw en stripherdrukken, onder welke Jonathan in kleur. Prijs per nummer DM 5,— (per jaar met 12 nummers DM 54,—). Inlichtingen: Edition Becker & Knigge GmbH, Pablo Nerudahaus, Am Taubenfelde 30, D-3000 Hannover (BRD). Het staat overigens vrijwel vast dat *Comixene* binnenkort de geest gaat geven, althans in deze opzet.
De overgang tot maandelijkse frekwentie heeft het blad *Comixene,* gestart in 1974, uiteindelijk toch de das omgedaan. De produktiedwang, een verschijnsel dat uw eigen Stripschriftredakteuren niet vreemd is, en de stijgende kostendruk die in 1981 neerkwam op een verlies van 5000 DM per maand hebben ertoe geleid dat dit veelbelovende blad (voorlopig?) verdwijnt. Daarbij kwam nog een kostbaar proces dat uitgeverij Condor tegen het blad aanspande wegens negatieve kritieken. Andreas Knigge en Hartmut Becker zullen in de toekomst onder de merknaam Comixene nog wel jaarboeken en albums uitbrengen.

Rode Lotus
In nummer 5 van *De Rode Lotus* een interview met Martin Lodewijk, Kuifjekuriosa en amateurstripwerk van o.a. Kasper van Someren. Abonnementen: *f* 7,— voor 3 nummers. Inlichtingen op het adres Kerkstraat 191, 1017 GJ Amsterdam.

Holland Animation
Het recentste nummer van *Holland Animation Bulletin* is het *Internationaal Issue 1981* met een parallelle Engelse tekst. In dit nummer een korte geschiedenis van de animatie in Nederland en een komplete katalogus van Animated People, een interview met Børge Ring, met Maurits Escher en onder meer een bijdrage van Maarten Visser over 'metamorfose'. Inlichtingen: Gedempte Voldersgracht 20, 2011 WD Haarlem.

Comic Forum
In nr. 11 van onze Oostenrijkse tegenhanger aandacht voor Juan Sarompas, Modesty Blaise met een interview met Peter O'Donnell en bibliografie, Anny Dan van Pratt met herdruk, een interview met Roswith Krege-Mayer, het eerste deel van de zoveelste definitieve geschiedenis van het beeldverhaal en de persiflage Corto Maresi. Voor nr. 12 staat o.a. aangekondigd Popeye en Arturo del Castillo. Inlichtingen: Postfach 125, A-1013 Wien. Prijs per nummer van 68 bladzijden: DM 6.—.

Strip Pers
In nr. 34 (*f* 3,20) Walthéry met de herdrukken *Stijntje Stevig* en *Natasja en de Science-Friction,* nieuws en een lezersenquête. Inlichtingen: Julianastraat 11, Hoensbroek.

Clumzy
In nummer 2 van dit nieuwe tweemaandelijkse stripfanzine speciaal aandacht voor Berck en Tillieux. Naast het stevige interview met Berck en de Sammy Bibliografie nog 6 pagina's strip van zijn hand, deels nooit eerder gepubliceerd. Voorts nieuws en recensies. Het Tillieux-interview verscheen eerder in Schtroumpf. Opvallend voor *Clumzy* is een weinig afhankelijke en originele aanpak, waardoor het blad een duidelijk gezicht krijgt. Inlichtingen: Ringenhofweg 67 te 2500 Lier in België. Nummer 2 telt 40 blzz. en kost *f* 4,—.

Kartoen
In *Kartoen* nr. 13 (BF 13,—), voor de gelegenheid omgedoopt in *'t Kartoentje,* vooral aandacht voor Marc Sleen en Tardi. Bijzonder interessant is bovendien de tweede aflevering van Striposcoop met indrukwekkende bibliografische details. Inlichtingen: Goudsbloemstraat 19 te 2000 Antwerpen.

Schtroumpf
Nummer 51 (FF 15,—) is gewijd aan Vandersteen zonder overigens het peil te halen dat men gewend is

van dit vakblad. Ook hier wordt om de hete brij heengelopen, dat wil zeggen: er is genoeg kritiek, maar vanwege de historie en de enorme produktie kan men er niet omheen. Het door Móhlmann pijnlijk geworden plagiaat van Foster ontbreekt geheel, terwijl Jean-Marie Smits nota bene een aparte beschouwing wijdt aan 'L'oeuvre realiste de Tijl á Bessy'. Een van de magerste nummers van *Schtroumpf*.

STRIPBLADEN

Baal

Baal, inmiddels heropgericht, nummer 8 bevat stripwerk van Frits Keizer, Ben van de Outenaar, Klaas Visscher, enz. Met veel enthousiasme gemaakt, maar nog erg primitief. Wel aardig is de pagina van Maraboe (maar die heeft teveel naar Kamagurka gekeken) en de pagina van Deborah (die op zijn beurt teveel naar Geradts' *Beestjes* heeft gekeken). Losse nummers zijn te bestellen door *f* 2,95 over per postwissel aan de redaktie op het adres Vlietlaan 73, 1566 WE Assendelft. Winkelprijs *f* 1,75 per nummer.

MSB

MSB staat voor *Maandelijks Stripblad* uitgebracht en volgetekend door de 11-jarige Mark Weering en de 12-jarige Johan Stevan. Verdere inlichtingen (want meer weten we er ook niet van) bij eerstgenoemde op het adres Elandhof 21 te Winschoten. *MSB* wordt gestencild en kost per nummer *f* 1,—

SIGNALEMENT

/–/ In *Bres* nr. 90 (sept./okt. 1981) een uitvoerige bijdrage van Mary Heijboer-Barbas onder de titel 'Heer Bommel en zijn verborgen zijde. Occulte elementen in het Bommeloeuvre'. Losse nummers van Bres *f* 9,— (postgiro 4131700 tnv. Distrimedia Services, Amsterdam) /–/ De gagstrip *Kommer en Kwel* van Klaas van der Spoel, die sinds 1 aug. de provinciale pers overspoelde werd in de *Winschoter Courant* redaktioneel gepresenteerd met als illustratie een kompleet tableau de la troupe (zie afb.)

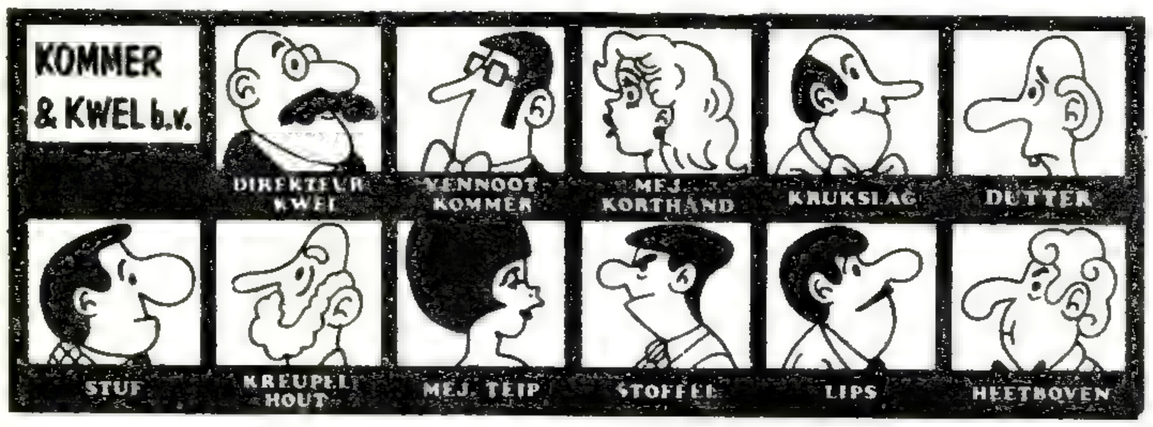

Aan de leden van Het Stripschap

Beste Vrienden,

Gaarna nodigt Het Bestuur u uit tot het bijwonen van de 26e Algemene Leden Vergadering die evenals vorig jaar gehouden wordt in het u welbekende multifunktionele centrum De Meervaart, Osdorpplein 67 te Amsterdam (tel. 020-107393).

Mede gezien de enorme hoeveelheid positieve reacties die Het Bestuur bereikt hebben is opnieuw voor de zondag als vergaderdag gekozen, en wel zondag 13 december 1981. Aanvang van de vergadering 13.30 uur.

Om de Meervaart te bereiken kunt u gebruik maken van tramlijn 1 of de buslijnen 19 of 23. Voor de automobilisten is voldoende parkeergelegenheid aanwezig.

De vergadering is alleen toegankelijk voor leden van Het Stripschap op vertoon van de Stripmaatschapskaart 1981, dan wel een ander bewijs dat men de contributie voor 1981 heeft voldaan.

Zoals gebruikelijk wordt er vanaf 10.00 uur in hetzelfde gebouw een Stripruilbeurs gehouden, welke voor leden gratis toegankelijk is. Niet-leden, die aan de ruilbeurs willen deelnemen, dienen een toegangsprijs van *f* 2,50 per persoon te betalen.

Aansluitend aan de A.L.V. (d.w.z. rond 15.15 uur) zal de jaarlijkse stripveiling gehouden worden. De te veilen kavels kunnen door belangstellenden tussen 11.00 uur en 12.00 uur bezichtigd worden. Kavellijsten zijn voor niet-leden op verzoek bij de penningmeester verkrijgbaar.
De Meervaart zal tot 17.00 uur geopend zijn.

Tot ziens op 13 december.

STRIPWINKEL
GUUST
IN- EN VERKOOP VAN STRIPVERHALEN

Torenpassage
Breda 076-134153

GEOPEND: MAANDAG: 13.00 - 18.00 UUR.
DI. T/M ZA: 11.00 - 18.00 UUR.
DONDERDAG TOT 21.00 UUR.

STRIPWINKEL
STORS

SCHEFFERSPLEIN . DORDRECHT
078-142012
GEOPEND VAN 11.00 UUR T/M 17.30 UUR
ZATERDAGS DE GEHELE DAG
IN & VERKOOP VAN STRIPVERHALEN.
TEVENS ANTIQUARIAAT.

Door J. Smet

Vlaamse Frutjes

Witartikel over Vandersteen

Een Zwartboek over plagiaat

In *Prins Valiant verovert de Lage Landen. Een Zwartboek over plagiaat* publiceert R. Møhlmann een hele waslijst aan tekeningen die duidelijk op Fosters Prins Valiant geïnspireerd zijn. Dit voorlopig in eigen beheer uitgegeven gepolikopieerd boekwerk bevat namen als P. Kuhn (Kapitein Rob) en H. Sprenger (Piloot Storm), maar DE grote beschuldigde is niemand minder dan W. Vandersteen. Tientallen Vandersteen-voorbeelden stapelen zich op en verschillende houdingen van figuren uit Valiant worden door hem meermaals gebruikt in verhalen gaande van *Het Rode Masker, Ridder Gloriant, Het Spaanse Spook* en *De Rode Ridder.* Een imposante verzameling die aantoont hoe speurder Møhlmann verscheidene weken met een niet te evenaren eruditie aan het werk is geweest. Ik bewonder zijn visueel geheugen en kennis van Fosters plaatjeswerk. Toch geloof ik dat zijn speurwerk vrij nutteloos is geweest. Zijn studie bevestigt alleen maar wat iedere stripliefhebber al wist. In Stripschrifts rubriek *In de zoeker* bijvoorbeeld werden regelmatig soortgelijke 'vondsten' aan het licht gebracht, maar gelukkig werden deze voorbeelden van plagiaat op een vrij anekdotische manier aan de lezer voorgesteld. Iedere stripkenner weet verder dat Foster maar één van de grootmeesters is geweest die de aspirant-striptekenaars van het tweede uur hebben geïnspireerd. Eenzelfde zwartboek als dat van Møhlmann zou kunnen samengesteld worden met voorbeelden uit werk van de Amerikanen A. Raymond, W. Disney, B. Hogarth, W. Eisner, F. Frazetta en de Europeanen Hergé, Uderzo, Franquin, Kresse enzovoort. Wat vele en hoofdzakelijk Nederlandse stripgapers dwars lijkt te zitten is wel 't feit dat Vandersteen zijn Valiant-inspiratie niet beperkt heeft tot één enkel plaatje en, nu men plots zo vele indrukwekkende voorbeelden op een rijtje ziet staan, wordt zijn grootmeesterschap in twijfel getrokken. Hij is blijkbaar te ver gegaan. Kan men nu nog wel met volle teugen van *Het Spaanse Spook* genieten, nu men weet dat Foster er een beetje aan meegewerkt heeft? Ik schrijf dit laatste natuurlijk voor de grap want geen enkele rechtgeaarde stripliefhebber zal ooit aan de genialiteit van de – laten we zeggen – dertig eerste Suske en Wiskes twijfelen.

Een verkeerde visie over plagiaat

Wat mij vooral ergert is het feit dat de hele toestand misbruikt wordt door klaarblijkelijk tegenstanders van Vandersteen. Men heeft het over 'een vergrijp', hoe Vandersteen 'de boel bij elkaar heeft gejat', hoe hij 'schaamteloos is te werk gegaan' en dies meer. Naast de diverse hatelijke Nederlandse kranteartikelen was bijvoorbeeld het Vlaamse dagblad *Het Volk* er als de kippen bij om Vandersteen een voetje te lichten, zoals dat heet. De journalist die zijn artikel van 28 augustus 1981 met B.P. signeert, pikt overigens wel zijn gegevens uit het uitvoeriger artikel in *Het Parool* van 22 augustus 1981, hetgeen ik hem niet euvel duid, want het is nu eenmaal gebruikelijk in de journalistiek dat men snel wat informatie bij de andere opdoet. Deze Vandersteen-hetze kwam bovendien zeer ongelegen. Net vóór Vandersteen als eregast tijdens de Strip-2-daagse te Breda gehuldigd zou worden wou men hem als een soort bedrieger voorstellen die roem en rijkdom op de kap van Foster zou verworven hebben. Ik geloof niet dat dit de bedoeling van Møhlmann is geweest, want, zo vertrouwde hij P. Huysman in *De Spectator* (26 september 1981) toe, 'het gaat er mij geenszins om Vandersteen kapot te maken' (alsof hij Vandersteen kapot zou kunnen krijgen!). Ondertussen geeft hij geen inzicht in de problematiek van wat men plagiaat pleegt te noemen en heeft hij het zelf over 'de brutale wijze waarop Vandersteen zich vergrepen heeft aan het talent van Foster', over 'slappe aftreksels', over 'het puurste plagiaat' en verder vindt hij het onvoorstelbaar dat iemand zo heeft kunnen werken. Ik kan me best zijn leedvermaak indenken telkens als hij een nieuw plaatje had bemerkt, maar ik kan toch niemand aanraden strips in het vervolg op die manier te gaan bekijken. Strips moeten immers niet alleen bekeken, maar ook gelezen worden.

Het is spijtig dat 'specialist' Møhlmann geen kans heeft gezien zijn werk, dat nooit de titel 'zwartboek' had mogen dragen, in alle objektiviteit voor te dragen en het zogenaamde plagiaat in het juiste perspektief te plaatsen. Nu zie ik in hem alleen maar de chauvinistische Hollander die helemaal geen verstand heeft van strips. Er is geen haar op mijn hoofd dat er aan denkt Vandersteen boven Foster te plaatsen, maar afgezien van het prachtige tekenwerk van Foster, die men niet voor niets de Michelangelo van het beeldverhaal noemt, heb ik Prins Valiant, net zoals bijvoorbeeld de magnifiek getekende Flash Gordon van A. Raymond, en de even prachtige Tarzan van Hogarth, altijd een beetje moeizaam gelezen en vervelend om te lezen gevonden. Ik heb steeds, evenals duizenden anderen, een grote bewondering voor deze strips aan de dag gelegd en ik ben de eerste om te bekennen dat Vandersteen tien keer slechter tekent dan deze grootmeesters, maar wat de spontane vertelkunst betreft, wat het pure strip-leesgenot betreft, zal ik altijd de voorkeur geven aan het beste van Vandersteen, al of niet geïnspireerd op Valiant.

Een bepaalde pers wil dus Vandersteen maar wat al te graag van zijn troon stoten. In *Het Parool* stelt F. Kotterer zich bijvoorbeeld de vraag of mijn slotzin bij het trefwoord Vandersteen in een tweede herziene uitgave van *Wordt Vervolgd* het nog wel zou halen. Daar schreef ik: 'Vandersteen bleef steeds de grote meneer van het Vlaamse beeldverhaal'. U heeft ondertussen wel begrepen, meneer Kotterer, dat Vandersteen voor mij, en niet alleen voor mij, de grote meneer van het Vlaamse, en niet alleen het Vlaamse, maar ook het Nederlandse beeldverhaal blijft. Uw verkeerde visie over plagiaat zal daar niets aan veranderen.

Wat is plagiaat?

In *Wordt Vervolgd* behandelt Rob van Eijck het thema strips en plagiaat in een apart hoofdstukje. Plagiaat vormt een probleem, omdat enerzijds het gewoon natekenen van plaatjes nooit echt goedgepraat kan worden – het heeft altijd iets negatiefs – en anderzijds diegenen die er zich aan bezondigen slechts zelden echt inkompetent zijn.

Van Eijck stelt: 'Een tekenaar maakt

zich schuldig aan plagiaat, als hij tekeningen of gedeelten van tekeningen van een collega precies overneemt zodat we niet meer kunnen spreken van beïnvloeding, maar van kopiëring'. Het overnemen van andermans stijl, het aanwenden van foto's en soortgelijke dokumentatie zou men volgens Van Eijck zeker niet als plagiaat kunnen bestempelen. De grens is echter zeer moeilijk te trekken. In een enkel geval wil ook 'stijlovername' wel eens een beetje te ver gaan. Zo vind ik dat Seron bijvoorbeeld met zijn Minimensjes een beetje te veel bewondering voor Franquin aan de dag legt, en ook dat Thomas Pips van Leo de Budt in het verhaal *Het bokkige aureooltje* een beetje te veel op Guust Flater begint te lijken. De manier waarop Seron 'in de stijl' van Franquin werkt vind ik meer afkeurenswaard dan wanneer bijvoorbeeld Karel Biddeloo een Frazettamonster in zijn Rode Ridder-verhaal *De beelden van Djomaz* gebruikt.

Twee vormen van plagiaat

In zoverre het tekenwerk betreft kan plagiaat naar mijn gevoel enkel gewraakt worden wanneer iemand één of meer figuren van iemand anders overneemt of duidelijk nabootst, met het oog op kommercieel voordeel door de opzet van de strip na te volgen, of wanneer iemand voortdurend plaatjes van anderen natekent uit pure inkompetentie.

In het eerste geval kunnen we te maken hebben met een uitstekend tekenaar die doelbewust een bestaande strip misbruikt. Zo leek bijvoorbeeld de strip Willeke van E. Gastmans nét iets te veel op Jommeke van Jef Nijs en het is trouwens om die reden dat hij na zeven verhalen moest worden stopgezet. Gastmans, die zeer handig 'in de stijl' van Jef Nijs tekende, maar zeker niet beschuldigd kon worden van het kopiëren van diens tekeningen, gebruikte twee kinderfiguren Willeke en Bartje à la Jommeke en Filiberke, maar maakte bijvoorbeeld bewust in tegenstelling met de wittekop Jommeke het haar van Willeke zwart. Verder bootste hij de grappige sprekende papegaai Flip uit Jommeke na door in zijn strip een sprekende kraai te gebruiken. Een professor kwam in Willeke zelfs niet voor en de belangrijkste nevenfiguur van het drietal was de kleuter Erikske, een figuur die ook niet in Jommeke voorkomt. Toch was Gastmans, volgens de meeste stripliefhebbers en de rechter te ver gegaan in het nabootsen van de strip Jommeke. Waar ligt evenwel de grens? Zo zijn er heel wat strips op het vriendenduo Robbedoes en Kwabbernoot gebouwd. In Piet Pienter en Bert Bibber van Pom, Dees Dubbel en Cesar van Rik en Pits en Kaliber van Bob Mau komen twee manskerels voor, twee meestal tegengestelde, maar elkaar aanvullende karakters: een ernstige en een grappenmaker, aangevuld met een professor en een meisje, net zoals bij Robbedoes en Kwabbernoot. Bob Mau voegt er bovendien in Kari Lente nog een diertje met slurf aan toe. Toch zou iedereen het terecht belachelijk vinden wanneer deze striptekenaars van plagiaat werden beschuldigd.

In de vijftiger jaren verscheen er in het Vlaamse dagblad *Het Belang van Limburg* een strip die onmiskenbaar een nabootsing was van Vandersteens Suske en Wiske. *De avonturen van Sebedeus* van P. Tibos zouden geen zeven verhalen overleefd hebben mocht Vandersteen destijds een klacht hebben ingediend. Nochtans was hier een groots tekenaar aan het werk die alle beloften van een grootmeester in zich had en de stripliefhebber kan alleen maar betreuren dat Tibos met zijn Sebedeus niet meer succes heeft gehad en zo snel het striptoneel heeft moeten verlaten.

In het tweede geval is het VOORTDUREND natekenen of kopiëren te veroordelen. Uitzondering dient daarom gemaakt te worden voor alle aspirant-tekenaars die, omdat zij een bepaalde tekenaar zeer bewonderen, in diens stijl willen tekenen en aanvankelijk, om te leren tekenen, diens werk soms letterlijk kopiëren. Vrijwel iedere striptekenaar maakte dit stadium door maar, al naargelang de vorderingen die hij maakt, gaat hij (ik citeer Van Eijck) 'met de verkregen inzichten op zijn eigen manier aan het werk en hij verandert de verworven gegevens naar eigen goeddunken en volgens eigen smaak'. Wat niet wil zeggen dat zelfs een uitstekend tekenaar, die bijvoorbeeld paarden uit strips van Jijé heeft leren tekenen, later onbewust exakte kopieën van Jijé-paarden-standjes zal tekenen. Dit alles is echter normaal. Enkel wanneer men voortdurend de andere strip naast zich op de tekentafel nodig heeft geeft men blijk van onkunde. Dat sommige tekenaars, die regelmatig het bewijs van hun tekenvaardigheid leveren, af en toe bij anderen in de leen gaan, houdt volgens mij verband met hun visuele instelling. Een tekenaar bekijkt het werk van een collega wel anders dan de doorsnee striplezer. Wanneer hij er dan zeer voor in bewondering raakt zal hij er automatisch veel van in zich opnemen en er automatisch bepaalde situaties van nabootsen. Dat is ook de reden waarom sommige tekenaars het gevaarlijk vinden om al te veel in bewondering te raken voor en al te veel te kijken naar ander stripwerk.

Vandersteens tekenvaardigheid

Tegenwoordig kan vrijwel niemand zijn primitiefste tekenpogingen publiceren, maar toen Vandersteen in de oorlog debuteerde kon dat wel. Men mag niet vergeten dat Vandersteen 'al publicerende' heeft leren tekenen. Zijn eerste schrale probeersels met Barabitje, de spruit van Barabas, in *Wonderland* (1941) zijn, zo niet kopieën, dan toch volledig geïnspireerd op Fishers *Avonturen van kater Barabas. Thor (de holbewoner)* en *Piwo het houten paard* zou men nu als beginnend tekenaar vrijwel nergens kwijt kunnen. Al het zogeheten plagiaat uit Vandersteens beginperiode is een logisch gevolg van zijn stripdebuut. Ik kan het zelfs bezwaarlijk 'jeugdzonden' noemen, omdat Vandersteen toen tekeningen moest publiceren die nauwelijks het niveau haalden van wat een dertienjarige aspirant-striptekenaar tegenwoordig in zijn 'cahier de brouillon' kriebelt. Vandersteen had geen specifieke opleiding als tekenaar, maar als beeldhouwer en ornamentmaker genoten. De jonge Vandersteen was, wellicht toen nog veel meer dan nu, een bezielde verteller. Het laat geen twijfel dat zijn tekenvaardigheid enigszins ten achter bleef op zijn fantastische vertelkunst en verzinsels die hij, op een wip en een vloek, uit zijn mouw schudde. Daarom, zo schreef ik reeds in *Wordt Vervolgd,* ontwikkelde hij, ondanks zijn aanvankelijk gebrekkige techniek, spoedig een eenvoudige tekenstijl die zeer doelmatig was aangepast aan de eisen van het verhaal. De tekening staat bij Vandersteen ten dienste van het verhaal en is gericht op een zo groot mogelijke leesbaarheid ervan. Met andere woorden: Vandersteen vindt de tekeningen ondergeschikt aan de tekst. Het enige teken-grootmeesterschap dat ik op naam van Vandersteen zou willen zetten is het feit dat hij door heel weinig te tekenen, met eenvoudige lijnen zo ontzettend veel weet te suggereren. Vandersteen is geen eersteklas tekenaar, is het nooit willen worden. Hij is wel een eersteklas verteller en -stripmaker geworden, want de manier waarop hij een verhaal in beeld brengt doet niemand hem na. Dit en ook het hoge publikatieritme

zijn een verklaring voor het feit dat hij reeds in de jaren veertig medewerkers heeft gehad die het tijdrovende tekenwerk van hem afwerkten.
De maestro hield zich liever bezig met het ontwerpen van nieuwe verhalen en beperkte zijn tekentechnische inbreng veelal tot het essentiële, het ontwerp van de figuren, de sfeerbepaling van het verhaal, de handeling, de indeling, het schikken van de beelden.

Vandersteen en Verschuere

Vandersteen heeft lange tijd (en misschien nog wel) een zwak gehad voor de ridderstrip in 't algemeen en Prins Valiant, zoals gezegd, HET grote voorbeeld voor nog wel honderd tekenaars die niet in Møhlmann opgenomen werden, in 't bijzonder. Hij publiceerde reeds *Ridder Lancelot* in *Bravo* (1945) en *Ridder Gloriant* in *Ons Volkske* (1945 en 1950) maar ook het ontstaan van *De Rode Ridder* in 1959 beantwoordde nog aan één van Vandersteens vurigste wensen om zelf een ridderstrip te maken. Maar in tegenstelling tot wat Møhlmann beweert werden de eerste verhalen wel in handen van medewerkers gegeven, omdat Vandersteen toen net een langdurige reis naar Japan ondernam. Waarmee ik niet wil beweren dat Vandersteen zich anno 1959 niet meer zou inspireren op Valiant. Vandersteen zette De Rode Ridder zelf op stapel en trouwens, alle strips, met uitzondering van Bessy, verschenen uitsluitend onder zijn naam, en dus is hij er verantwoordelijk voor. Bessy, dat weet iedereen onderhand wel, verscheen onder het pseudoniem Wirel van WIlly Vandersteen en KaREL Verschuere. Iedereen weet ook wel dat Verschuere, een van de eerste medewerkers van Vandersteen, bij vrijwel alle realistische series van de Studio zoals Karl May, De Rode Ridder, Biggles betrokken was. De eerste albums hiervan werden in samenwerking met Verschuere gerealiseerd. Ik schreef hierboven reeds dat Vandersteen geen eersteklas tekenaar is willen worden. Ik geloof ook dat realistische tekeningen nooit echt goed gelegen hebben en dat hij maar al te graag een belangrijke hulp in het realistische tekentalent van Verschuere heeft gezien. Verschuere, die met Bessy zijn beste en nog steeds zeer gewaardeerde werk leverde. Het eerste belangrijke werk van Verschuere voor Vandersteen was *Judi.* Het zogeheten plagiaat dat Møhlmann in Judi heeft 'ontdekt' is voor rekening van de debuterende Verschuere. Ondanks het speurwerk van Møhlmann bewijst Judi het natuurtalent van Verschuere, want het werk dat hij in weerwil van zijn geringe stripervaring presteert, mag gezien worden.

Verschuere en artisticiteit

Verschuere's latere werk mag ook gezien worden, al zal men er nog gemakkelijk plaatjes van andere tekenaars, zoals Foster, Jacobs, Hergé, Kresse en anderen in herkennen: een nieuw dubbeldik Zwartboek met voorbeelden zou ervan samengesteld kunnen worden. Verschuere's 'imitatie' van de Kuifje-omslag van *Het gebroken oor* in *Miguel* is bekend en werd overigens door mezelf 'onthuld' in *Stripgids* nr. 8. Het is wel zeker dat vele voorbeelden uit Møhlmanns *Zwartboek* ook aan Vandersteen-medewerkers moeten toegeschreven worden en zeker aan Verschuere. Verschuere heeft regelmatig en 'voortdurend' plaatjes van anderen nagetekend, maar niet uit pure inkompetentie. Andere motieven hebben daarbij een rol gespeeld. Vele tekenaars, die, toen hij de leiding van de Bessy-studio had, als het ware bij hem in de leer zijn geweest, hebben veel bewondering voor zijn vakmanschap aan de dag gelegd en doen dat nog. Verschuere zelf tilde verder niet zo zwaar aan zijn 'slordigheden'. In het interview dat in *Stripgids* nr. 8 is opgenomen, heeft Verschuere het over dokumentie. 'Kijk', zo zegt hij daar, 'strips tekenen is wel prettig, maar de artisticiteit speelt slechts een kleine rol en komt er meestal helemaal niet bij kijken. Tenzij men een artistieke strip WIL maken natuurlijk en alles werkelijk tot in de puntjes wil uitwerken. (...) Alles bij mekaar genomen geloof ik niet dat strips artistiek MOETEN zijn, omdat het doodeenvoudig door de kinderen – waarvoor de strips in de eerste plaats zijn bestemd – niet wordt begrepen'.
Verschuere heeft hier misschien wel een verkeerde opvatting over de artisticiteit van strips, maar ik geloof toch wel dat iemand slechts 'plagiaat' kan plegen, wanneer hij doelbewust plagiaat WIL plegen. In het interview gaat hij verder: 'Voor mij is strips tekenen meestal een rush tegen de tijd geweest en ik heb er niet te veel aan kunnen denken om kunstzinnig te zijn. (...) Ge weet hoe het gaat? 's Morgens heeft men een wit papier voor zich liggen en om 11 uur staat er natuurlijk nog niets op. De tijd gaat snel. Maar om 3 uur moet de strip binnen zijn op de krant, waarin hij dagelijks gepubliceerd wordt. En zo MOET ge wel iets maken: klinkt het niet, dan botst het maar. Iedereen weet dan wel dat het niet goed is, een beetje schots en scheef, maar de tijd om te verbeteren schiet er meestal toch niet meer over. Striptekenen is doodgewoon routinewerk. Men spreekt van een 'tekenstijl'. Wel, de meeste zaken tekent men automatisch, omdat ze per slot van rekening steeds terugkomen. Het tekenen op zich is gewoon een vak, dat bovendien vrij gemakkelijk kan aangeleerd worden: 1% inspiratie... 99% transpiratie'.

Een splinter of een balk?

Dit alles is natuurlijk geen reden om dan toch maar onbezonnen plaatjes van anderen te gaan natekenen. De tijdbesparing geeft er echter wel een aannemelijke verklaring voor en, zeker wanneer men het met de opinies van een Verschuere eens is, kunnen 'slordigheden' er een logisch gevolg van zijn. Men moet daarom niet per se de kapaciteiten van de tekenaar in twijfel gaan trekken. De mentaliteit waarmee iemand voor de tekentafel zit bepaalt nogal eens de kwaliteit van zijn werk. Ook W. Vance en zelfs Jijé hebben in sommige van hun laatste albums niet steeds de perfektie nagestreefd. Natuurlijk, een ware grootmeester kan ook wel eens een steekje laten vallen, maar het gaat er maar om in het stripvak of een striptekenaar zich het nastreven van deze perfektie voortdurend kan veroorloven. De intentie om te plagiëren is daarom van enorm belang bij de beoordeling van een striptekenaar. Er zijn altijd wel motieven te vinden, het ene al wat aannemelijker dan het andere, waarom een goede tekenaar zich toch nogal frappant op een andere inspireert. (Van Eijck somt er nog enkele op). Slechts zelden zijn ze van die aard om iemand 'de grond in te boren'. Vele grootse, soms internationaal geprezen tekenaars komen op het lijstje voor: Esteban Maroto, Carlos Gimenez, Al Williamson... Wie dan toch, zoals Møhlmann en de ijverige pers, een veroordeling van de daken begint te schreeuwen, maakt zich uiteindelijk alleen belachelijk en bewijst geen verstand van strips en zeker niet striptekenen te hebben.
Mijn verdict over Vandersteen: NOT GUILTY en Møhlmann & Co mogen in de toekomst alleen nog maar over muziek schrijven. En anders: de pot op!

■

STRIPWINKELGIDS

'PLATENBAR-STRIPWINKEL LEO'

Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13194

STRIPWINKEL
GUUST

In- en verkoop van stripverhalen

Torenpassage Breda, tel. 076134153.
Geopend: maandag: 13.00-18.00 uur. Di t/m za: 11.00-18.00 uur. Donderdag tot 21.00 uur.

STRIP ANTIQUARIAAT + STRIPGALERIE PANDA

Frederikstraat 955-959
2514 LJ 's-Gravenhage,
telefoon 070-635950*
geopend di t/m vr van 12 tot 6 uur; zaterdag van 11 tot 5 uur

STRIP- EN LECTUURSHOP/ SHOPPINGCENTER

Oudegracht 136, hoek Vinkenburgstraat
Utrecht, telefoon 030-334357

De grootste in Utrecht

de Jacobijn

JACOBIJNESTRAAT 10
HAARLEM
TEL. 023-320782

ÉÉRSTE HAARLEMSE STRIPWINKEL!

Antiquariaat

Liendertseweg 66A
Amersfoort
tel. 033-725975

"Bommel"

STRIPS - BOEKEN
MUNTEN - POSTZEGELS

STRIPS
SCIENCE FICTION
COMICS
ARTBOOKS
PORTFOLIO'S

FANTASTIC VISIONS
SLAAK 18 3061 CS ROTTERDAM Tel.010-331710

RICHARD
Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923

STRIPSPECIAALZAAK
JEROM
Tel. 03404-16918
Slotlaan 285 Zeist

030-311461 's maandags gesloten

LAMBIEK
Kerkstraat 78, Amsterdam, telefoon 020-267543

Nu ook een
STRIPSPECIAALZAAK
in Vlissingen
met de meest uitgebreide kollektie strips, ook Frans-Engelstalige.

GRAMM. STRIPS 76
DE STRIPWINKEL
Paul Krugerstraat 146-148
4381 WK Vlissingen, 01184-17054

STRIPSHOP GEDEMPTE GRACHT 3A 2514 AK DEN HAAG TEL 070 639184

STRIBA

STRIPCLUB VOOR INFORMATIE POSTBUS 121 2501 CC DEN HAAG

ENORME SORTERING
NIEUWE EN TWEEDEHANDS STRIPS + S.F.

Antiquariaat Nillco
oude strips en boeken

Nieuwlandstraat 23, Tilburg
013-431229 – 3 min. v. station

di.-wo.-vr. 12-6, do. 12-9, zat. 11-5

FLATER

SPECIAALZAAK IN STRIPBOEKEN

KLEINE OVERSTRAAT 17 7411 JH DEVENTER

05700-19255

Stripwinkel 'Ombrosius' Amsterdam
Oostenburgergracht 69, 020-224680
Gesp. in stripweekbladen.
Molukkenstraat 86, 020-945969
gesp. in Ned. en Eng. Comics
Ook een uitgebreid Antiquariaat.

fono-strips-posters

WASDA ANTWERPEN

fono – strips – posters
provinciestraat 152
(achter centraal station)
2000 antwerpen
tel. 031/327007

De Oude Post
Burg. de Withstraat 10-12
De Bilt, 030-763050

Nieuwe en oude strips.
Ver- en inkoop

STRIPWINKEL DUMPIE
Nieuwe Rijn 78, Leiden, tel. 071-126404

BESLIST DE GOEDKOOPSTE MET ANTIQUARISCHE PRIJZEN!!
(meestal niet meer dan 60% van de katalogus prijs)

DE NOORMAN

lange hezelstr113 nymegen 071-226146

heuvelstr 103-4 tilburg 013-358319

DE LEKTUURHAL

*GESPECIALISEERD IN STRIPS

LEEUWARDEN o/d KELDERS 10 05100-30756
HARTJE SHEEK NWE BURGSTR. 3 05150-15510
HEERENVEEN DRACHT 100 05130-25092

Broerenstraat 4,
Arnhem. tel. 085 - 431398

P.G. Hermans

Boektiek 37
Zeestraat 37, Beverwijk, telefoon 02510-23113

Openingstijden maandag tot vrijdag 10 tot 6 uur, zaterdag 10 tot 5 uur.

STRIPWINKEL SJORS

SCHEFFERSPLEIN, DORDRECHT
078-142012
DAGELIJKS GEOPEND VAN 11.00 UUR T/M 17.30 UUR
ZATERDAGS DE GEHELE DAG
IN & VERKOOP VAN STRIPVERHALEN TEVENS ANTIQUARIAAT.

NATIONALE VERZAMELAARS JAARMARKT

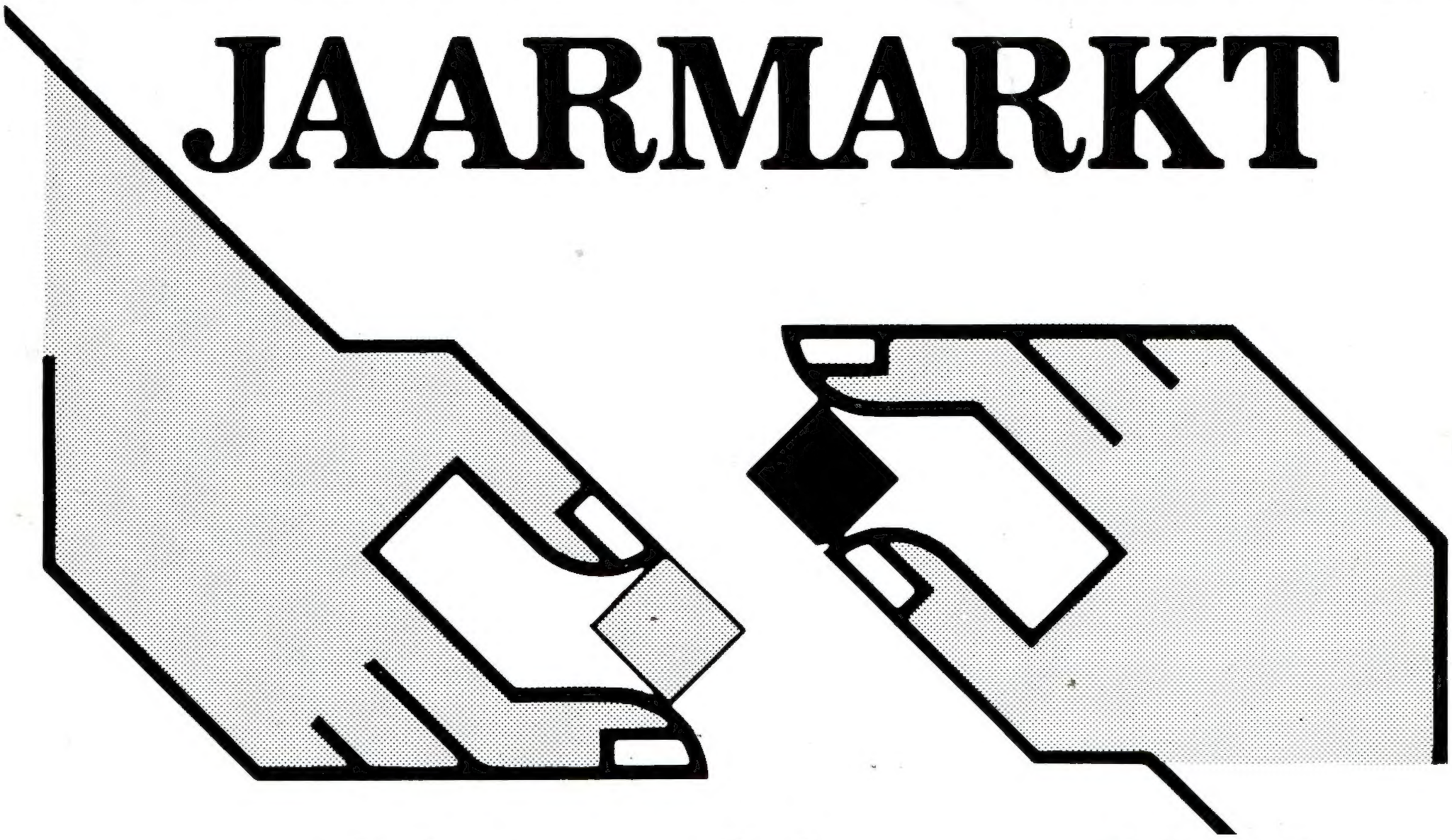

za. 21 / zo. 22 nov. 1981

beide dagen van 10–17 uur

Jaarbeurs Utrecht

inlichtingen: Kon. Ned. Jaarbeurs - Postbus 8500 - 3503 RM Utrecht
telefoon 030 - 955580 - telex 47132

tt Voordelige treintoegangsbiljetten bij vele NS-stations verkrijgbaar.